

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Історичний факультет
Кафедра історії модерної доби та новітнього часу

До захисту допущено
кафедрою історії модерної доби та новітнього часу
протокол №_6_ від 3.06.2026_

завідувач кафедри _____ Юрій ВОЛОСНИК
(підпис) (ім'я, прізвище)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Участь Нідерландів в європейській інтеграції (1950–1972рр.).

Спеціальність (спеціалізація) 032 «історія та археологія»

Освітня програма «історія та археологія»

Здобувач: _____ Колісник Ілля
(підпис)

Науковий керівник: _____ Ченчик Дмитро
(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. Формування передумов європейської інтеграції Королівства Нідерланди у другій половині 1940-х – на початку 1950-х рр.	12
1.1. Витоки європейської інтеграції Нідерландів після Другої світової війни.....	12
1.2. Розвиток Бенілюксу як моделі регіональної інтеграції.....	26
1.3. Нідерланди та заснування Європейського співтовариства вугілля та сталі.....	32
РОЗДІЛ II. Інтеграційні проєкти та Нідерланди в 1951–1958 р.	43
2.1. Позиція Гааги щодо проєктів Європейського оборонного та політичного співтовариств.	43
2.2. План Бейєна та підготовка Римських договорів	48
РОЗДІЛ III. Трансформація Співтовариств та позиція Нідерландів в 1960-х – на початку 1970-х рр.....	53
3.1. Голландська дипломатія проти французького бачення «Європи Вітчизни» Шарля де Голля на початку 1960-х рр.....	53
3.2. «Криза порожнього крісла та Люксембурзький компроміс 1966 р.	67
3.3. Нідерланди та реалізація рішень Гаазького саміту після 1969 року	78
ВИСНОВКИ	94
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	97

ВСТУП

Актуальність дослідження. Дослідження історичного досвіду європейської інтеграції у другій половині ХХ століття є одним із ключових завдань сучасної історичної науки. У цьому контексті Королівство Нідерланди посідає унікальне місце. До початку Другої світової війни ця держава суворо дотримувалася парадигми суверенного нейтралітету та принципу глобальної вільної торгівлі, спираючись на колоніальні ресурси голландської Ост-Індії. Однак руйнація світового порядку в ході війни, втрата азійських володінь та економічна криза повоєння змусили Гаагу кардинально змінити свій багатовіковий зовнішньополітичний курс і стати одним із шести засновників Європейського співтовариства вугілля і сталі (ЄСВС) та Європейського економічного співтовариства (ЄЕС).

Актуальність теми зумовлена необхідністю переосмислення класичних ієрархічних та детерміністських моделей європейської інтеграції, які часто спрощують роль малих держав у процесах ухвалення рішень. Звернення до досвіду Нідерландів у період з 1950 по 1973 рік, а саме від заснування перших наднаціональних структур до першого розширення Співтовариства, дозволяє виявити складні механізми захисту національних інтересів в умовах домінування великих європейських держав (Франції та ФРН). Актуальність роботи також визначається сучасними трансформаційними процесами всередині Європейського Союзу. У часи, коли ЄС стикається з кризами інституційної легітимності, суперечностями між наднаціональним та міжурядовим підходами, а також наслідками розширення, історичний досвід Нідерландів є надзвичайно повчальним. Для України, яка проголосила стратегічний курс на повноправне членство в ЄС, аналіз того, як мала європейська держава спромоглася трансформувати внутрішній ринок, вибороти вигідні умови у Спільній аграрній політиці (САП) та захистити свої права від асиметричного тиску великих держав, має значне практичне значення.

Об'єкт дослідження – Королівство Нідерланди як суб'єкт міжнародних

відносин та інтеграційних процесів у Західній Європі у післявоєнний період 1950 – 1973 років.

Предмет дослідження – трансформація ролі та позиції Нідерландів щодо європейської інтеграції, а саме наднаціональних інституцій, галузевих політик та процесів розширення у 1950–1973 роках.

Гіпотеза дослідження. У роботі висувається та обґрунтовується гіпотеза, згідно з якою Королівство Нідерланди у досліджуваній період демонструвало триєдину модель зовнішньополітичної поведінки: країна виступала «європейцями за економічним примусом», оскільки об'єктивна втрата колоній та тотальна інтеграція з ринком Західної Німеччини не залишали Гаазі іншої альтернативи для виживання; «атлантистами за безпековою культурою», бо ментально й стратегічно голландська еліта розглядала лише НАТО та англосаксонський тандем (США та Велику Британію) як єдиних легітимних гарантів європейської безпеки та вільної торгівлі; і «наднаціоналістами за інституційним інтересом малої держави», оскільки сильна Європейська Комісія та голосування більшістю в Раді міністрів розглядалися Гаагою як єдиний юридичний щит проти свавілля та гегемонії великих держав.

Хронологічні межі роботи охоплюють період з 1950 по 1973 рік. Нижня межа пов'язана із проголошенням Декларації Шумана 9 травня 1950 р., яка започаткувала практичну реалізацію наднаціональної моделі інтеграції. Верхня межа визначається 31 грудня 1972 року, так як 1 січня 1973 року є датою офіційного вступу Великої Британії, Данії та Ірландії до ЄЕС, що ознаменувало собою завершення ранньої епохи формування Співтовариств та реалізацію багаторічного голландського дипломатичного завдання з залучення Лондона до інтеграційних процесів.

Територіальні межі дослідження охоплюють географічний простір країн-членів Європейських Співтовариств (так званих «Шістьох» – Нідерландів, Бельгії, Люксембургу, Франції, ФРН, Італії), а також держав-претендентів на вступ, насамперед Великої Британії, Данії та Ірландії, які безпосередньо фігурували у зовнішньополітичній стратегії Гааги.

Історіографія дослідження. Наукову літературу за темою дипломної роботи за її тематичною спрямованістю, концептуальними підходами та походженням можна класифікувати за кількома основними напрямками. Науковий доробок дослідників охоплює різні аспекти еволюції Нідерландів як одного з ключових акторів європейської інтеграції. Однак більшості з них притаманний аналіз окремої складової або складових моделі зовнішньополітичної поведінки Нідерландів. Гіпотеза цієї дипломної роботи полягає у розгляді на основі триєдиної моделі економічної, яка включає економічні, безпекові та інституційні аспекти.

Важливе значення для формування дослідницького поля мають розвідки української дослідниці О. Соловйової¹, яка здійснила системний аналіз еволюції політичних механізмів зовнішньої політики Бельгії, Нідерландів та Люксембургу у повоєнний період, підкресливши концептуальний вплив європейської інтеграції на їхній макрорегіональний та міжнародний статус. Питання внутрішнього динамізму розвитку країн Бенілюксу крізь призму європейських трансформацій і формування єдності економічного розвитку ґрунтовно висвітлено у працях І. Манаєнко та О. Гук². Важливий порівняльний та зовнішньоекономічний контекст взаємодії держав регіону в довгостроковій перспективі представлений у роботах В. Резнікова³. Розуміння Бенілюксу як своєрідного інтеграційного мікрокосмосу та моделі для загальноєвропейських процесів поглиблюється завдяки дослідженню Б. Анрі, тоді як специфіка різноманітності, суперечностей та політичної диверсифікації всередині самого тристороннього союзу детально розкрита у колективному аналізі Я. Бейєрса, Б. Керреманса та П. Бурсенса⁴.

---

¹ Соловйова О. Європейська політика країн Бенілюксу (1944–2014): до історіографії питання // *International Relations of Ukraine: Scientific Searches and Findings*. 2019. Вип. 28. С. 383–397.

² Манаєнко І. М., Гук О. В. Країни Бенілюкс: єдність економічного розвитку та місце у європейській спільноті // *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2019. С. 16.

³ Резніков В. В. Зовнішньоекономічне співробітництво України з країнами Бенілюксу: економіко-дипломатичний аспект // *Ефективна економіка*. 2015. № 5.

⁴ Beyers J., Kerremans B., Bursens P. *Belgium, the Netherlands, and Luxembourg: Diversity among the Benelux Countries*. 2001.

Іншим напрямом є фундаментальні монографії та наукові статті європейських і нідерландських істориків, присвячені розв'язанню дилеми між «атлантичним» та «континентальним» векторами зовнішньої політики Гааги. Центральне місце у цій групі посідає дослідження М. Сегерса¹, який запропонував концептуальний аналіз «ментальної» та «фізичної» подорожі Нідерландів на континент, детально описавши внутрішню урядову боротьбу навколо планів Я.-В. Бесна, С. Мансгольта та Й. Лунса. Розширенню уявлень про тактичні маневри Гааги під час ключових євроінтеграційних процесів присвячений спеціальний випуск, де у статтях А. Гаррівана та Я. ван дер Гарста² покроково відтворено нідерландську урядову стратегію на Гаазькому саміті 1969 року. Повоєнний перехід Нідерландів від абсолютного нейтралітету до жорстких атлантичних та європейських зобов'язань у період 1948–1954 років детально вивчено у дисертаційному дослідженні В. Маллінсона³. Питання еволюції нідерландської безпекової культури та її лояльності в рамках оборонного союзу досліджено в монографії А. ван Стадена⁴. Для розуміння витоків європейської ідеї та трансформації громадської думки Нідерландів у ранній повоєнний період (1945–1950 рр.) важливими є праці Б. Вайссьєра⁵. Дослідження Д. Ченчика⁶ присвячене аналізу Гаазького конгресу 1948 року як засадничої віхи у створенні Європейської Ради. Економічна логіка плану Шумана та позиція Великої Британії до ЄСВС стала предметом уваги провідного економічного історика А. С. Мілварда⁷.

Важливим історіографічним джерелом є наукові праці, зосереджені на

---

¹ Segers M. *The Netherlands and European Integration, 1950 to Present*. Amsterdam: Amsterdam University Press 2020.

² Harryvan A. G., Van der Harst J. *The Netherlands and the Hague Summit of 1969* // *Journal of European Integration History*. 2003. Vol. 9. No. 2. P. 27–46.

³ Mallinson W. D. E. *Dutch Foreign Policy, 1948–1954: From Neutrality to Commitment* : PhD thesis. London School of Economics and Political Science, University of London, 1990.

⁴ Van Staden A. *Een trouwe bondgenoot: Nederland en het Atlantisch Bondgenootschap 1960–1971*. Baarn : In den Toren, 1974. 308 p..

⁵ Vayssière B. *Federalists and the Beginnings of the Council of Europe: Converting Institutions and Opinion to Supranationality (1949–1951)* // *Histories*. 2022. Vol. 2. No. 1. P. 1–14.

⁶ Ченчик Д. До витоків європейської інтеграції: Гаазький конгрес 1948 року і утворення Ради Європи // *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2006. Вип. 38. Т. 728. С. 186–195.

⁷ Milward A. S. *The Reconstruction of Western Europe, 1945–1951*. London ; New York : Routledge, 1984.

аналізі інституційних криз Співтовариства 1960-х років та Першого розширення Європейського економічного співтовариства. Політико-правова сутність «кризи порожнього крісла» (1965–1966 рр.) та боротьба за збереження колізії наднаціонального врядування детально реконструйовані в роботах Ж. Зіллера¹, а її сприйняття інституціями кризь призму конституційної кризи – у працях Л. ван Мідделаара². Вплив Бельгії та Люксембургу на подолання цієї кризи досліджено Е. Дешамом³, а феномен виникнення та історичної еволюції самого Люксембурзького компромісу вивчено Е. Тісдейлом⁴. Фундаментальне значення для розуміння голлістського виклику та кризових механізмів Співтовариства мають монографії Н. П. Людлова⁵, який обґрунтував специфіку тактичного маневрування та англо-німецької взаємодії у 1956–1972 роках. Аналіз політичних планів Франції, сутність та обмеження її первісних ініціатив висвітлено М.-Т. Бітш.

Окремим напрямом є дослідження з історії становлення Спільної аграрної політики (САП) та еволюції окремих інституцій. Провідне місце тут посідають праці А.-К. Кнудсен⁶, яка розкрила роль Сікко Мансгольта, транснаціональних експертних мереж та лобістських груп у формуванні аграрного протекціонізму. Економічні мотиви Франції та логіку балансування Шарля де Голля між національним аграрним інтересом та європейською величчю вивчено А. Моравчіком⁷. Процес поступового розширення реального законодавчого та контрольного потенціалу Європейського Парламенту в досліджуваний період

---

¹ Ziller, J. Defiance for European Influence—the Empty Chair and France, in András Jakab, and Dimitry Kochenov (eds), *The Enforcement of EU Law and Values: Ensuring Member States' Compliance* (Oxford, 2017; online edn, Oxford Academic, 20 Apr. 2017).

² Van Middelaar L. Spanning the River: The Constitutional Crisis of 1965–1966 as the Genesis of Europe's Political Order // *European Constitutional Law Review* 4.1 (2008): p. 98-126.

³ Deschamps É. More than 'honest brokers'? Belgium, Luxembourg and the 'empty chair crisis' (1965 1966).

⁴ Teasdale A. L. The Life and Death of the Luxembourg Compromise // *Journal of Common Market Studies*. 1993. Vol. 31. No. 4. P. 567–579.

⁵ Ludlow N. P. Challenging French Leadership in Europe: Germany, Italy, the Netherlands and the Outbreak of the Empty Chair Crisis of 1965–1966 // *Contemporary European History*. 1999. Vol. 8. No. 2. P. 231–248.

⁶ Knudsen A.-C. L. *Farmers on Welfare: The Making of Europe's Common Agricultural Policy*. Ithaca : Cornell University Press, 2009.

⁷ Moravcsik A. De Gaulle Between Grain and Grandeur: The Political Economy of French EC Policy, 1958–1970 // *Journal of Cold War Studies*. 2000. Vol. 2. No. 2. P. 3–43.

став об'єктом аналізу М. Роос¹. Проблема протидії Нідерландів планам Фуше висвітлена у статтях Х. Ванке² та К. ван дер Лі³. Історичний та конституційний контекст трансформації статусу голландського прем'єр-міністра внаслідок виникнення Європейської Ради проаналізовано Д. Недерлофом⁴.

Джерельна база дослідження. Джерельну базу дипломної роботи за її походженням, правовою природою та функціональним призначенням розподілено на чотири основні групи.

По-перше, це міжнародно-правові угоди та установчі акти Європейських Співтовариств. Основою для вивчення військово-політичних передумов європейської інтеграції послужили тексти Брюссельського договору (1948 р.) про створення Західного союзу⁵ та Північноатлантичного договору (1949 р.)⁶. Економічні засади ранньої інтеграції проаналізовано на основі Конвенції про європейське економічне співробітництво (1948 р.)⁷. Інституційний устрій та перші механізми наднаціонального управління досліджено за допомогою Паризького договору про заснування ЄСВС (1951 р.)⁸, Римських договорів про створення ЄЕС та Євратому (1957 р.)⁹, та Акта про приєднання Великої Британії, Данії та Ірландії (1972 р.)¹⁰.

---

¹ Roos M. Far Beyond the Treaties' Clauses: The European Parliament's Gain in Power, 1952–1979 // Journal of Contemporary European Research. 2017. Vol. 13. No. 2. P. 1055–1075.

² Vanke J. W. An Impossible Union: Dutch Objections to the Fouchet Plan, 1959–62 // Cold War History. 2001. Vol. 2. No. 1. P. 95–112.

³ Van der Lee C. The Contribution of the Fouchet Commission to the Fouchet Negotiations: European Diplomacy in the 1960s and the Battle Between Supranationalism and Intergovernmentalism // Student Undergraduate Research E-Journal. 2017. Vol. 3. P. 29–32.

⁴ Nederlof D. B. Membership of the European Council in a Constitutional and Historical Perspective : PhD thesis. Universiteit van Amsterdam. Groningen : Europa Law Publishing, 2020.

⁵ Treaty of Economic, Social and Cultural Collaboration and Collective Self-Defence, Brussels, 17 March 1948. URL: <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/1948/03/17/the-brussels-treaty>

⁶ The North Atlantic Treaty, Washington, 4 April 1949 // NATO. URL: <https://www.nato.int/en/about-us/organization/founding-treaty>

⁷ Convention for European Economic Co-operation, with annex and Supplementary Protocol No. I, Paris, 16 April 1948 // United Nations Treaty Collection. URL: <https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=0800000280110b3f>

⁸ Treaty establishing the European Coal and Steel Community, Paris, 18 April 1951 // EUR-Lex. CELEX: 11951K/TXT. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11951K/TXT>

⁹ Treaty establishing the European Economic Community, Rome, 25 March 1957 // EUR-Lex. CELEX: 11957E/TXT. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11957E/TXT> ; Treaty establishing the European Atomic Energy Community, Rome, 25 March 1957 // EUR-Lex. CELEX: 11957A/TXT. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11957A/TXT>

¹⁰ Treaty concerning the accession of the Kingdom of Denmark, Ireland, the Kingdom of Norway and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the European Economic Community and to the European Atomic

По-друге, це офіційні архівні матеріали урядів та інституцій ЄС. Найважливішу частину цієї групи становлять протоколи засідань Кабінету міністрів Нідерландів, які зберігаються в Національному архіві в Гаазі та залучені за допомогою цифрових ресурсів інституту Huygens¹. Вони дозволяють реконструювати автентичний перебіг внутрішніх дискусій в урядах В. Дреса, Я. де Квая та П. де Йонга. Також опрацьовано офіційні звіти та нотатки, що зберігаються в Історичному архіві Європейського Союзу у Флоренції щодо підготовки Римських договорів, документи Валь-Дюшес тощо.

По-третє, офіційні заяви, звіти та дипломатичне листування. До документів віднесен програмні документи європейського будівництва: «Декларацію Шумана» (1950 р.)², «Бенілюкс-меморандум» (1955 р.)³, «Звіт Спаака» (1956 р.)⁴. Окрему підгрупу становлять офіційні пресрелізи та фінальні комюніке, зокрема текст Люксембурзького компромісу (1966 р.), перші Генеральні звіти про діяльність Співтовариств, підготовлені Європейською Комісією, а також матеріали та фінальне комюніке Гаазького саміту (1969 р.)⁵, що опубліковані в Офіційному віснику Європейських Співтовариств та на дослідницькому порталі cvce.eu.

Окремо слід відзначити джерела особистого походження (мемуари, щоденники та інтерв'ю). Ця група представлена спогадами безпосередніх учасників та архітекторів європейського процесу. Особливе значення мають

Energy Community, Brussels, 22 January 1972 // EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/acc_1972/sign/eng

¹ Huygens ING. The Netherlands and European Integration, 1950–1986. URL: https://resources.huygens.knaw.nl/europeseintegratie/index_html_en/

² Declaration by Robert Schuman, Paris, 9 May 1950. URL: https://www.cvce.eu/en/obj/declaration_by_robert_schuman_paris_9_may_1950-en-9cc6ac38-32f5-4c0a-a337-9a8ae4d5740f.html

³ Mémoire des pays Benelux aux six pays de la CECA, 18 mai. URL: https://www.cvce.eu/obj/memorandum_des_pays_benelux_aux_six_pays_de_la_ceca_18_mai_1955-fr-69a6f717-1c7b-4491-a820-54540fa93ec7.html

⁴ Intergovernmental Committee on European Integration. The Brussels Report on the General Common Market (Spaak Report). Brussels, 21 April 1956 // Archive of European Integration.

⁵ Final communiqué of The Hague Summit, 2 December 1969. URL: https://www.cvce.eu/en/obj/final_communique_of_the_hague_summit_2_december_1969-en-33078789-8030-49c8-b4e0-15d053834507.html

мемуарні праці Шарля де Голля (*Mémoires d'espoir*)¹, Йохана Віллема Беєна (*Het spel en de knikkers*)², Віллі Брандта (*Erinnerungen*), а також Жана Моне та Дірка Спірренбурга³. Додатковим важливим джерелом поглибленого аналізу послужили стенограми та напів-структуровані інтерв'ю з провідними голландськими та європейськими дипломатами, що дозволило реконструювати неформальні кулуарні аспекти ухвалення рішень.

Додатково використовувались матеріали періодичних видань, як розміщені на сайті цифрового архіву з історії європейської інтеграції⁴, які дозволяють прослідкувати реакцію суспільства та глибше проаналізувати політичні процеси.

Мета роботи – реконструювати та всебічно проаналізувати роль, стратегічні пріоритети та еволюцію позиції Королівства Нідерланди у процесах європейської інтеграції у 1950–1973 роках. Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- дослідити формування фінансово-економічних та геополітичних передумов відмови Нідерландів від політики нейтралітету наприкінці 1940-х років;
- Розкрити позицію Нідерландів щодо плану Шумана та Європейського співтовариства вугілля та сталі;
- проаналізувати внесок міністра Ян-Віллема Беєна у подолання секторальної кризи середини 1950-х років та підготовку Римських договорів;
- З'ясувати специфіку нідерландської тактики у відстоюванні національних інтересів під час формування Спільної аграрної політики (САП) ;
- розкрити характер нідерландської дипломатичної протидії

¹ De Gaulle, Ch. *Mémoires d'espoir, suivi d'un choix d'allocutions et messages sur la IVe et la Ve Républiques*, 1946-1969 (Paris, Plon 1994), pp. 792-793

² Johan Willem Beyen: a plan for a common market // European Union. EU Pioneers. URL: https://european-union.europa.eu/document/download/3db3c52b-8022-4119-b179-5bd945dbbfa7_en?filename=eu-pioneers-johan-willem-beyen_en_0.pdf

³ Spierenburg D., Poidevin R. *The History of the High Authority of the European Coal and Steel Community: Supranationality in Operation*. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 1994. 663 p. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/417bfe56-aa52-4313-ba94-befdea9dd004>

⁴ www.cvce.eu (дата доступу 29.05.2026 р.).

міжурядовим планам «Європи Вітчизн» Шарля де Голля.

- оцінити позицію Нідерландів під час «кризи порожнього крісла» та ставлення до Люксембурзького компромісу.
- обґрунтувати стратегічне значення Першого розширення ЄЕС 1973 року для Нідерландів як фактор завершення ранньої періоду формування Європейських співтовариств.

Методологія дослідження. Методологічна основа роботи поєднує принципи історизму, наукової об'єктивності, критичного аналізу джерел і міждисциплінарний підхід до вивчення європейської інтеграції. Оскільки предметом дослідження є не лише участь Королівства Нідерланди в інституційному розвитку Європейських співтовариств, а й еволюція його зовнішньополітичної стратегії, у роботі використано поєднання спеціально-історичних методів із концептуальними підходами теорії європейської інтеграції та міжнародних відносин.

Ключове значення для пояснення позиції Нідерландів має ліберальний міжурядовий підхід, пов'язаний передусім із працями Ендрю Моравчика. Цей підхід дозволяє розглядати європейську інтеграцію не як автоматичний процес поступового посилення наднаціональних інституцій, а як результат узгодження національних інтересів держав-членів, сформованих під впливом внутрішньоекономічних, соціальних і політичних чинників. У межах цього підходу позиція Нідерландів аналізується через взаємозв'язок між економічною структурою країни, потребами аграрного експорту, залежністю від ринку Західної Німеччини, інтересами торговельних і промислових груп, а також прагненням уряду Гааги забезпечити вигідні умови участі в Спільному ринку та Спільній аграрній політиці. Така перспектива дає змогу пояснити, чому нідерландська підтримка наднаціональних механізмів не була лише ідеалістичною або федералістською, а значною мірою випливала з раціонального розрахунку малої держави, зацікавленої у правилах, які обмежували б односторонній вплив великих членів Співтовариства.

Водночас ліберальний міжурядовий підхід має певні обмеження, оскільки

він не повністю пояснює роль політичних уявлень, історичної пам'яті, безпекової культури та ідентичності у формуванні зовнішньополітичної поведінки Нідерландів. Тому в роботі також використано соціальний конструктивізм, який дозволяє дослідити, як нідерландські політичні еліти осмислювали власне місце в післявоєнній Європі, як формувалося уявлення про Нідерланди як малу торговельну державу, атлантичного союзника та прихильника правового інституційного порядку. З цієї перспективи особливу увагу приділено не лише матеріальним інтересам, а й політичним ідеям, нормам, дискурсам і колективним уявленням, які впливали на ставлення Гааги до НАТО, Великої Британії, Франції, ФРН, Європейської Комісії та наднаціональних процедур ухвалення рішень.

Поєднання цих двох підходів є продуктивним для теми дослідження, оскільки дозволяє уникнути однобічного пояснення нідерландської європейської політики. Ліберальний міждержавний підхід пояснює економічну та інституційну раціональність поведінки Нідерландів: підтримку спільного ринку, зацікавленість у відкритій торгівлі, прагнення забезпечити сприятливі умови для аграрного експорту, підтримку вступу Великої Британії до ЄЕС як способу врівноваження франко-німецького ядра. Соціальний конструктивізм, у свою чергу, дає змогу зрозуміти, чому нідерландський атлантизм, недовіра до голлістської моделі «Європи Вітчизн» і прихильність до наднаціонального права стали не лише тактичними позиціями, а й елементами ширшої політичної культури Гааги.

У межах дослідження застосовано також комплекс спеціально-історичних методів. Історико-генетичний метод використано для з'ясування повоєнних витоків переорієнтації Нідерландів від політики нейтралітету до участі в західноєвропейських та трансатлантичних структурах. Він дає змогу простежити, як досвід німецької окупації, економічна руйнація, деколонізація та залежність від відновлення західнонімецького ринку поступово змінювали зовнішньополітичну логіку Гааги. Історико-системний метод застосовано для аналізу нідерландської політики як частини ширшої системи післявоєнних міжнародних відносин, у якій європейська інтеграція, атлантична безпека, План

Маршалла, Бенілюкс, відновлення ФРН та інституційне оформлення Співтовариств були взаємопов'язаними процесами. Історико-порівняльний метод дозволив зіставити позиції Нідерландів з підходами Бельгії, Люксембургу, Франції, ФРН і Великої Британії, а також виявити специфіку нідерландської стратегії малої держави в умовах домінування великих акторів.

Важливе місце посідає діахронний метод, за допомогою якого матеріал структуровано навколо ключових етапів європейської інтеграції: від формування повоєнних передумов і створення ЄСВС до Римських договорів, конфліктів навколо Спільної аграрної політики, планів Фуше, «кризи порожнього крісла», Гаазького саміту 1969 року та першого розширення ЄЕС 1973 року. Така логіка дозволяє показати не лише послідовність подій, а й еволюцію самої нідерландської стратегії: від обережного пристосування до континентальної інтеграції до активного використання європейських інституцій як інструменту захисту національних інтересів.

Окремо застосовано метод критичного аналізу джерел, що передбачає зіставлення офіційних договорів, урядових протоколів, дипломатичних документів, мемуарів, інтерв'ю та матеріалів періодики. Це важливо з огляду на те, що офіційна риторика європейської солідарності часто приховувала прагматичні економічні інтереси, а мемуарні джерела могли ретроспективно перебільшувати роль окремих політичних діячів. Тому в роботі джерела розглядаються не лише як носії фактичної інформації, а й як відображення політичних позицій, інституційних інтересів та способів самовиправдання учасників інтеграційного процесу.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному переосмисленні ролі Королівства Нідерланди в інституційному дизайні та розширенні раннього Європейського економічного співтовариства на основі залучення новітньої європейської історіографії та урядових протоколів Гааги. У роботі спростовано стереотип про Нідерланди як пасивного та ідеалістичного учасника європейського будівництва. У дослідженні обґрунтовано триєдину концептуальну лінію поведінки: доведено, що Нідерланди були «європейцями за

економічним примусом» (через втрату колоній та Рурський чинник), «атлантистами за безпековою культурою» (через пріоритет НАТО та «британської умови») та «наднаціоналістами за інституційним інтересом малої держави» (використовуючи Комісію та голосування більшістю як юридичний щит проти свавілля великих держав).

Апробація результатів дослідження. Результати та окремі аспекти дипломної роботи обговорювалися під час переддипломного семінару.

Структура дипломної роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури.

РОЗДІЛ I. Формування передумов європейської інтеграції Королівства Нідерланди у другій половині 1940-х – на початку 1950-х рр.

2.1 Витоки європейської інтеграції Нідерландів після Другої світової війни

Історично Королівство Нідерланди суворо дотримувалося політики нейтралітету та дипломатичного дистанціювання від великих європейських блоків. Економічна доктрина країни базувалася на принципах глобальної вільної торгівлі, чому значною мірою сприяло володіння багатими колоніальними ресурсами в голландській Ост-Індії (Індонезії). Виробництво та експорт рису, цукру, кави та каучуку забезпечували Нідерландам фінансову незалежність та дозволяли ігнорувати заклики до глибокої континентальної інтеграції.

У джерелах¹ стверджується, що нейтралітет Нідерландів значною мірою, якщо не повністю, впливав із реалістичної оцінки місця країни на європейській арені у 1830 роки ХХ століття. Після відокремлення Бельгії у 1831 році, Нідерланди опинилися в рядах малих держав. Не маючи можливості захиститися від великої європейської держави, національні інтереси країни вимагали політики нейтралітету, оскільки союз із великою державою міг втягнути Нідерланди у конфлікт, у якому країна мало що могла виграти, але багато чого втратити.

Нідерланди, як метрополія, започаткували політику «довгострокового добровільного нейтралітету» або «традиційного нейтралітету»². На відміну від вимушеного нейтралітету Бельгії, нейтралітет Нідерландів був нейтралітетом за вибором – політикою, яку в історії застосовували й інші країни, такі як Швеція або Сполучені Штати. Як і країни постійного нейтралітету, країни традиційного нейтралітету обрали нейтралітет як довгострокову позицію зовнішньої політики, з тією різницею, що ці держави можуть вирішити припинити свій нейтралітет, якщо захочуть. Як показують дослідження, окрім міркувань безпеки як для

---

¹ Sterenborg P. *Neutrality in Belgium and the Netherlands, 1899–1914* : doctoral dissertation. University of Cambridge, 2024. (дата звернення: 01.05.2026).

² Там само.

метрополії, так і для колоній, нейтралітет мав для Нідерландів величезне економічне значення. Дослідники¹ зазначають, що економіка Нідерландів значною мірою залежала від морської торгівлі та була тісно інтегрована у світові торговельні та фінансові мережі. Вигідне географічне положення Нідерландів забезпечувало легкий доступ до морів, але цей доступ опинявся під загрозою в часи війни. За словами Аббенхейса², нейтралітет, принаймні в теорії, забезпечував відкритість морських шляхів і дозволяв підтримувати ринки. Старий меркантилістський девіз «спокій, мир і торгівля» був так само актуальним для самосприйняття голландців до 1940 -х років, як і під час Золотого століття Нідерландів. Водночас перші спроби регіонального тарифного регулювання мали місце у 1930 році (Осло) та 1932 році конвенції про зниження митних бар'єрів між Нідерландами та бельгійсько-люксембурзьким союзом.

Окупація країни 10 травня 1940 року змусила уряд Нідерландів розпочати зміну більш ніж вікової політики нейтралітету. 25 листопада 1942 року у радіо передачі міністр закордонних справ Елко ван Клеффенс³ сказав, що стара політика «традиційної нейтральності» та відсутності політичних угод з іншою державою або групою держав не може більше продовжуватися. Пізніше у листопаді 1942 року ван Клеффенс наголосив, що передвоєнна політика Нідерландів «мертва як камінь», а також підкреслив перспективу спільного формування політики Заходу з Америкою, Канадою та іншими британськими домініонами на майбутнє. Тобто Нідерланди розглядали подальший європейський устрій саме у розрізі трансатлантичного співробітництва. Поряд з тим, інерція усталеного політичного нейтралітету була настільки сильною, що переважала у Нідерландах ще до 1948 року.

Окупація та війна суттєво вплинули на економіку Нідерландів. Наприкінці

---

¹ Frey M. Der Erste Weltkrieg und die Niederlande: Ein neutrales Land im politischen und wirtschaftlichen Kalkül der Kriegsgegner. Berlin : Akademie Verlag, 1998. 411 S.

² Abbenhuis M. M. The Art of Staying Neutral: The Netherlands in the First World War, 1914–1918. Amsterdam : Amsterdam University Press, 2006. 420 p.

³ Huygens ING. The Netherlands and European Integration, 1950–1986. URL: https://resources.huygens.knaw.nl/europeseintegratie/index_html_en/ (дата звернення: 01.05.2026).

війни 8 % сільськогосподарських земель були затоплені, 2% зайняті будівництвом фортифікацій, аеропортів та мінних полів, а ще 6% через військові операції. У відповідь на страйк залізничників, ініційований урядом Нідерландів в екзилі, окупанти зруйнували 62% залізничних шляхів. У жовтні 1944 року вуглевидобувні компанії добували 7500 тон на день, що складало лише шосту частину довоєнного рівня видобутку. Щодо промислового виробництва, то у вересні 1945 році цей рівень складав 41% у порівнянні зі 100% у 1938 році¹, який взято за основу. Загалом під час війни за оцінками дослідників була втрачена третина національного багатства Нідерландів. Економічний чинник був одним з визначальних чинників зміни політики нейтралітету Нідерландів.

Після німецької окупації політика нейтралітету Нідерландів була оголошена ван Клеффенсом «остаточно мертвою». Після завершення Другої світової війни політична переорієнтація країни на Європу та Захід була закріплена підписанням двох угод у 1948 році та вступом до НАТО у 1949 році. Формальним кроком Нідерландів щодо радикальної зміни політики нейтралітету було підписання Брюссельського договору² разом із Великою Британією, Францією, Бельгією та Люксембургом у березні 1948 року. Офіційні цілі договору були описані як «співпраця в економічних, соціальних та культурних питаннях та колективна самооборона», щоб дати змогу підписантам протистояти можливій агресії з боку Німеччини у майбутньому. Однак на тлі приходу до влади комуністів у Чехословаччині цей договір також уособлював надії Західної Європи на створення трансатлантичного альянсу. Це поклало кінець політиці нейтралітету, зокрема через наступні причини:

- страх перед радянською експансією та комунізмом, який домінував в політичних та суспільних дебатах того часу;
- захист НАТО та його американського керівництва від Німеччини, а

---

¹ Huygens ING. The Netherlands and European Integration, 1950–1986. URL: https://resources.huygens.knaw.nl/europeseintegratie/index_html_en/ (дата звернення: 01.05.2026).

² Treaty of Economic, Social and Cultural Collaboration and Collective Self-Defence, Brussels, 17 March 1948. URL: <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/1948/03/17/the-brussels-treaty> (дата звернення: 01.05.2026).

також амбіцій Франції щодо лідерства;

- можливість отримати американську фінансову допомогу в рамках плану Маршалла;
- сподівання на лібералізацію світової торгівлі як результат Плану Маршала.

Ідея Сполучених Штатів Америки полягала в тому, що європейську єдність слід було забезпечити за допомогою вільної торгівлі. З цією метою було створено Організацію європейського економічного співробітництва (далі - ОЕЕС)¹, до якої Нідерланди приєдналися у 1948 році. У квітні того ж року Нідерланди підписали конвенцію про створення ОЕЕС. У пояснювальній записці до конвенції уряд Нідерландів запевнив, що «крім щедрої допомоги, наданої Сполученими Штатами, для успіху Європейської програми повоєнного відновлення необхідна рішуча європейська співпраця». Економічна допомога та подальша інтеграція були життєво необхідними для відбудови Нідерландів після руйнівної війни.

Створення ОЕЕС було умовою, яку американський Конгрес поставив для надання допомоги Маршалла, і організація розпочала свою діяльність навесні 1948 року. Однак вона не функціонувала так, як передбачалося. Замість того, щоб мати інтегруючий ефект, консультації ОЕЕС посилили економічні напруження всередині західного блоку, підкреслюючи національні відмінності в Західній Європі. Конфлікт інтересів між Західною Європою та Сполученими Штатами також став очевидним, як і розбіжності у валютній політиці між зоною торгівлі долларом та зоною фунта стерлінгів та континентальної Західної Європи, де ідеї створення митного союзу, заснованого на «малій» континентальній Європі, набували дедалі конкретніших обрисів. У найкоротший час усі американські наміри отримали опір з боку Великої Британії, яка віддавала перевагу більш глобально орієнтованим домовленостям, а також з боку Франції, яка прагнула

---

¹ Convention for European Economic Co-operation, with annex and Supplementary Protocol No. I, Paris, 16 April 1948 // United Nations Treaty Collection. URL: <https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=0800000280110b3f> (дата звернення: 01.05.2026).

подібних домовленостей у континентальній Європі. У 1949 році ОЕЕС було звільнено від офіційної відповідальності за виділення коштів на програму відновлення.

З точки зору США це мало два далекосяжні наслідки. По-перше, Вашингтон мусив відмовитися від будь-якої надії на те, що Велика Британія стане рушійною силою європейської інтеграції. По-друге, раптова й різка девальвація фунта (на 30 відсотків), про яку Лондон, змусила США розпочати скоординовані дії з порятунку британського фунта у формі спеціальних доларових гарантій, реалізованих у рамках Європейської платіжної Союзу (EPU). Ця система платежів та кредитування була створена самими європейцями паралельно з занепадаючою ОЕЕС з метою відновлення конвертованості валют у Західній Європі, але фінансувалася за рахунок американських коштів.

Загалом, дії Великої Британії створили більше проблем, ніж хотіли б США. Вони дали зрозуміти всьому світу, що Захід може розділитися, і це, можливо, не було таким вже й нереалістичним сценарієм, з огляду на значні розбіжності в економічних інтересах всередині західного блоку. Те, що континентальна Західна Європа – на відміну від Великої Британії – не зазнала серйозних наслідків від американської рецесії 1949 року, було наступним передвісником майбутньої катастрофи. Внутрішньоевропейська торгівля зробила континент менш вразливим до зовнішніх потрясінь, ніж глобальна вразливість, з якою доводилося мати справу Великій Британії та її імперії, що занепадала¹. Континентальні економіки ставали все більш пов'язані з німецькою економікою, зокрема з Рейном, серцем європейської промисловості. Вражаюче економічне відновлення Західної Німеччини призвело до зростання німецького імпорту, що дало величезний поштовх сусіднім економікам, часто за рахунок Великої Британії.

У літературі² виділяють три фактори, які вплинули на рішення уряду

---

¹ Milward A. S. The Reconstruction of Western Europe, 1945–1951. London ; New York : Routledge, 1984.

² Huygens ING. The Netherlands and European Integration, 1950–1986. URL: https://resources.huygens.knaw.nl/europeseintegratie/index_html_en/ (дата звернення: 01.05.2026).

Нідерландів щодо посилення економічного співробітництва з європейськими країнами:

По-перше, допомога за Планом Маршалла мала вирішальне значення для економічного відновлення Нідерландів.

По-друге, девальвація валюти. У вересні 1949 року Велика Британія девальвувала фунт стерлінгів, а за ними таким же чином вчинили скандинавські країни щодо своїх національних валют. У Нідерландів не залишилося іншого вибору і 18 вересня 1949 гульден був девальвований на 30 відсотків щодо долара, що суттєво покращило конкурентну позицію Нідерландів, стимулювало експорт та зробило країну привабливішою для іноземних інвесторів, особливо зі Сполучених Штатів.

По-третє, лібералізація імпорту до Західної Німеччини. США ініціювали та реалізували рішення про повну лібералізацію імпорту до Західної Німеччини на початку вересня 1949 року. Це було найважливішим фактором для нідерландської економіки. Це був подарунок долі, тим більше, що американська ініціатива також включала пропозицію Нідерландам повністю лібералізувати експорт до Німеччини (за винятком риби, овочів та продукції компанії «Філіпс»).

7 вересня уряди Нідерландів та Західної Німеччини підписали нову торговельну угоду, якою скасовувалося ембарго між Нідерландами та внутрішніми районами Німеччини¹. Торговельне ембарго було частково введено через те, що окупаційні сили в окупаційній зоні «Бізонія» вимагали, щоб імпорт з Німеччини оплачувався в твердій валюті, тобто доларах. Нідерланди протягом багатьох років боролися проти цього заходу, який називали «китайською стіною». Нідерланди були зобов'язані лише закуповувати у Західній Німеччині товари, що не належали до категорії першої необхідності, на суму до 32 мільйонів доларів, але понад цю суму імпорт з Німеччини залишався повністю підпорядкованим квотам, тоді як експорт з Нідерландів було лібералізовано. Це

---

¹ Huygens ING. The Netherlands and European Integration, 1950–1986. URL: https://resources.huygens.knaw.nl/europescintegratie/index_html_en/ (дата звернення: 01.05.2026).

була дуже вигідна угода, яка створила умови для випереджаючого розвитку нідерландської економіки.

Угода значно вплинула на економіку і за кілька місяців Західна Німеччина стала найбільшим імпортером нідерландських товарів, тривалий дефіцит платіжного балансу Нідерландів перетворився на профіцит у сотні мільйонів гульденів, а транзитна торгівля (через Нідерланди до Німеччини) вибухово зростала. Крім економічної вигоди, це стратегічне рішення мало наслідки і для зовнішньої політики Нідерландів. Країна переорієнтувалася більше на континентальну Європу, ніж на Атлантичних союзників в особі Великої Британії зокрема. У грудні 1949 року уряд відхилив британську пропозицію щодо приєднання Нідерландів до зони фунта стерлінгів.

Торгівельні відносини Нідерландів традиційно були зосереджені на Великій Британії, але німецько-нідерландська торговельна угода змістила акцент на користь Німеччини: Федеративна Республіка перебрала на себе роль Англії. Таким чином, міжнародні реалії після Другої світової війни та американські ініціативи перетворили Нідерланди у найбільш про-німецьку в її історії, хоча ментально нідерландці залишалися ближче до англосаксонців та атлантистів.

Відношення Нідерландів до Німеччини було амбівалентним. Нідерланди не могли ігнорувати економічну потужність найближчих географічних сусідів, але хотіли зберегти свою незалежність та ідентичність. Економічне ослаблення Німеччини внаслідок Першої світової війни не вплинуло на економічні зв'язки між країнами через надзвичайну важливість торгівлі для Нідерландів. Протягом 9 років, які передували Другій світовій війні, від 20 до 30 % у структурі імпорту Нідерландів припадало на Німеччину, а відповідно 15-20% експорту Нідерландів спрямовувалось до Німеччини. Розвиток Роттердамського порту був безпосередньо пов'язаний з індустріалізацією Рурської області, у 1939 році на Німеччину припадало 23 млн тонн із загального обсягу 57 млн тон вантажопотоку порту¹.

---

¹ Segers M. The Netherlands and European Integration, 1950 to Present. Amsterdam : Amsterdam University Press, 2023.

Тож з економічної точки зору надзвичайно важливим було примирення між Західною Європою та Західною Німеччиною. Ситуація в Нідерландах була цьому прикладом, як вказано у Меморандумі уряду¹ : у період з 1930 по 1938 рік близько 25 % нідерландського імпорту надходило з Німеччини (без урахування торгівлі з нідерландськими заморськими територіями), тоді як близько 19 % нідерландського експорту йшло в зворотному напрямку, причому близько половини цього обсягу становили сільськогосподарські продукти. Зникнення Німеччини як виробника та ринку збуту після Другої світової війни спричинило серйозні проблеми для нідерландської економіки. По-перше, потреби Нідерландів доводилося задовольняти в інших країнах, що призвело до збільшення імпорту з доларової зони з 189 мільйонів гульденів у 1938 році до 1 410 мільйонів гульденів у 1947 році та зростання імпорту з Англії з 180 мільйонів до 452 мільйонів гульденів за той самий період. Окрім того, що це посилювало небезпечне зростання дефіциту доларів у Західній Європі та Нідерландах, традиційний торговельний профіцит з Англією перетворився на дефіцит у розмірі 233 мільйонів гульденів.

До цих економічних негараздів додалася ще одна проблема. Важливою складовою експорту Нідерландів була і залишається сільськогосподарська продукція, яку англійський ринок міг споживати лише частково, а експорт цих товарів до доларової зони вважався неможливим. З економічної точки зору впливав лише один можливий висновок: для нідерландської економіки було життєво важливо, щоб Німеччина якомога швидше знову стала динамічною економікою в Західній Європі, як виробником, так і ринком збуту. І це стосувалося не лише Нідерландів, але й усіх західноєвропейських економік.

Нарешті, іншим важливим етапом виникнення передумов європейської інтеграції Нідерландів була участь у створенні Організації Північно-

---

¹ National Archives, The Hague, 2.05.117, 22481-2, Memorandum on the Policy of the Allies and the Netherlands on West Germany, 28 April 1949. // Цит. за: Segers M. The Netherlands and European Integration, 1950 to Present. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2020.

Атлантичного договору (далі – НАТО)¹. Вступ до НАТО 4 квітня 1949 року, коли тривалий нейтралітет вже не був можливим, обумовлений внутрішнім політичним консенсусом та відсутністю реальної політичної дискусії з цього питання. Нідерланди були звільнені американцями та іншими західними союзниками і бачили своє майбутнє пов'язаним із розвитком трансатлантичного співробітництва у сфері безпеки. Період нейтралітету з часів його декларації у 1830 роках закінчився, Нідерланди вирішили докорінно змінити свій статус. Оскільки нейтралітет не був зазначений як принцип у Конституції Нідерландів², відповідно не було жодних правових перешкод для вступу до НАТО, так само як не буде правових перешкод для вступу до наднаціональних європейських структур у 50-ті роки ХХ століття. Пізніше Нідерланди виявилися активним і лояльним членом Альянсу, що дозволило їм відігравати набагато більшу роль у міжнародних справах, ніж розмір країни дозволяв до того.

З 1949 по 1989 рік членство в НАТО значною мірою визначало зовнішню політику Нідерландів. Держава вважалася «a faithful ally» (вірним союзником)³, а «атлантизм» був наріжним каменем її політики безпеки. Окремі випадки критики союзників з боку уряду (наприклад, щодо ролі США у деколонізації Нідерландської Індії) або з боку громадськості (наприклад, щодо ядерної зброї та можливого розміщення крилатих ракет у Нідерландах) серйозно не змінили послідовність цієї політики. З цієї причини деякі дослідники⁴ вважають, що європейська політика Нідерландів визначалася атлантичною політикою, а не навпаки.

У повоєнний період європейська інтеграція в Нідерландах не була лише результатом урядових рішень або зовнішнього тиску з боку США та західноєвропейських партнерів. Її суспільно-політичне підґрунтя формувалося

---

¹ The North Atlantic Treaty, Washington, 4 April 1949 // NATO. URL: <https://www.nato.int/en/about-us/organization/founding-treaty> (дата звернення: 01.05.2026).

² Segers M. The Netherlands and European Integration, 1950 to Present. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2020.

³ Там само

⁴ Van Staden A. Een trouwe bondgenoot: Nederland en het Atlantisch Bondgenootschap 1960–1971. Baarn : In den Toren, 1974. 308 p.

також через діяльність мереж громадських, інтелектуальних, студентських, економічних і федералістських організацій, які намагалися переосмислити місце Нідерландів у післявоєнному міжнародному порядку. Водночас їхня роль потребує обережної оцінки: ці рухи не визначали безпосередньо державну політику Гааги, однак створювали інтелектуальне й нормативне середовище, у межах якого сама ідея обмеження суверенітету, участі в наднаціональних структурах і відмови від традиційного нейтралітету поступово втрачала радикальний характер.

Нідерландський європеїзм другої половини 1940-х років був внутрішньо неоднорідним. Умовно в ньому можна виокремити два напрями: федералістський і уніоністсько-конфедеративний. Федералісти розглядали післявоєнну кризу Європи як доказ неспроможності класичної системи суверенних національних держав забезпечити мир, економічне відновлення та безпеку. Для них європейська інтеграція мала означати не просто координацію між урядами, а перехід до наднаціональної політичної організації, часткову передачу суверенітету, створення спільних інститутів, а в радикальніших проєктах – навіть єдиної валюти та спільної оборонної системи. Саме в цьому середовищі діяли такі організації, як *Europeesche Actie*, *Fédérale Unie*, *Neerlands Toekomst*, *Europese Federatieve Beweging*, а згодом *Beweging van Europese Federalisten*.¹ Їхня поява свідчила про те, що ще до формального запуску інтеграційних проєктів частина нідерландських інтелектуалів і громадських діячів уже мислила європейську єдність у категоріях політичної трансформації, а не лише економічної співпраці.

Водночас федералістський напрям не слід перебільшувати як безпосередній чинник державної політики. Його значення полягало радше у створенні мови, символів і аргументів, які легітимізували наднаціональність як можливу відповідь на досвід війни, окупації та кризи міждержавного порядку. Через участь нідерландських федералістів у Гертенштейнській конференції 1946

---

¹ Lipgens W., Loth W. (eds.). *Transnational Organizations of Political Parties and Pressure Groups in the Struggle for European Union, 1945–1950*. Berlin ; New York : De Gruyter, 1990

року, створенні Європейського союзу федералістів, зустрічах у Люксембурзі, Парижі, Амстердамі й Монтьєро, а також у підготовці Гаазького конгресу 1948 року Нідерланди включалися в ширшу транснаціональну мережу європейського руху. Особливо показовою була роль Генрі Бругманса, який став одним із провідних представників повоєнного європейського федералізму та авторів Гертенштейнської програми 1946 р.¹ Це демонструє, що Нідерланди були не пасивним об'єктом інтеграційних процесів, а частиною інтелектуальної інфраструктури раннього європеїзму.

Інший напрям становили помірковані уніоністські та економічно орієнтовані кола, зокрема нідерландська секція Європейської ліги економічного співробітництва. На відміну від радикальних федералістів, вони не ставили в центр питання швидкого конституційного об'єднання Європи або глибокої передачі суверенітету. Їхня логіка була ближчою до практичного економічного функціоналізму: лібералізація торгівлі, зниження митних бар'єрів, координація економічної політики, використання можливостей Плану Маршалла та відновлення західноєвропейських ринків. Саме цей напрям був ближчим до традиційної нідерландської політичної культури, у якій сильними залишалися орієнтація на торгівлю, відкриті ринки, правові гарантії та обережне ставлення до радикальних політичних конструкцій.

Можна відзначити, що громадсько-політичне середовище Нідерландів після 1945 року не виробило єдиної моделі європейської інтеграції. Навпаки, воно відображало напругу між двома баченнями Європи: федералістським, яке пов'язувало мир і безпеку з подоланням абсолютного державного суверенітету, та уніоністсько-економічним, яке надавало перевагу міжурядовій співпраці, поступовій лібералізації та функціональній координації. Ця напруга мала принципове значення для подальшої нідерландської політики. Гаага не прийняла радикального федералізму як державної програми, однак і не залишилася в

---

¹ Das Hertensteiner Programm (21. September 1946). URL: https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/20ed505d-eedc-4aaf-aca3-d736faa93e1/Resources/#f39329ae-b25a-4b04-90ff-a25ea5c17051_en&overlay (accessed: 2 May 2026)

межах довоєнного нейтралістського мислення, що продемонструвало проведення Конгресу Європи в травні 1948 р. саме в Гаазі¹. У підсумку сформувалася проміжна позиція: підтримка наднаціональних інститутів була прийнятною тоді, коли вони забезпечували економічні вигоди, правову передбачуваність і захист малої держави від домінування великих держав.

З цієї точки зору діяльність нідерландських європейських рухів 1945–1950 років варто розглядати не як головну причину інтеграційного повороту Гааги, а як важливий елемент зміни політичного клімату. Вони сприяли нормалізації самої ідеї європейської єдності, виводили її за межі вузької дипломатичної дискусії та пов'язували з проблемами миру, реконструкції, німецького питання, економічного відновлення й майбутнього західної цивілізації. Проте реальна урядова стратегія Нідерландів формувалася насамперед на перетині економічного прагматизму, безпекового атлантизму й інституційного інтересу малої держави. Саме тому громадський федералізм створив сприятливе ідейне тло, але не визначив повністю зміст нідерландської європейської політики.

У цьому сенсі повоєнний нідерландський європеїзм мав подвійний характер. На рівні громадських рухів він часто апелював до морального уроку війни, подолання націоналізму та створення нової політичної Європи. На рівні державної політики він дедалі більше набував інструментального характеру: інтеграція розглядалася як спосіб відновлення економіки, стабілізації Західної Німеччини, доступу до ринків, участі в західному блоці та захисту від асиметричної влади великих держав. Саме поєднання цих двох рівнів, нормативного та прагматичного, пояснює специфіку нідерландської позиції в ранніх інтеграційних процесах: Нідерланди могли підтримувати наднаціональну риторіку, але робили це передусім тоді, коли вона відповідала їхнім структурним економічним і політичним інтересам.

---

¹ Ченчик Д. До витоків європейської інтеграції: Гаазький конгрес 1948 року і утворення Ради Європи // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2006. Вип. 38. Т. 728. С. 187-189.

1.1. Розвиток Бенілюксу як моделі регіональної інтеграції

Митний союз Бельгії, Нідерландів та Люксембургу¹, угоду про створення якого було підписано у вересні 1944 року в Лондоні урядами у вигнанні, став першим у повоєнній Європі прикладом реального подолання національного економічного егоїзму заради спільного ринку. Для Королівства Нідерланди цей крок означав кардинальну зміну багатовікового зовнішньополітичного курсу. Тривалий час Нідерланди позиціонували себе як трансатлантична, морська держава, чий «центр тяжіння знаходився у віртуальній точці в морі». Втрата колоніальних володінь у Південно-Східній Азії, руйнування традиційних торговельних зв'язків під час Другої світової війни та гостра потреба у фінансово-економічній відбудові змусили країну шукати інші шляхи подальшого розвитку.

У науковій літературі² термін Бенілюкс розглядається у двох значеннях: Бенілюкс як економічний союз та як спільнота інтересів із геополітичними амбіціями, спрямованими на посилення міжнародного статусу невеликих держав. В умовах повоєнної відбудови та розпаду колоніальної системи інтеграція з географічними сусідами в Європі стало для Нідерландів питанням виживання. Нідерландам довелося долати колоніальний менталітет, переорієнтуватися на європейський ринок та вчитися виживати за рахунок торгівлі зі своїми безпосередніми географічними сусідами. Формування регіонального об'єднання трьох країн відбувалося у декілька етапів³:

- 1943 рік - підписання урядами валютної угоди;
- 1944 рік – підписання митної конвенції урядами;
- 1947 рік - підписання договору про митний союз;
- 1 січня 1948 року – початок функціонування Митного союзу, який скасував внутрішні мита та встановивши єдиний зовнішній тариф;
- 1953 рік - підписання протоколу про спільну торговельну політику;

¹ Bernard H. *Terre commune : histoire des pays de Benelux, microcosme de l'Europe*. Aartselaar : Brepols, 1961. 699 p.

² Соловійова О. Європейська політика країн Бенілюксу (1944–2014): до історіографії питання // *International Relations of Ukraine: Scientific Searches and Findings*. 2019. Вип. 28. С. 383–397.

³ *Belgium, Luxembourg, and the Netherlands* / ed. by N. Tesch. New York : Britannica Educational Publishing, 2013. 248 p.

- 1954 рік – угода про вільний рух капіталу;
- 1958 році – укладання в Гаазі Договору про утворення Економічного союзу Бенілюксу;
- 1960 рік – вступ у дію Договору про економічний союз Бенілюксу, метою якого були: вільний рух капіталу, робочої сили, товарів та послуг; координація економічної, фінансової та соціальної політики.

Функціонування Бенілюксу¹ супроводжувалося серйозними внутрішніми суперечностями, зумовленими структурними відмінностями між економіками держав-учасниць. Цей досвід став першою історичною демонстрацією того, що будь-яка глибока інтеграція неминуче веде до зіткнення національних інтересів і вимагає створення гнучких компенсаційних механізмів. Основна лінія протиріч пролягала між Бельгією та Нідерландами. Бельгія вийшла з Другої світової війни значно сильнішою в економічному плані, володіючи значними запасами твердої валюти та потужною важкою промисловістю (насамперед експортно-орієнтованою чорною металургією). Натомість Нідерланди перебували в стані хронічного дефіциту платіжного балансу та здійснювали жорстке державне регулювання, спрямоване на утримання низького рівня заробітної плати та внутрішніх цін для забезпечення конкурентоспроможності своєї нової промисловості.

Головний конфлікт інтересів лежав у площині геополітичних орієнтирів та економічних моделей розвитку двох держав². З одного боку, Нідерланди послідовно демонстрували прихильність концепції «атлантизму» та глобальної вільної торгівлі, розглядаючи міцні зв'язки зі США та Великою Британією як найвищий національний пріоритет. Нідерланди критично ставилися до ідеї закритої континентальної Європи у складі шести країн, побоюючись виникнення протекціоністського блоку під домінуванням Франції та Німеччини, де релігійно-культурний вектор визначався католицьким тріумвіратом (Шуман,

---

¹ Beyers J., Kerremans B., Bursens P. Belgium, the Netherlands, and Luxembourg: Diversity among the Benelux Countries. 2001.

² Haas E. B. The Uniting of Europe: Political, Social, and Economic Forces, 1950–1957. Stanford : Stanford University Press, 1958.

Аденауер, Де Гаспері). З іншого боку, Бельгія займала більш гнучку, суто європейську (континентальну) позицію. Брюссель прагнув тонкого балансування між Парижем і Бонном, вважаючи за необхідне використовувати американську підтримку для нейтралізації загрози франко-німецького директорату.

Бельгія під керівництвом П.-Х. Спаака усвідомила, що обмеження національного суверенітету через наднаціональні інститути захищає малі держави, оскільки зобов'язує великих гравців грати за єдиними правилами. Нідерланди ж намагалися звести європейську інтеграцію до суто технократичного інструменту сприяння вільній торгівлі, категорично заперечуючи її політизацію без участі Великої Британії.

Глибокі суперечності виявилися під час реалізації конкретних галузевих проєктів, зокрема Паризького договору про створення ЄСВС (1951 р.)¹. Різниця в структурі національних господарств у післявоєнний період унеможлиблювала миттєве запровадження класичних ліберальних інструментів ринку без додаткових регуляторів. Бельгія мала потужну, але капіталомістку вугільну промисловість із надзвичайно високою собівартістю виробництва та значним рівнем соціальних гарантій для робітників. Нідерланди, навпаки, імпортували більшу частину сировини й перебували в процесі розбудови власного надсучасного й конкурентоспроможного сталеплавильного сектору, що спирався на жорстку державну політику низьких зарплат. Пряме зіткнення цих моделей загрожувало бельгійській економіці масштабним колапсом, а голландській – примусовим підвищенням внутрішніх цін.

Для вирішення цих суперечностей всередині Бенілюксу було вироблено унікальну систему компромісів. Задля подолання цих розбіжностей під час підготовки ЄСВС було розроблено систему тимчасових квот та захисних механізмів. Бельгія отримала право на тривалі перехідні субсидії для

---

¹ Treaty Establishing the European Coal and Steel Community. Paris, 18 April 1951. URL: https://www.cvce.eu/obj/treaty_establishing_the_european_coal_and_steel_community_paris_18_april_1951-en-11a21305-941e-49d7-a171-ed5be548cd58.html (дата звернення: 01.05.2026).

реструктуризації вугільних басейнів, ізольованих від загального ринку тимчасовими митними бар'єрами. Такий підхід дозволив уникнути соціального вибуху. Додатково, для розв'язання макроекономічних суперечностей у рамках Бенілюксу використовувалися спеціальні застереження щодо обмеження руху сільськогосподарських товарів, де голландська продукція мала тотальну перевагу через вищу продуктивність праці.

Крім того, саме в рамках Бенілюксу було вперше апробовано ідею створення міжурядової Ради міністрів як органу, здатного балансувати наднаціональні імпульси та захищати суверенні права малих країн¹. Цей досвід координації згодом став ключовим під час Паризьких переговорів щодо створення першої європейської спільноти – Об'єднання вугілля та сталі.

У трансформації досвіду Бенілюксу у велику європейську інтеграцію принципове значення має географічний та фінансово-економічний фактор Федеративної Республіки Німеччина (ФРН). У 1948 році в рамках реалізації Плану Маршалла було створено ОЄЕС, яка мала забезпечити горизонтальну лібералізацію торгівлі в усьому західному блоці. Нідерландська дипломатія на чолі з міністром закордонних справ Діркком Стіккером підтримала цей «атлантичний» формат², оскільки він включав Велику Британію – традиційного союзника Гааги у сфері вільної торгівлі та головну політичну протиріччя потенційній франко-німецькій гегемонії на континенті.

Досвід функціонування Митного союзу Бенілюксу³ у період 1944–1958 років доводить, що це регіональне об'єднання виступило не просто попередником, а реальним організаційним, фінансово-економічним та інституційним плацдармом для великої європейської інтеграції. Малі

---

¹ Манаєнко І. М., Гук О. В. Країни Бенілюкс: єдність економічного розвитку та місце у європейській спільноті // Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». 2019. С. 16.

² Huygens ING. The Netherlands and European Integration, 1950–1986. URL: https://resources.huygens.knaw.nl/europeseintegratie/index_html_en/ (дата звернення: 01.05.2026).

³ Beyers J., Kerremans B., Bursens P. Belgium, the Netherlands, and Luxembourg: Diversity among the Benelux Countries. 2001. URL: https://www.researchgate.net/publication/237291348_Belgium_the_Netherlands_and_Luxemburg_Diversity_Among_the_Benelux_Countries (дата звернення: 01.05.2026).

європейські держави першими на практиці продемонстрували, що подолання тарифних бар'єрів та створення єдиного ринку здатні забезпечити суттєве економічне зростання в умовах гострої повоєнної кризи та втрати колоніальних володінь. Інституційна модель Бенілюксу, заснована на прагматичному балансі між наднаціональними органами та суворим захистом прав менших держав через міжурядову Раду міністрів, лягла в основу інституційної архітектури Європейського співтовариства вугілля та сталі та Європейського економічного співтовариства.

Історичні уроки перших криз усередині Бенілюксу мали визначальне значення для формування архітектури загальноєвропейських інституцій. Саме спільний бельгійсько-нідерландський спротив первісній концепції Жана Моне (яка передбачала абсолютну владу наднаціональної Високого органу) призвів до появи Особливої Ради міністрів в структурі ЄСВС¹. Цей орган став ключовим захисним інструментом для малих держав, гарантуючи, що національні уряди зберігають контроль над стратегічними напрямками внутрішньої політики (податки, загальна зайнятість, соціальні стандарти).

Саме досвід внутрішніх компромісів Бенілюксу ляже в основу відновлення євроінтеграційного процесу (*relance européenne*). Бенілюкс-меморандум² від 18 травня 1955 року став офіційним документом, що об'єднав дві протилежні концепції:

1) Французько-бельгійський підхід щодо секторальної наднаціональної інтеграції, втілений у пропозиції створити Співтовариство з атомної енергії (Євратом);

2) Нідерландський підхід (план Я.-В. Беєна) щодо побудови всеохопного загального ринку без обмеження окремими галузями промисловості, але з мінімальним політичним диктатом.

---

¹ Treaty Establishing the European Coal and Steel Community. Paris, 18 April 1951. URL: https://www.cvce.eu/obj/treaty_establishing_the_european_coal_and_steel_community_paris_18_april_1951-en-11a21305-941e-49d7-a171-ed5be548cd58.html (дата звернення: 01.05.2026).

² Mémorandum des pays Benelux aux six pays de la CECA, 18 mai. URL: https://www.cvce.eu/obj/memorandum_des_pays_benelux_aux_six_pays_de_la_ceca_18_mai_1955-fr-69a6f717-1c7b-4491-a820-54540fa93ec7.html (дата звернення: 01.06.2026).

Цей документ, узгоджений у Гаазі П.-Х. Спааком, Я.-В. Беєном та Й. Бехом, слугував дорожньою картою для Мессінської конференції (1955 р.)¹ та безпосередньою основою для підписання Римських договорів 1957 року. Компромісна модель, випробувана державами Бенілюксу – де жорсткі економічні формули лібералізації завжди супроводжувалися гнучкими захисними застереженнями для вразливих партнерів – стала матрицею для розбудови сучасного Європейського Союзу.

1.2. Нідерланди та заснування Європейського співтовариства вугілля та сталі

На початку травня 1950 року Роберт Шуман, міністр закордонних справ Франції у відповідь на отриманий меморандум Жана Моне, генерального комісара Франції з питань планування, підготував план, який називають «Декларацією Шумана»². Цей документ ознаменував початок практичних кроків у напрямку європейської інтеграції. Перед оголошенням Плану Роберт Шуман надіслав листа Конраду Аденауеру, своєму давньому знайомому та майбутньому першому канцлеру Західної Німеччини. У листі Роберт Шуман наголошував на політичних аспектах, пов'язаних із практичним характером плану, який мав усунути давні історичні протиріччя між Францією та Німеччиною. Шуман запропонував змінити економічні відносини між Францією та Німеччиною з їх трансформацією виключно на мирну співпрацю. Реалізація плану заклала основи для «європейського економічного організму, відкритого для всіх країн, що виступають за режим свободи та усвідомлюють свою солідарність».

Зокрема, у Декларації Шумана³ зазначено: «Французький уряд пропонує передати все франко-німецьке виробництво вугілля та сталі під управління

---

¹ Resolution adopted by the Foreign Ministers of the ECSC Member States, Messina, 1–3 June 1955. URL: https://www.cvce.eu/en/obj/resolution_adopted_by_the_foreign_ministers_of_the_ecsc_member_states_messina_1_to_3_june_1955-en-d1086bae-0c13-4a00-8608-73c75ce54fad.html (дата звернення: 01.06.2026).

² Declaration by Robert Schuman, Paris, 9 May 1950. URL: https://www.cvce.eu/en/obj/declaration_by_robert_schuman_paris_9_may_1950-en-9cc6ac38-32f5-4c0a-a337-9a8ac4d5740f.html (дата звернення: 01.06.2026).

³ Там само.

спільного Вищого органу в рамках організації, відкритої для участі інших європейських країн. Співтовариство з виробництва вугілля та сталі негайно забезпечить створення спільних основ економічного розвитку, що є першим етапом створення Європейської Федерації, та змінить долю регіонів, які тривалий час були приречені на виробництво військової зброї, жертвами якої вони найчастіше ставали».

Як свідчать джерела¹, оголошення плану Шумана стало несподіванкою для інших європейських країн, включно з Нідерландами та Великою Британією. І якщо Велика Британія² після оцінки документу досить швидко відмовилася від участі у травні 1950 року. То економічна залежність від Західної Німеччини практично не залишала уряду Нідерландів іншого вибору, ніж приєднатися до цієї ініціативи. Поряд з тим, перед Нідерландами постав цілий ряд економічних, політичних та інституційних питань щодо реалізації Плану Шумана. Урядом було визначено два напрямки: по-перше отримати детальні роз'яснення від авторів проекту, по-друге – лобювати власні ініціативи, як виходили далеко за межі економічного співробітництва із Західною Німеччиною та підтримували План Маршала щодо розвитку світової системи міжнародної торгівлі.

Так, економічні питання полягали в оцінці впливу наднаціональної інтеграції на економічні інтереси Нідерландів, зокрема на інтереси приватного сектора; обсязі суверенітету з економічної політики (оплати праці, регулювання цін, тощо), побоюваннях щодо становища менших учасників інтеграційного проекту, таких як Нідерланди тощо.

Серед ключових політичних питань були такі: якими будуть політичні наслідки проекту інтеграції, заснованого на французькій ініціативі, для позиції Нідерландів? Іншим важливим політичним питанням було обмеження інтеграції континентом навколо франко-німецької осі, яке залишало Велику Британію, давнього історичного партнера Нідерландів та природню протиположність амбітним

---

¹ Mallinson W. D. E. Dutch Foreign Policy, 1948–1954: From Neutrality to Commitment : PhD thesis. London School of Economics and Political Science, University of London, 1990

² UK National Archives, Kew, Foreign Office, 371, Memorandum 1950. (Дата звернення 01.05.2026).

франко-німецьким планам, поза процесами європейської інтеграції у цей період часу.

На думку нідерландських урядовців¹, інституційні питання були найбільш актуальними. Вони дійшли висновку, що інституційні наслідки не прораховані у достатній мірі і що від країн-учасниць вимагалася повна відмова від суверенітету у вугільній та сталеливарній галузях на користь наднаціонального органу, який нікому не підпорядковувався і міг безпосередньо впливати на такі суверенні аспекти економічної політики, як оплата праці, рівень цін та інші виключні повноваження національних урядів. Під час серії зустрічей представників урядів Нідерландів, Бельгії та Люксембургу з Жаном Моне та Робертом Шуманом у Франції² 24 травня 1950 року, останні наголосили на тому, що інституційна структура була навмисно не опрацьована детально і потребує подальшого обговорення разом з іншими країнами. Результати зустрічей дали підстави представникам Нідерландів заявити про принципову згоду на цей план за умови вирішення принципових інституційних питань.

У цей же час, у рамках Організації європейського економічного співробітництва Нідерланди представили власний «План Стіккера» (авторства міністра Дірка Стіккера) як альтернативу «Плану Шумана»³. На відміну від Декларації Шумана з її наднаціональним врядуванням, план Стіккера був спрямований більше на міждержавну співпрацю. План містив пропозиції щодо секторальної лібералізації в межах ОЄЕС, тобто з урахуванням участі Великої Британії, які передбачали компенсацією тимчасових економічних проблем, таких як безробіття або короткострокові втрати капіталу. Ці пропозиції попередньо розробляли в Нідерландах вже певний час і передували оприлюдненню плану Шумана.

Однак, коли на початку червня 1950 року Дірк Стіккер представив

---

¹ Segers M. The Netherlands and European Integration, 1950 to Present. Amsterdam : Amsterdam University Press, 2023.

² Huygens ING. The Netherlands and European Integration, 1950–1986. (дата звернення: 01.05.2026)..

³ Spierenburg D., Poidevin R. The History of the High Authority of the European Coal and Steel Community: Supranationality in Operation. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 1994. 663 p.

детальну інформацію щодо секторальної лібералізації в рамках ОЄЕС, втрата актуальності підходу міжурядової інтеграції вже стала очевидною. Нідерландам довелося змиритися з новою реальністю в Європі, у якій план Шумана на той час відігравав вирішальну роль. Це було нелегким завданням, оскільки в уряді панували значні розбіжності щодо наднаціонального підходу цього плану, який міг мати негативний вплив на повоєнну відбудову Нідерландів. Зокрема, одним з ключових дискусійних питань був ризик того, що гармонізація оплати праці та цін до рівня Бельгії та Франції матиме наслідком припинення політики низької заробітної плати, що могло послабити конкурентні позиції Нідерландів як сучасної експорто-орієнтованої промислової держави.

Політика Гааги у цей період формувалася під безпосереднім впливом уряду прем'єр-міністра Віллема Дреса¹ (коаліція соціал-демократів, католиків і лібералів), який мав суто прагматичне бачення меж та характеру європейського об'єднання. Уряд Віллема Дреса (представника соціал-демократичної Партії праці) зустрів французьку ініціативу щодо створення ЄСВС із величезним скепсисом та пересторогами. Прем'єр-міністр відверто розглядав континентальне об'єднання шести країн як «відносно малий протекціоністський клуб», який загрожував ізолювати Нідерланди від їхніх традиційних і головних партнерів – Великої Британії та Скандинавських країн. Стратегічним кошмаром для Нідерландів був потенційний розкол Заходу на два блоки (атлантичний англосаксонський та континентальний франко-німецький), що підірвало б монолітність НАТО – організації, яка для нідерландської еліти була й залишалася безумовним лідером та гарантом безпеки.

Окрім геополітичного виміру, існував і відчутний культурно-ідеологічний бар'єр. Керівники уряду в Гаазі відчували явний психологічний дискомфорт через «меншовартісний статус» протестантських Нідерландів у континентальній «Малій Європі». Батьки-засновники інтеграційного проєкту, Роберт Шуман,

---

¹ Spierenburg D., Poidevin R. The History of the High Authority of the European Coal and Steel Community: Supranationality in Operation. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 1994. 663 p. (дата звернення: 01.05.2026).

Конрад Аденауер та Альчіде Де Гаспері, всі без винятку належали до римо-католицької церкви та спиралися на відповідну політичну культуру, через що нідерландські аналітики побоювалися потрапити в обмежувальний і надмірно регульований простір, який побіжно іменували «Європою Ватикану»¹. Ці побоювання спричинили тривалий внутрішній розкол у самому нідерландському кабінеті міністрів, де чітко виокремилися три протилежні угруповання²:

- традиційні прихильники вільної торгівлі: очолювані самим прем'єром В. Дресом та міністром фінансів П. Ліфтінком (PvdA), які повністю відкидали план Шумана та наднаціональні зазіхання Парижа.

- помірковані атлантисти: на чолі з міністром закордонних справ Д. Стіккером (ліберал, VVD), котрі вважали інтеграцію «необхідним злом» задля вирішення «німецького питання», але виступали виключно за конфедеративні, міжурядові форми співпраці.

- федералісти («єврооптимісти»): представлені міністром економіки Я. ван ден Брінком (католик, KVP) та міністром сільського господарства С. Мансгольтом (PvdA), які активно підтримували французький план, вбачаючи в ньому нові можливості для експорту.

Економічний прагматизм уряду Дреса диктував жорстку захисну стратегію на переговорах³. Головний внутрішній страх Нідерландів був пов'язаний із загрозою примусової гармонізації цін і заробітної плати на загальноєвропейському рівні. Повоєнне відновлення нідерландської економіки та її міжнародна конкурентоспроможність критично залежність від державної політики низьких заробітних плат. Об'єднання ринків вугілля та сталі з Бельгією та Францією, де існували високі витрати на виробництво та потужні соціальні стандарти (бельгійська держава загального добробуту), загрожувало

---

¹ Segers M. The Netherlands and European Integration, 1950 to Present. Amsterdam : Amsterdam University Press, 2023.

² Vayssière B. Federalists and the Beginnings of the Council of Europe: Converting Institutions and Opinion to Supranationality (1949–1951) // Histories. 2022. Vol. 2. No. 1. P. 1–14. DOI: 10.3390/histories2010001. URL: <https://www.mdpi.com/2409-9252/2/1/1> (дата звернення: 01.05.2026).

³ Huygens ING. The Netherlands and European Integration, 1950–1986. URL: https://resources.huygens.knaw.nl/europeseintegratie/index_html_en/ (дата звернення: 01.05.2026).

нідерландській промисловості стрімким імпортом інфляції та тиском щодо підвищення оплати праці, що зруйнувало б національну модель стабілізації.

Другим чинником виступав конфлікт інтересів у металургійній сфері. На відміну від Бельгії, яка була традиційним експортером сталі з високою собівартістю та розвиненим лобі старих підприємств, Нідерланди виступали чистим імпортером сталі. Гаага була зацікавлена у вільному доступі до найдешевшої світової сировини без будь-яких протекціоністських мит та паралельно розбудовувала власний, надсучасний і висококонкурентний сталеплавильний комплекс. Повноваження наднаціонального органу встановлювати квоти чи регулювати обсяги приватного виробництва сприймалися урядом Дреса як пряма загроза інтересам нідерландських імпортерів та модернізаційним планам промисловості.

Незважаючи на разючі відмінності в економічних цілях, Бельгія та Нідерланди виявили спільний глибинний страх – загрозу маргіналізації малих держав під диктатом франко-німецького директорату. Цей спільний оборонний рефлекс перетворив Бельгію на ключового союзника Нідерландів у спробах обмежити абсолютистські наднаціональні амбіції первісного плану Жана Моне. Саме запеклий спільний тиск країн Бенілюксу призвів до найважливішої інституційної модифікації Паризького договору – створення Особливої Ради міністрів (Council of Ministers)¹. Первісний французький проект передбачав, що наднаціональний Високий орган (High Authority) ЄСВС буде повністю незалежним і підзвітним лише загальній асамблеї раз на рік. Нідерланди та Бельгія категорично не погоджувалися з цим. Спільними зусиллями вони вибороли створення міжурядової Ради міністрів, яка стала головним інструментом захисту національного суверенітету, де рішення з ключових питань мали прийматися одногосно, забезпечуючи малим країнам право вето. Для прем'єра В. Дреса наявність Ради міністрів була «абсолютною умовою», без

---

¹ Spierenburg D., Poidevin R. The History of the High Authority of the European Coal and Steel Community: Supranationality in Operation. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 1994. 663 p.

якої Нідерланди ніколи б не підписали договір.

Однак на цьому бельгійсько-нідерландська співпраця в переговорах і закінчилася. Економічні інтереси двох країн були занадто різними, щоб можна було виробити справжню спільну позицію, яка б дозволила їм чинити більший вплив на хід переговорів¹. Бельгія традиційно була експортером сталі з високим рівнем оплати праці та цінами, тоді як Нідерланди, хоча й розбудовували власну конкурентоспроможну сталеливарну промисловість, були імпортером сталі та дотримувалися послідовної політики стримування зростання витрат на оплату праці. Бельгія, яка вийшла з Другої світової війни значно сильнішою, мала побоювання, що були діаметрально протилежними до побоювань Нідерландів; навпаки побоювалися перегонів зі зменшення оплати праці та відповідно цін. Втім спільна мета щодо збалансування наднаціонального підходу Франції до управління ЄСВС була досягнута.

18 квітня 1951 року 6 країни-учасниць, серед яких були Нідерланди, підписали договір про створення Європейського Співтовариства вугілля та сталі². Трохи більше ніж за рік перше Європейське співтовариство розпочало свою діяльність. Його цілі зосереджувалися на двох напрямках:

- створити спільний ринок вугілля та сталі;
- гармонізувати й поліпшити умови праці та рівень життя працівників вугільної та металургійної галузей.

ЄСВС надавало кредити виробникам вугілля та сталі для інвестицій і гарантувало постачання шляхом регулювання цін (встановлюючи максимальні та мінімальні ціни на спільному ринку). Співтовариство також запровадило соціальну політику для шахтарів та металургів, включаючи програми перепідготовки та допомоги, пов'язані з пільгами та достроковими пенсіями. Рішення Вищого органу з цих питань мали застосовуватися безпосередньо у

---

¹ Там само.

² Treaty establishing the European Coal and Steel Community, Paris, 18 April 1951 // EUR-Lex. CELEX: 11951K/TXT. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11951K/TXT> (дата звернення: 01.05.2026).

вугільній та сталеливарній галузях у державах-членах¹. ЄСВС опікувалася не лише економікою – принаймні, таким був намір. Теоретично спільний ринок (на якому діяла заборона дискримінації, забезпечена Вищим органом) був інструментом для досягнення оптимального розподілу виробництва та максимальної продуктивності. Водночас необхідно було забезпечити зайнятість та уникнути збурень у національних економіках держав-членів. Це згодом виявилось далеко не простим завданням, і значна частина конкретної політики ЄСВС ще мала бути сформульована.

Процес парламентського схвалення перших інтеграційних угод у Нідерландах² наочно продемонстрував зміну ставлення від початкового скепсису до прагматичного консенсусу, хоча аргументація партій суттєво відрізнялася. Католики (Католицька народна партія – KVP) виступали найбільш послідовними та палкими прихильниками інтеграції. Вони ідеологічно поділяли християнсько-демократичне бачення об'єднаної Європи своїх європейських колег і активно підтримували наднаціональний курс міністра Я. ван ден Брінка, наголошуючи на ширших комерційних та аграрних можливостях для країни. Соціал-демократи (Партія праці – PvdA) перебували у стані внутрішнього ідеологічного роздвоєння. З одного боку, крило прем'єра В. Дреса та міністра фінансів П. Ліфтінка побоювалося втрати контролю над національним бюджетом та соціальними програмами, захищаючи державне регулювання.

З іншого боку, впливові лідери, такі як С. Мансгольт (майбутній батько Спільної аграрної політики ЄС) та євродепутат Х. Вределінг (відомий як найактивніший автор парламентських запитів), переконали партію, що соціал-демократичні цінності та захист прав робітників можна ефективно просувати й на наднаціональному рівні, зокрема через інструменти Асамблеї³. Ліберали

---

¹ Spierenburg D., Poidevin R. The History of the High Authority of the European Coal and Steel Community: Supranationality in Operation. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 1994. 663 p.

² Segers M. The Netherlands and European Integration, 1950 to Present. Amsterdam : Amsterdam University Press, 2023.

³ Huygens ING. The Netherlands and European Integration, 1950–1986. URL: https://resources.huygens.knaw.nl/europeseintegratie/index_html_en/ (дата звернення: 01.05.2026).

(Народна партія за свободу і демократію – VVD) займали центристську, прагматичну позицію. Представлені міністром закордонних справ Д. Стіккером, вони фокусувалися на недопущенні протекціонізму. Ліберали вимагали, щоб будь-які європейські інститути служили виключно лібералізації торгівлі, усуненню митних бар'єрів та відкриттю ринків, виступаючи проти політичного федералізму. Попри серйозні внутрішні дискусії, ратифікація договорів про ЄСВС та згодом Римських договорів у нідерландському парламенті пройшла успішно. Потужний тиск з боку Вашингтона, який розглядав європейську інтеграцію як засіб стримування комунізму, та усвідомлення тотальної економічної залежності Нідерландів від ринків сусідніх ФРН та Бельгії змусили навіть найзавзятіших скептиків визнати інтеграцію «неминучим вибором».

Нідерланди навчилися віртуозно використовувати інструменти наднаціонального контролю (такі як право на запити та бюджетний моніторинг в Асамблеї), щоб компенсувати відсутність Великої Британії та гарантувати, що «Мала Європа» не перетвориться на закриту франко-німецьку диктатуру¹. Досвід уряду Дреса продемонстрував, що малі країни можуть успішно захищати свої інтереси навіть в умовах нерівності сил, якщо вміло поєднують регіональні союзи з жорстким інституційним прагматизмом.

Створення Ради міністрів ЄСВС вважалося надійною гарантією проти надмірного втручання Вищого органу в національну соціально-економічну політику та забезпечувало державам-членам можливість зберігати твердий контроль над ЄСВС². Для уряду Нідерландів включення Ради міністрів до договору було абсолютною необхідністю для прийняття рішення та участі у Співтоваристві. Проте ця міжурядова гарантія, можливо, не була найважливішим фактором для Нідерландів. Участь в ЄСВС також означало ще один крок у ревізійністському курсі, якого дотримувалися Нідерланди в післявоєнний період.

---

¹ Roos M. Far Beyond the Treaties' Clauses: The European Parliament's Gain in Power, 1952–1979 // Journal of Contemporary European Research. 2017. Vol. 13. No. 2. P. 1055–1075.

² Spierenburg D., Poidevin R. The History of the High Authority of the European Coal and Steel Community: Supranationality in Operation. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 1994. 663 p.

Цей курс був започаткований підписанням Брюссельського договору та вступом країни до ОЄЕС і НАТО. Велика Британія пішла іншим шляхом. Останнім міжнародним партнерством Нідерландів стала регіональна європейська організація. Це спричиняло постійні протиріччя між наслідками географічно-економічного реалізму та політикою, заснованою на послідовному досягненні традиційних цілей нідерландської зовнішньої політики. Це протиріччя ще більше розпалювало суперечки між так званими «атлантистами» та «європейцями» і залишалося справжньою бомбою уповільненої дії в основі європейської політики Нідерландів¹. Не було зроблено жодних зусиль для його вирішення, хоча б тому, що воно також відображало фундаментальну природу розподіленої за економічними інтересами та децентралізованої унітарної держави, затиснутої між Північним морем та Рейном. Амстердам і Гаага, один зі світових фінансових центрів та центр міжнародного права, були орієнтовані на увесь світ, квітуча промисловість у Роттердамі була пов'язана з Руром, а провінції вздовж східного кордону країни традиційно були орієнтовані у бік Німеччини.

Пріоритетом Нідерландів була відбудова та реконструкція після війни². Більше того, переорієнтація на Західну Європу та Західну Німеччину не створювали суперечностей у практичному економічному сенсі, оскільки мала широку політичну підтримку та ідеально вписувалася в формування блоків часів холодної війни на Заході. Насправді рушійною силою відбудови країни став збіг міжнародних обставин, зокрема допомога за Планом Маршалла, девальвація національної валюти гульдена та укладена за ініціативою США нідерландсько-німецька торговельна угода. Національна політика відігравала менш важливу роль або просто слідувала за цими зовнішніми чинниками, які й підштовхнули країну на вигідний шлях економічної інтеграції із Західною Німеччиною. Нідерланди не мали особливо великого вибору, але, оскільки політики і державні

---

¹ Segers M. *The Netherlands and European Integration, 1950 to Present*. Amsterdam : Amsterdam University Press, 2023.

² Huygens ING. *The Netherlands and European Integration, 1950–1986*. URL: https://resources.huygens.knaw.nl/europeseintegratie/index_html_en/ (дата звернення: 01.05.2026).

службовцям було зручно вдавати, що проводиться раціональна та самостійна політика, то ці міжнародні обставини згадувалися не часто.

Це спричинило відповідні наслідки. По-перше, не було дискусії щодо радикального переформатування зовнішньої політики, яке міжнародна реальність нав'язала країні: кінець колоніальної імперії, завершення політики нейтралітету та/або незалежності у міжнародних справах, а також переорієнтація нідерландської європейської політики на континентальну. По-друге, уряд насамперед намагався пояснити багатосторонні події в рамках західного блоку з точки зору узгодженості з традиційною позицією Нідерландів у світі та глобальною або атлантично-орієнтованою політикою. Тому Нідерланди в кінці 1940-х – на початку 1950-х рр. вважали за краще займати виважену позицію, тим не менш, вони суттєво змінили традиційну зовнішню політику та дотримувались тепер скоріше міждержавного підходу щодо проєктів європейської єдності, при цьому зберігаючи відданість атлантичній співпраці в межах НАТО.

РОЗДІЛ II. Інтеграційні проєкти та Нідерланди в 1951 – 1958 р.

2.1 Ставлення Гааги до проєктів Європейського оборонного та політичного співтовариств.

Корейська війна стала одним із ключових зовнішніх імпульсів, що радикалізували дискусію про межі та напрями західноєвропейської інтеграції на початку 1950-х рр. Вона продемонструвала, що економічна координація, започаткована Планом Маршалла, ОЄЕС і проєктом ЄСВС, не вирішувала головного стратегічного питання післявоєнної Західної Європи – проблеми оборони та майбутнього статусу Федеративної Республіки Німеччини. Для США дедалі очевиднішою ставала необхідність залучення західнонімецького потенціалу до оборони Заходу, тоді як для Франції, країн Бенілюксу та частини європейської громадськості перспектива відновлення самостійних німецьких збройних сил залишалася політично й психологічно проблемною. Саме в цій ситуації виникла ідея Європейського оборонного співтовариства як спроба поєднати військову необхідність переозброєння ФРН із наднаціональним контролем над цим процесом¹.

Французький План Плевена, оголошений 24 жовтня 1950 р., пропонував перенести логіку інтеграції з економічної сфери у військово-політичну площину². Його концептуальна близькість до Плану Шумана полягала в тому, що потенційно небезпечний ресурс сили мав бути не відновлений у межах класичного національного суверенітету, а вбудований у спільну європейську інституційну рамку. Якщо ЄСВС ставило під контроль вугільно-сталеву базу німецького промислового відродження, то ЄОС мало поставити під контроль майбутні німецькі військові контингенти. За задумом Рене Плевена, Робера Шумана, Жана Моне та інших прихильників федеративного напрямку,

---

¹ The idea of the European Defence Community. URL: <https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/803b2430-7d1c-4e7b-9101-47415702fc8e/29a4e81c-c7b6-4622-915e-3b09649747b8/Resources> (дата звернення: 02.06.2026).

² Statement by René Pleven on the establishment of a European army, 24 October 1950. URL: http://www.cvce.eu/content/publication/1997/10/13/4a3f4499-daf1-44c1-b313-212b31cad878/publishable_en.pdf (дата звернення: 02.06.2026).

національні підрозділи мали інтегруватися в європейську армію, підпорядковану наднаціональним органам і пов'язану з ширшою системою західної оборони. У цьому сенсі проєкт ЄОС був не лише оборонною ініціативою, а й спробою пришвидшити політичну інтеграцію «шістки» через безпекову кризу.

Для Нідерландів цей проєкт мав подвійний і внутрішньо суперечливий характер. З одного боку, Гаага визнавала, що без участі ФРН оборона Західної Європи залишалася недостатньою, а отже контрольоване німецьке переозброєння було практично неминучим. З іншого боку, нідерландський уряд не був готовий підтримати таку модель європейської оборони, яка могла б послабити НАТО, підважити американську присутність або створити автономний континентальний блок під переважним французьким впливом. Саме тому початкова реакція Гааги на французьку ініціативу була стриманою. Нідерланди, орієнтуючись також на британську позицію, спочатку відмовилися від повноцінної участі у переговорах і обрали статус спостерігача. Такий крок був не проявом ізоляціонізму, а радше спробою уникнути пастки, у якій участь у переговорах автоматично створювала б політичне зобов'язання підтримувати посилення французького впливу в континентальній Європі.

Ця обережність особливо виразно простежується у ноті уряду Нідерландів щодо європейської армії, підготовленій у серпні 1951 р. У ній Гаага фактично визнавала можливість участі у спільному оборонному проєкті, але лише за умови, що інтеграція не виходитиме за межі того, що є необхідним, корисним і здійсненним за наявних політичних обставин¹. Така формула добре передає нідерландський стиль європейської політики: підтримка наднаціональності була можливою не як самодостатня ідеологічна мета, а як інструмент розв'язання конкретної стратегічної проблеми. Гаага не відкидала ЄОС принципово, однак прагнула не допустити, щоб оборонна інтеграція перетворилася на політичний експеримент без достатнього економічного, інституційного й атлантичного

---

¹ Note of the Netherlands Government concerning the European army, August 1951 // CVCE. URL: http://www.cvce.eu/obj/note_of_the_netherlands_government_concerning_the_european_army_august_1951-en-0ec1a2a8-d579-481a-9566-90402806aa92.html (дата звернення: 02.06.2026).

підгрунття.

Особливе занепокоєння нідерландського уряду викликала не лише військова частина проєкту, а й його потенційні політичні наслідки. Стаття 38 Договору про Європейське оборонне співтовариство передбачала можливість підготовки ширшої політичної структури, яка згодом отримала назву Європейського політичного співтовариства¹. Формально йшлося про доручення асамблеї розробити політичну рамку для контролю над новими наднаціональними органами. Однак для Гааги це положення відкривало значно ширшу перспективу – формування політичного союзу шести держав на основі наднаціональної моделі ще до завершення глибокої економічної інтеграції. Саме така зміна послідовності інтеграційного процесу була неприйнятною для нідерландського уряду. У логіці Гааги політична інтеграція могла бути результатом тривалого економічного зближення, але не його передумовою.

Тому нідерландська позиція щодо ЄПС була більш скептичною, ніж щодо самого ЄОС. Проєкт Європейського політичного співтовариства, ухвалений Спеціальною асамблеєю у Страсбурзі 10 березня 1953 р., мав об'єднати ЄСВС і заплановане ЄОС у ширшу політичну конструкцію². Для федералістів це відкривало шлях до політичного оформлення наднаціональної Європи. Для Нідерландів же така перспектива містила два ризики: по-перше, вона могла закріпити обмежену «Європу шести» без Великої Британії; по-друге, вона могла створити політичну надбудову раніше, ніж було сформовано достатньо міцний спільний ринок. У цьому проявилася принципова відмінність нідерландського підходу від французько-моннетівського секторального функціоналізму: Гаага вважала, що економічна інтеграція має бути широкою, горизонтальною і

---

¹ Treaty Constituting the European Defence Community. Paris, 27 May 1952 // CVCE. URL: https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/803b2430-7d1c-4e7b-9101-47415702fc8e/29a4e81c-c7b6-4622-915e-3b09649747b8/Resources#2af9ea94-7798-4434-867a-36c4a256d0af_en&overlay (дата звернення: 02.06.2026).

² Draft Treaty embodying the Statute of the European Community adopted by the Ad Hoc Assembly. Strasbourg, 10 March 1953 // CVCE. URL: http://www.cvce.eu/education/unit-content/-/unit/en/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/6550430e-98c0-4441-8a60-ec7c001c357b/Resources#807979a3-4147-427e-86b9-565a0b917d4f_en&overlay (дата звернення: 02.06.2026).

ринковою, а не побудованою через послідовне перенесення наднаціональних експериментів з однієї галузі на іншу.

Показово, що саме на цьому тлі посилилася роль Йогана Віллема Бейєна, який у 1952 р. став міністром закордонних справ без портфеля, відповідальним за європейські справи. Його підхід був альтернативою як вузькому секторальному методу Жана Моне, так і передчасному політичному наднаціоналізму. Бейєн виходив із досвіду Бенілюксу та вважав, що реалістичною основою подальшої інтеграції має бути не створення нових політичних чи військових надбудов, а формування загального ринку через митний союз, скасування кількісних обмежень, спільний зовнішній тариф і механізми компенсації для секторів, які зазнавали труднощів у процесі лібералізації¹. У цьому сенсі нідерландська критика ЄПС не була запереченням інтеграції як такої. Навпаки, вона відображала іншу інтеграційну стратегію: спочатку ринок і економічна взаємозалежність, потім політичне оформлення.

Попри початкові застереження, у ході переговорів частина сумнівів Гааги щодо ЄОС була послаблена. Нідерланди підписали Договір про створення Європейського оборонного співтовариства у Парижі 27 травня 1952 р. разом із Бельгією, Францією, Італією, Люксембургом і ФРН². У липні 1953 р. нідерландський парламент схвалив його ратифікацію значною більшістю голосів. Це свідчило, що за умови збереження трансатлантичної рамки й контролю над німецьким переозброєнням Гаага була готова прийняти наднаціональний оборонний експеримент. Однак така підтримка залишалася умовною: ЄОС сприймалося не як альтернатива НАТО, а як один із можливих інструментів організації європейського внеску в західну оборону.

Провал ратифікації Договору про ЄОС у французьких Національних

---

¹ Johan Willem Beyen: a plan for a common market // European Union. EU Pioneers. URL: https://european-union.europa.eu/document/download/3db3c52b-8022-4119-b179-5bd945dbbfa7_en?filename=eu-pioneers-johan-willem-beyen_en_0.pdf (дата звернення: 02.06.2026); Huygens ING. The Netherlands and European Integration, 1950-1986. URL: https://resources.huygens.knaw.nl/europeseintegratie/index_html_en/ (дата звернення: 02.06.2026).

² Treaty Constituting the European Defence Community. Paris, 27 May 1952 // Archive of European Integration. URL: <https://aei.pitt.edu/5201/1/5201.pdf> (дата звернення: 02.06.2026).

зборах 30 серпня 1954 р. зруйнував і пов'язаний із ним проєкт ЄПС¹. Для Нідерландів ця подія мала неоднозначні наслідки. З одного боку, вона означала кризу федералістського напрямку ранньої інтеграції та продемонструвала обмеженість спроб перенести наднаціональну модель у сферу оборони. З іншого боку, провал ЄОС підтвердив обґрунтованість нідерландських застережень щодо передчасної політичної інтеграції без достатньої економічної основи та без чіткої прив'язки до НАТО. Реакція нідерландської преси, зокрема De Volkskrant, засвідчувала розчарування французьким рішенням, однак на рівні урядової стратегії воно посилювало аргументи на користь економічного, а не військово-політичного перезапуску інтеграції².

Невдовзі після провалу ЄОС проблема німецького переозброєння була розв'язана не через наднаціональну європейську армію, а через включення ФРН до Західноєвропейського союзу та НАТО. Для Нідерландів ця формула була прийнятнішою, оскільки вона закріплювала Західну Німеччину в євроатлантичному порядку, не створюючи автономного європейського оборонного центру поза американськими гарантіями. Водночас вона відкривала простір для повернення до тієї інтеграційної логіки, яку просував Бейєн: якщо військово-політична надбудова виявилася передчасною, то основою нового етапу мала стати економічна інтеграція, спільний ринок і поступове інституційне зближення. Саме ця логіка згодом стала одним із важливих інтелектуальних джерел підготовки Римських договорів.

Таким чином, позиція Гааги щодо ЄОС і ЄПС підтверджує триєдину модель нідерландської європейської політики раннього періоду. Нідерланди підтримували наднаціональні конструкції тоді, коли вони виконували функцію інституційного запобіжника: у випадку ЄСВС щодо контролю над вугільно-

---

¹ The refusal to ratify the EDC Treaty // CVCE. URL: https://www.cvce.eu/de/obj/the_refusal_to_ratify_the_edc_treaty-en-fe1c3284-c9e9-4d0e-8ce1-cba01b013352.html (дата звернення: 02.06.2026).

² A dark day for Europe' from De Volkskrant, 31 August 1954 // CVCE. URL: https://www.cvce.eu/obj/a_dark_day_for_europe_from_de_volkskrant_31_august_1954-en-d7e7c551-68ee-4a03-a9db-cc19d1c858c9.html (дата звернення: 02.06.2026).

сталевими ресурсами, в проєкті ЄОС щодо контрольованого переозброєння ФРН, а у випадку ЄПС – щодо можливого політичного оформлення наднаціонального порядку. Водночас Гаага послідовно відкидала будь-яку модель, яка могла б послабити НАТО, ізолювати «шістку» від Великої Британії або замінити економічну інтеграцію передчасним політичним федералізмом. Саме тому нідерландська політика у 1950-1954 рр. була не антиєвропейською, а прагматично європейською: вона прагнула поєднати економічну раціональність, атлантичну безпекову культуру та інституційний інтерес малої держави.

2.2 План Бейєна та підготовка Римських договорів

Оскільки ідеї оборонної та політичної інтеграції не отримали підтримки, і саме у це момент План Бейєна став єдиною альтернативою. Навесні 1955 року нідерландський міністр Бейєн об'єднав зусилля зі своїм бельгійським колегою Полем-Анрі Спааком та Жаном Моне. Разом вони розробили історичний меморандум¹ від 18 травня 1955 року, який став майстерним компромісом між двома інтеграційними філософіями:

- горизонтальна модель Бейєна з розбудовою загального ринку без обмеження галузями промисловості;
- французько-бельгійська секторальна модель – наднаціональна інтеграція у стратегічних сферах транспорту, класичної енергетики та, найголовніше, атомної енергії (що відповідало інтересам Парижа).

Меморандум став офіційним порядком денним для Мессінської конференції міністрів закордонних справ (1–3 червня 1955 року). У Мессіні міністри шістьох країн схвалили підсумкову резолюцію², яка проголосила за намір створити Спільний ринок та вивчити питання про заснування Європейського інвестиційного фонду (за наполяганням Італії, яка прагнула

---

¹ Mémorandum des pays Benelux aux six pays de la CECA. 18 mai 1955 // CVCE. URL: https://www.cvce.eu/obj/memorandum_des_pays_benelux_aux_six_pays_de_la_ceca_18_mai_1955-fr-69a6f717-1c7b-4491-a820-54540fa93ec7.html (дата звернення: 01.05.2026).

² Resolution adopted by the Foreign Ministers of the ECSC Member States, Messina, 1–3 June 1955. URL: https://www.cvce.eu/en/obj/resolution_adopted_by_the_foreign_ministers_of_the_ecsc_member_states_messina_1_to_3_june_1955-en-d1086bae-0c13-4a00-8608-73c75ce54fad.html (дата звернення: 01.06.2026).

залучити капітал для розвитку бідного Півдня – Mezzogiorno).

Для практичної реалізації Мессінської резолюції було створено Міжурядовий комітет експертів під керівництвом «політичної особистості» голови МЗС Бельгії Поля-Анрі Спаака. Робота Комітету Спаака¹ тривала з липня 1955 по квітень 1956 року в Брюсселі. Спаак запровадив унікальну методологію: експерти в технічних підкомітетах (зокрема підкомітет з інвестицій під керівництвом італійця Дж. Ді Нарді) шукали суто прагматичні, аполітичні економічні рішення, тоді як інституційна модель мала стати логічним наслідком технічних вимог ринку. Спаак сформував чотири фундаментальні принципи інституційної легітимності, які лягли в основу майбутніх європейських співтовариств:

- функціонування Спільного ринку є несумісним із класичним міжурядовим правилом консенсусу (яке веде до вето) чи простої більшості (яка породжує коаліції інтересів); необхідно створити незалежну інституцію з власною відповідальністю (майбутню Європейську Комісію);
- чітке розмежування між загальною економічною політикою держав та специфічним моніторингом правил конкуренції й захисних застережень ринку;
- створення обов'язкового арбітражного суду для врегулювання суперечок (Європейський суд);
- запровадження інструментів парламентського контролю (Спільна асамблея). Результатом роботи став знаменитий Звіт Спаака (квітень 1956 року)².

На Венеційській конференції (29–30 травня 1956 року)³ міністри

---

¹ Intergovernmental Committee on European Integration. The Brussels Report on the General Common Market (Spaak Report). Brussels, 21 April 1956 // Archive of European Integration. URL: https://aei.pitt.edu/995/1/Spaak_report.pdf (дата звернення: 01.06.2026).

² Intergovernmental Committee on European Integration. The Brussels Report on the General Common Market (Spaak Report). Brussels, 21 April 1956 // Archive of European Integration. URL: https://aei.pitt.edu/995/1/Spaak_report.pdf (дата звернення: 01.06.2026).

³ The Venice Conference, 29–30 May 1956. URL: <https://www.cvce.eu/education/unit-content/-/unit/en/df06517b-babc-451d-baf6-a2d4b19c1c88/f643ce4c-8211-4bf9-a3ce-345dafa3893d> (дата звернення: 01.06.2026).

закордонних справ схвалили Звіт Спаака як безпосередню основу для офіційних міжурядових переговорів у замку Валь-Дюшес, що зрештою завершилися підписанням Римських договорів у березні 1957 року про створення ЄЕК¹ та Євратому².

Велика Британія з самого початку скептично спостерігала за процесом Валь-Дюшес, категорично відкидаючи ідею наднаціонального політичного контролю, єдиного зовнішнього митного тарифу та включення сільського господарства до сфери інтеграції. Прагнучи перехопити ініціативу та розмити протекціоністський характер майбутнього Спільного ринку шести країн, Лондон восени 1956 року висунув свій проєкт – створення широкої Зони вільної торгівлі (ЗВТ) під егідою Організації європейського економічного співробітництва (ОЄЕС). Британський проєкт передбачав³:

- ліквідацію внутрішніх промислових мит між усіма країнами ОЄЕС (включаючи шість країн, Велику Британію та скандинавські країни);
- збереження кожною країною-учасницею повної автономії у встановленні мит щодо третіх країн (відсутність спільного зовнішнього тарифу);
- повне виключення аграрного сектору з лібералізації, що дозволяло Британії зберегти систему імпорتنих преференцій для країн Співдружності (Commonwealth).

Переговори щодо зони вільної торгівлі тривали до осені 1958 року. Проте проєкт зазнав повного краху через непохитну позицію нового президента Франції Шарля де Голля⁴ та Європейської Комісії. Франція вбачала в британському плані спробу отримати переваги від європейського промислового

---

¹ Treaty establishing the European Economic Community, Rome, 25 March 1957 // EUR-Lex. CELEX: 11957E/TXT. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11957E/TXT> (дата звернення: 01.06.2026).

² Treaty establishing the European Atomic Energy Community, Rome, 25 March 1957 // EUR-Lex. CELEX: 11957A/TXT. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11957A/TXT> (дата звернення: 01.06.2026).

³ Rye L.. The Origins of the European Economic Community (дата звернення 30.04.2026)

⁴ Anceau É. De Gaulle and Europe // EHNE: Digital Encyclopedia of European History. 2016. URL: <https://ehne.fr/en/encyclopedia/themes/political-europe/arbiters-and-arbitration-in-europe-beginning-modern-times/de-gaulle-and-europe> (дата звернення: 01.05.2026).

ринку, не беручи на себе жодних соціальних, фінансових чи інституційних зобов'язань Співтовариства. Наприкінці 1958 року Франція офіційно заблокувала переговори, що призвело до розколу Західної Європи на два торговельні блоки – ЄЕК (шість країн) та створену Британією у 1960 році ЄАВТ (Європейську асоціацію вільної торгівлі).

Невдача переговорів щодо Зони вільної торгівлі загострила фундаментальну геополітичну та економічну дилему Нідерландів, яка визначала зовнішню політику Гааги протягом усього періоду 1950–1966 років¹. Ця дилема полягала у виборі між двома інтеграційними векторами:

- «Маленька Європа» (економічний консерватизм), континентальне об'єднання шести країн навколо осі Париж – Бонн. Для Нідерландів цей вектор гарантував колосальні комерційні переваги, доступ до німецького ринку та створення Спільної аграрної політики (САП), яка була життєво необхідною для нідерландського фермерства. Водночас Гаагу лякала надмірна політизація цього блоку, загроза французького диктату та франко-німецького директорату, а також домінування римо-католицької політичної культури.

- ширша торговельна Європа (Атлантичний ревізіонізм) - глобальний або загальноєвропейський ринок вільної торгівлі за обов'язкової участі Великої Британії та під стратегічним лідерством США. Атлантизм був традиційним пріоритетом голландської еліти, оскільки забезпечував морську свободу торгівлі та захист у рамках НАТО.

Після остаточного вето де Голля на британський проєкт ЗВТ у 1958 році, Нідерланди опинилися по суті всередині «Маленької Європи». Реакцією Гааги (особливо під керівництвом міністра закордонних справ Джозефа Лунса) став запеклий євроконсерватизм та опір будь-якому поглибленню політичної інтеграції шести країн-засновниць².

Врешті, 25 березня 1957 року Нідерланди були серед підписантів Римських

---

¹ Segers M. The Netherlands and European Integration, 1950 to Present. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2020. 334 p.

² Huygens ING. The Netherlands and European Integration, 1950–1986. (дата звернення: 01.05.2026).

договорів про створення Європейського економічного співтовариства (ЄЕС)¹ та Євратому². Римський договір про ЄЕС став визнанням зусиль нідерландської дипломатичної стратегії та прямою проекцією досвіду Бенілюксу на велику Європу. Горизонтальний спільний ринок, поетапне зниження мит протягом 12 років, створення Європейської комісії (трансформованої з досвіду Вищого органу ЄСВС, але з урахуванням міждержавного балансу Ради міністрів) та формування Європейського соціального фонду (аналога адаптаційного фонду Бейєна) – все це були інституційні та економічні засади, створені та успішно апробовані в рамках співпраці Бельгії, Нідерландів та Люксембургу.

Макрорегіональне об'єднання Бенілюкс відіграло роль головного архітектора повоєнної Європи. План Бесна та меморандум заклали фундамент Римських договорів, поєднавши ідею вільного ринку з наднаціональними інституційними гарантіями для малих держав. Водночас цей період продемонстрував, що економічний успіх лібералізації торгівлі супроводжувався глибокими геополітичними розбіжностями. Нідерландська дилема виявила межі континентальної інтеграції, довівши, що для малих європейських держав інституційні баланси та трансатлантичні зв'язки є не менш важливими, ніж безпосередні економічні преференції Спільного ринку.

---

¹ Treaty establishing the European Economic Community, Rome, 25 March 1957 // EUR-Lex. CELEX: 11957E/TXT. (дата звернення: 01.05.2026).

² Treaty establishing the European Atomic Energy Community, Rome, 25 March 1957 // EUR-Lex. CELEX: 11957A/TXT. (дата звернення: 01.05.2026).

РОЗДІЛ III. Трансформація Співтовариств та позиція Нідерландів в 1960-х – на початку 1970-х рр.

3.1. Голландська дипломатія проти французького бачення «Європи Вітчизни» Шарля де Голля на початку 1960-х рр.

У середині 1950-х років, коли на порядку денному західноєвропейської дипломатії постало питання масштабного перезапуску євроінтеграційного процесу (*relance européenne*), Королівство Нідерланди опинилося у вельми специфічному становищі. З одного боку, голландська політична еліта на чолі з прем'єр-міністром Віллемом Дресом традиційно демонструвала глибокий скептицизм щодо створення будь-яких закритих континентальних блоків. Гаага побоювалася «малої Європи шести держав», у якій неминуче домінував би франко-німецький тандем, а також відчувала ідеологічне відторгнення від клерикально-католицького лідерства Конрада Аденауера, Роберта Шумана та Альчіде де Гаспері. Проте жорсткі реалії повоєнної геоекономіки диктували зовсім інші умови. Після втрати колоніальних володінь в Ост-Індії та стрімкого демографічного вибуху в країні, економічне виживання Нідерландів стало безпосередньо залежати від глибини інтеграції з ринками найближчих континентальних сусідів, насамперед Федеративної Республіки Німеччина.

Спільна аграрна політика (САП) є наріжним каменем європейської інтеграції¹. У кінці 1950-х – першій половині 1960-х років вона становила близько 90% усього законодавства Європейського економічного співтовариства (ЄЕК). У цьому контексті сільськогосподарський сектор посідав абсолютно виняткове місце в нідерландській стратегії захисту національних інтересів. Історично склалося так, що Нідерланди володіли найбільш модернізованим, високоінтенсивним та орієнтованим на експорт сільським господарством серед

---

¹ Knudsen A.-C. L. *Farmers on Welfare: The Making of Europe's Common Agricultural Policy*. Ithaca : Cornell University Press, 2009.

усіх шести країн-членів Співтовариства¹. Нідерландський аграрний сектор функціонував як високоефективне промислове підприємство, що переробляло імпортовану сировину та корми на високоякісну тваринницьку і молочну продукцію, призначену для зовнішніх ринків. До Другої світової війни майже чверть експорту йшла до Німеччини, причому ліву частку цього обсягу становили саме продукти харчування та фермерська продукція. Коли після підписання Римських договорів 1957 року розпочалися практичні переговори про контури майбутнього Спільного ринку, для Нідерландів стало очевидним: лібералізація торгівлі промисловими товарами повинна відбуватися паралельно із відкриттям аграрних ринків.

Створення САП стало результатом складної транснаціональної взаємодії та міжурядових компромісів, де головним ідеологом виступив Сікко Мансгольт – одна з найяскравіших і водночас суперечливих постатей післявоєнної Європи². Його діяльність як міністра сільського господарства Нідерландів, а згодом – як першого європейського комісара з питань аграрної політики, змінила архітектуру континентального ринку. Водночас цей процес оголив фундаментальну суперечність між ринковою ефективністю та соціальним захистом фермерів, а фінальний запуск САП став продуктом стратегічного компромісу між експортними інтересами Нідерландів та аграрними вимогами Франції. Будучи фермером за фахом та колишнім учасником Руху Опору, Мансгольт мав унікальне поєднання практичного досвіду та соціал-демократичного бачення модернізації суспільства. Він очолював міністерство протягом тринадцяти років у кількох послідовних кабінетах (зокрема, за прем'єрства Віллема Дреса), що дозволило йому здійснити радикальну перебудову нідерландського села. На національному рівні Мансгольт виявив себе як рішучий реформатор та політичний підприємець. Він усвідомлював, що маленькі, технологічно відсталі нідерландські ферми не зможуть вижити у

---

¹ Segers M. The Netherlands and European Integration, 1950 to Present. Amsterdam : Amsterdam University Press, 2023.

² Knudsen A.-C. L. Shaping the Common Agricultural Policy: Danish Farmers and the European Community, 1955–1973 // The European Rescue of the Nation-State? London : Palgrave Macmillan, 2009.

повоєнному світі без масштабної модернізації та інтенсифікації виробництва. Мансгольт належав до табору так званих «палких європейців» всередині урядового кабінету, які вели приховану і запеклу внутрішню боротьбу проти консервативного прагматизму прем'єра Дреса та міністра фінансів Пітера Ліфтінка. На відміну від своїх колег, Мансгольт чітко усвідомлював, що Нідерланди не зможуть вижити як ізольована торговельна республіка, і що єдиним способом забезпечити довгостроковий збут надлишків сільськогосподарського виробництва є створення наднаціонального європейського механізму.

Мансгольт запровадив жорстку систему державного регулювання¹, яка включала:

- гарантовані мінімальні ціни на основні види сільськогосподарської продукції;
- державні субсидії для впровадження новітніх технологій, механізації та хімізації;
- стимулювання укрупнення земельних ділянок (комасація) та виведення з ринку неефективних дрібних власників.

Ця політика перетворила Нідерланди на аграрну фабрику Європи з надзвичайно високою продуктивністю праці. Проте Мансгольт швидко зрозумів, що успіх національної модернізації напряму залежить від зовнішніх ринків, оскільки нідерландський аграрний сектор почав виробляти колосальні надлишки продукції (масло, сир, молоко, овочі). Вихід із ситуації Мансгольт бачив виключно у створенні спільного європейського ринку. На відміну від більшості своїх колег по кабінету міністрів (включаючи прем'єра В. Дреса та міністра фінансів П. Ліфтінка, які були євроскептиками), Мансгольт став палким прибічником наднаціональної інтеграції, формуючи навколо себе неформальні мережі однодумців та єврооптимістів.

Натхнений Декларацією Шумана травні 1950 року щодо створення

---

¹ Huygens ING. The Netherlands and European Integration, 1950–1986. (дата звернення: 01.05.2026).

«Чорного пулу» (ЄСВС), колишній міністр сільського господарства Франції П'єр Пфлімлен запропонував у червні 1950 року план створення аналогічного наднаціонального об'єднання для аграрної сфери - «Green Pool» (Зелений пул)¹. Французький інтерес полягав у тому, щоб знайти стабільні ринки збуту для своїх надлишків пшениці, вина та цукру в умовах припинення допомоги за Планом Маршалла.

Сікко Мансгольт долучився до процесу, розробивши у тісній співпраці з Пфлімленом власний проєкт, відомий як План Мансгольта. Між двома баченнями існували серйозні розбіжності: План Пфлімлена обмежував інтеграцію лише кількома конкретними продуктами, які були вигідні Франції, і спочатку передбачав створення Високої влади для агросектору. План Мансгольта² виступав за тотальне охоплення всього сільськогосподарського виробництва всіх країн-членів ОЄЕС. Він пропонував створити Спільний європейський аграрний фонд для раціоналізації виробництва, регулювання цін та міждержавний комітет під контролем європейського парламенту. Головним рушієм Мансгольта був тотальний експортний інтерес Нідерландів. Модернізоване нідерландське сільське господарство критично потребувало усунення митних бар'єрів та квот на німецькому та французькому ринках. Проте План «Зеленого пулу» зазнав краху. Мансгольт не мав повної підтримки навіть у власному уряді, а Велика Британія наклала вето на будь-які наднаціональні рішення, захищаючи інтереси своєї торгівлі з країнами Британського Співдружності (Commonwealth). Скандинавські країни підтримали Лондон, а потужні національні фермерські союзи інших держав заблокували ініціативу. У 1955 році проєкт «Зеленого пулу» був остаточно закритий, поступившись традиційному міждержавному підходу всередині ОЄЕС. Водночас цей досвід не пройшов марно: він сформував мережу експертів та став прямим прообразом майбутньої САП.

---

¹ The Green Pool. URL: <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/38e82bbc-a741-45bb-9284-a6f12a278380> (дата звернення: 01.06.2026).

² Huygens ING. The Netherlands and European Integration, 1950–1986. URL: https://resources.huygens.knaw.nl/europeseintegratie/index_html_en/ (дата звернення: 01.06.2026).

Під час підготовки Римських договорів нідерландська делегація на переговорах у комітеті Спаака зайняли безкомпромісну позицію¹. Було висунуто революційну для того часу вимогу: сільське господарство має бути повністю інтегроване в Спільний ринок на наднаціональних засадах. Нідерланди прагнули зруйнувати бар'єри протекціонізму, якими традиційно захищали своїх неефективних фермерів Франція та Західна Німеччина. Для Нідерландів ідеальна модель європейської аграрної політики виглядала як зона абсолютно вільної торгівлі, де висока продуктивність праці нідерландських фермерів дозволила б їм легко витіснити конкурентів на ринках Руру та Паризького басейну.

Проте інституційні та геополітичні реалії переговорного процесу виявилися значно складнішими. Нідерландська концепція ліберального аграрного ринку зіткнулася із запеклим опором з боку Франції та ФРН². Особливо драматичною була позиція Західної Німеччини. Міністр економіки ФРН Людвіг Ергард, затятий прихильник ордолібералізму та вільного ринку, парадоксальним чином виступав проти лібералізації сільського господарства всередині ЄЕС. Причина крилася в позиції канцлера Конрада Аденауера. Німецьке селянство було головним електоральним базисом Християнсько-демократичного союзу (ХДС), і Аденауер панічно боявся, що наплив дешевих і якісних продуктів з Нідерландів розорить німецьких аграріїв та призведе до політичної катастрофи християнських демократів на виборах. Франція, зі свого боку, під керівництвом уряду Гі Молле, а згодом – президента Шарля де Голля, розглядала сільське господарство не крізь призму вільного ринку, а як сферу жорсткого державного дирижизму та субсидування. Париж вимагав створення системи високих гарантованих цін і протекціоністських бар'єрів, які захистили б французький ринок від зовнішньої конкуренції (насамперед з боку США та Великої Британії), а німецькі фінанси перетворили б на джерело дотацій для французького фермера.

---

¹ Huygens ING. The Netherlands and European Integration, 1950–1986. URL:

https://resources.huygens.knaw.nl/europeseintegratie/index_html_en/ (дата звернення: 01.06.2026).

² Segers M. The Netherlands and European Integration, 1950 to Present. Amsterdam : Amsterdam University Press, 2023.

У цих умовах нідерландська дипломатія змушена була здійснити кардинальний тактичний розворот. Розуміючи, що чиста лібералізація агросектору не знайде підтримки, Мансгольт запропонував компромісну модель, яка згодом і лягла в основу Спільної аграрної політики (САП) ЄЕС. Нідерланди погодилися на французькі вимоги щодо запровадження єдиних регульованих цін та створення системи спільного фінансування, але натомість висунула дві принципові умови:

Нідерланди категорично відмовлялися від міждержавного підходу в управлінні аграрним сектором. Уряд вимагав, щоб Спільна аграрна політика керувалася виключно наднаціональною Європейською Комісією, у якій рішення ухвалювалися б більшістю голосів, а не одностайністю¹. Нідерланди вважали, що за умов збереження права вето Франція або Німеччина у будь-який момент зможуть заблокувати їх експорт під приводом захисту національних ринків. Наднаціональність розглядалася як головний правовий щит Малої держави проти егоїзму Великих держав.

Нідерланди домоглися включення до Римського договору чіткого плану-графіка², згідно з яким перехід до єдиного аграрного ринку мав відбутися протягом 12-річного перехідного періоду. Спеціальні захисні застереження та національні субсидії мали бути ліквідовані, поступившись місцем єдиному загальноєвропейському фонду.

У 1958 році Сікко Мансгольт став першим європейським комісаром, відповідальним за сільське господарство в новоствореній Європейській економічній спільноті (ЄЕК)³. Перед ним постало титанічне завдання – об'єднати шість абсолютно різних аграрних систем в один регульований ринок. На цьому етапі викристалізувалася фундаментальна економічна та соціальна суперечність, яка супроводжує європейську інтеграцію донині: дилема між ринковою

---

¹ Knudsen A.-C. L. *Farmers on Welfare: The Making of Europe's Common Agricultural Policy*. Ithaca : Cornell University Press, 2009

² Treaty establishing the European Economic Community, Rome, 25 March 1957 // EUR-Lex. CELEX: 11957E/TXT. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11957E/TXT> (дата звернення: 01.06.2026).

³ Rye L. *The Origins of the European Economic Community* // *European Papers*. 2020. Vol. 5. No. 1. P. 281–305.

ефективністю та соціальною підтримкою фермерів.

Як архітектор САП, Мангольт опинився в пастці. Як прагматичний голландець, він прагнув ринкової ефективності, укрупнення ферм та зниження витрат. Але як соціал-демократ, він не міг допустити масштабного зuboжіння та викидання на вулицю мільйонів європейських селян, які не витримували конкуренції. Це призвело до створення системи САП, яка базувалася на трьох принципах: єдність ринку, преференції для товарів ЄЕК та фінансова солідарність через Європейський фонд орієнтації та гарантування сільського господарства (ФЕОГА)¹. Система встановила високі штучні внутрішні ціни та зобов'язала Брюссель скуповувати всі надлишки продукції. Це забезпечило фермерам високі доходи, але згодом призвело до хронічного перевиробництва – появи знаменитих «масляних гір» та «винних озер», які поглинали більше половини всього європейського бюджету.

Для Нідерландів створення САП стало тріумфом прагматичного розрахунку, але водночас воно остаточно закріпило «фізичне і геоекономічне ув'язнення» країни всередині континентальної Європи. Уклавши «аграрний пакт» з Францією та Німеччиною, Нідерланди змушені були погодитися на запровадження високого Спільного зовнішнього тарифу ЄЕС. Це завдало серйозного удару по традиційних зв'язках із Великою Британією та країнами Британської Співдружності, які опинилися за бортом європейських митних обмежень. Міністр закордонних справ Джозеф Лунс², який змінив Бейєна у 1956 році, згодом констатував, що Спільний ринок у тому вигляді, у якому був узгоджений у Римі, перетворився на захищену «Фортецю Європа», що абсолютно суперечило первинним атлантичним ідеалам Нідерландів.

Нідерландська дипломатія опинилася у стані глибокого концептуального роздвоєння, яке Сегерс характеризує як «балансування між ментальним

---

¹ Segers M. The Netherlands and European Integration, 1950 to Present. Amsterdam : Amsterdam University Press, 2023.

² Huygens ING. The Netherlands and European Integration, 1950–1986. URL: https://resources.huygens.knaw.nl/europescintegration/index_html_en/ (дата звернення: 01.06.2026).

атлантизмом та фізичним континенталізмом»¹. На трибунах міжнародних форумів та в стінах Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) нідерландські урядовці продовжували палко декларувати свою відданість принципам глобальної вільної торгівлі та вимагали негайного приєднання Великої Британії до ЄЕС. Проте за зачиненими дверима Ради міністрів у Брюсселі ці ж урядовці ревно захищали кожен літеру протекціоністських механізмів САП, оскільки саме вони забезпечували безпрецедентне процвітання фермерства та генерували мільярдні надходження до бюджету країни. САП фактично стала тим фінансовим цементом, який назавжди прикував Нідерланди до європейського континенту, змусивши Гаагу слідувати у фарватері інтеграційних процесів, навіть попри постійні політичні конфлікти з генералом де Голлем у першій половині 1960-х років.

Остаточний запуск САП у першій половині 1960-х років став результатом великого геополітичного компромісу між Нідерландами та Францією, який був закладений під час підписання Римських договорів 1957 року. Французький президент Шарль де Голль розглядав сільське господарство як ключову умову участі Парижа в ЄЕК². Де Голль відкрито заявляв, що Франція погодилася відкрити свої кордони для висококонкурентної німецької та нідерландської промисловості лише в обмін на те, що партнери фінансуватимуть французький аграрний сектор.

Нідерланди, завдяки САП, отримали колосальні переваги. Нідерландські фермери, маючи найвищу продуктивність праці серед шести країн, змогли миттєво захопити аграрні ринки Західної Німеччини та Франції, отримуючи величезні прибутки від фіксованих високих європейських цін. Брюссель фактично гарантував Нідерландам статус головного продовольчого експортера Співтовариства.

Цей компроміс мав і свій зворотний, протекціоністський бік. Велика

---

¹ Segers M. *The Netherlands and European Integration, 1950 to Present*. Amsterdam : Amsterdam University Press, 2023.

² Moravcsik A. *De Gaulle Between Grain and Grandeur: The Political Economy of French EC Policy, 1958–1970* // *Journal of Cold War Studies*. 2000. Vol. 2. No. 2. P. 3–43.

Британія, яка залишалася за межами ЄЕК, мала принципово іншу систему: вона імпортувала дешеве продовольство з країн Співдружності і дотувала фермерів напряму з бюджету, зберігаючи низькі ціни на їжу для робітників. САП ЄЕК із її високими тарифами та спільним зовнішнім бар'єром була повністю несумісною з британською моделлю. Саме тому аграрний компроміс між Францією та Нідерландами автоматично означав ізоляцію «Малої Європи» та став однією з головних причин французького вето де Голля на вступ Великої Британії до ЄЕК у 1963 та 1967 роках. Нідерланди опинилися у парадоксальній ситуації: політично вони палко бажали бачити Британію в ЄЕК як противагу Франції, але економічно вони були міцно прив'язані до САП, яка робила цей вступ неможливим.

Підбиваючи підсумок, можна стверджувати, що захист національних інтересів Нідерландів у формуванні САП у 1955–1965 роках продемонстрував унікальний приклад того, як мала держава, володіючи високотехнологічним сектором економіки та чітким баченням інституційного балансу, здатна нав'язати свою волю набагато сильнішим партнерам по Співтовариству. Аграрний сектор Нідерландів не просто адаптувався до умов Спільного ринку; він фактично переформатував його під свої потреби.

САП забезпечила національному капіталу тривалу стабільність, перетворивши Нідерланди на одного з найбільших світових експортерів продовольства та головний продовольчий склад Західної Європи. Водночас успіх САП остаточно розвіяв ілюзії щодо можливості збереження атлантичного курсу, перетворивши європейську континентальну інтеграцію на безальтернативну реальність нідерландського державного буття на десятиліття вперед.

Крім того ще влітку 1959 року французький уряд здійснив перші спроби прозондувати ґрунт для створення політичного союзу шести країн-засновниць. Коли ці плани передчасно просочилися в пресу через італійські дипломатичні канали, Джозеф Лунс негайно виступив із різким демаршем від імені Нідерландів. На засіданні нідерландського кабінету міністрів Лунс заявив, що створення будь-якого континентального політичного блоку, що діятиме

автономно від НАТО, є політичним безумством, яке підірве трансатлантичну солідарність і поставить під загрозу найважливіші безпекові інтереси королівства.

Для Гааги існували три фундаментальні причини, через які концепція де Голля була абсолютно неприйнятною¹. По-перше, нідерландська зовнішня політика трималася на беззастережному атлантизмі: США вважалися єдиним надійним гарантом безпеки в Західній Європі перед обличчям радянської загрози, а НАТО – священною основою оборони. По-друге, Гаага категорично заперечувала проти виключення Великої Британії з процесів європейського будівництва. Лондон розглядався голландцями як ключовий торговельний партнер, близький за менталітетом союзник у питанні вільної торгівлі та головна політична противага потенційному франко-німецькому диктату. По-третє, ліквідація або послаблення наднаціональних інститутів (таких як Європейська Комісія), які де Голль відкрито висміював і називав «бюрократичним маренням», позбавила б малі країни єдиного правового захисту проти свавілля Парижа та Бонна.

У вересні 1960 року де Голль перейшов в рішучий наступ². На своїй знаменитій прес-конференції 5 вересня він публічно презентував план створення Європейського політичного союзу (ЄПС). Він запропонував створити постійний міжурядовий секретаріат у Парижі, який координував би зовнішню політику, оборону, культуру та економіку шести держав на основі регулярних самітів лідерів країн. Жодних наднаціональних елементів не передбачалося: рішення мали ухвалюватися виключно одногосно. Це була пряма атака на «спільнотивий метод» Жана Моне.

Нідерландська дипломатія опинилася в надзвичайно складній ізоляції. Інші партнери по ЄЕС – Італія, Бельгія, Люксембург і, найголовніше, Західна Німеччина Конрада Аденауера – спочатку схилилися до того, щоб прийняти

---

¹ Huygens ING. The Netherlands and European Integration, 1950–1986. URL:

https://resources.huygens.knaw.nl/europeseintegratie/index_html_en/ (дата звернення: 01.06.2026).

² Moravcsik A. De Gaulle Between Grain and Grandeur: The Political Economy of French EC Policy, 1958–1970 // Journal of Cold War Studies. 2000. Vol. 2. No. 2. P. 3–43.

пропозиції де Голля, побоюючись розгнівати французького лідера та спровокувати крах щойно створеного Спільного ринку.

Система кабінетного уряду Нідерландів базувалася на суворому принципі індивідуальної відповідальності міністрів та колегіальному ухваленні рішень. Посада прем'єр-міністра в Нідерландах історично трактувалася як *primus inter pares* (перший серед рівних)¹. Прем'єр-міністр Ян де Квай не мав конституційних повноважень одноосібно вести переговори чи підписувати зобов'язання від імені держави в сфері зовнішньої політики, оскільки це було виключною прерогативою міністра закордонних справ. Джозеф Лунс панічно побоювався, що участь прем'єр-міністра в регулярних європейських самітах підірве його власне міністерське право вето і розміє традиційний голландський конституційний баланс. Лунс прямо заявив міністру закордонних справ Франції Кув де Мюрвілю, що прем'єр-міністр Нідерландів просто не має повноважень брати участь у подібних міжурядових радах.

Цей внутрішній конфлікт яскраво проявився під час першого європейського саміту Співтовариства в Парижі у лютому 1961 року. Лунс розробив жорстку тактику, спрямовану на саботаж французького плану. На самому початку засідання прем'єр Де Квай, чітко виконуючи інструкції, підготовлені міністерством закордонних справ, заявив присутнім лідерам, що через особливості нідерландського конституційного устрою офіційним речником делегації на саміті виступатиме міністр закордонних справ Джозеф Лунс. Таким чином, Лунс фактично відсунув свого прем'єра на задній план і особисто вступив у пряму словесну дискусію з генералом де Голлем та канцлером Аденауером.

Під час Паризького саміту Лунс висунув дві категоричні вимоги², які в дипломатичній історії отримали назву «голландського замка» або

---

¹ Vanke J. W. An Impossible Union: Dutch Objections to the Fouchet Plan, 1959–62 // Cold War History. 2001. Vol. 2. No. 1. P. 95–112. DOI: 10.1080/713999943. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/713999943> (дата звернення: 01.06.2026).

² Ludlow N. P. The European Community and the Crises of the 1960s: Negotiating the Gaullist Challenge. London : Routledge, 2006.

«голландського парадоксу». Він заявив, що Нідерланди погодяться на створення Політичного союзу лише за двох умов: по-перше, якщо до переговорів негайно і в повному обсязі буде залучена Велика Британія; по-другою, якщо цей союз матиме чітко виражений наднаціональний характер з розширенням повноважень Європейського Парламенту та Комісії.

Це був геніальний хід, оскільки Лунс чудово знав, що Велика Британія на той момент категорично відкидала будь-яку наднаціональність, а де Голь терпіти не міг присутність англійців на континенті. Поєднання цих двох вимог робило досягнення компромісу практично неможливим, проте дозволяло Нідерландам зберігати вигляд конструктивного учасника процесу.

Така непохитність Нідерландів викликала гнів Конрада Аденауера. Канцлер ФРН, для якого франко-німецьке примирення було справою всього життя, звинуватив нідерландську дипломатію у «відвертій дурості» та намаганні зруйнувати європейську єдність на угоду Лондону. Проте Лунс проігнорував тиск ФРН. Щоб виграти час, Нідерланди погодилися на створення спеціального комітету з національних представників під головуванням французького дипломата Крістіана Фуше, який мав детально вивчити тексти угод.

Робота комітету Фуше тривала протягом усього 1961 року¹. У липні 1961 року відбувся другий саміт шести країн в Бонні. Лунс знову вдався до витончених тактичних маневрів, щоб захистити свій статус. Він особисто вніс зміни до фінального тексту комюніке саміту, де замість стандартної фрази «саміт голів держав та урядів» було вписано унікальне формулювання: «голови держав та урядів... а також прем'єр-міністр та міністр закордонних справ Нідерландів». Це викликало жваві дискусії в парламенті Нідерландів, де відомий юрист і депутат Уд справедливо зауважив, що таке формулювання створює хибне враження, ніби в Бонні обговорювалася політика не всього кабінету, а особисто Лунса. Де Квай змушений був виправдовуватися, заявляючи, що позиція

---

¹ Van der Lee C. The Contribution of the Fouchet Commission to the Fouchet Negotiations: European Diplomacy in the 1960s and the Battle Between Supranationalism and Intergovernmentalism // Student Undergraduate Research E-Journal. 2017. Vol. 3. P. 29–32. DOI: 10.25609/sure.v3.2518.

прем'єра Нідерландів ніколи не буде прирівняна до статусу французького президента чи німецького канцлера.

У грудні 1961 року Крістіан Фуше представив перший офіційний проєкт договору (план Фуше-I)¹. Документ повністю відображав прагнення де Голля: координація зовнішньої політики й оборони передавалася виключно Раді голів держав та урядів, яка мала ухвалювати рішення одноголосно. Спільний ринок та наднаціональна Комісія фактично підпорядковувалися цій міжурядовій Раді. Більше того, план передбачав створення окремих оборонних структур, що дублювали функції НАТО.

Нідерландська дипломатія відповіла категоричним «ні»². Лунс заявив, що план Фуше спрямований на створення континентальної європейської директорії під егідою Парижа, що ізолює Західну Європу від її англосаксонських союзників.

У січні 1962 року де Голль, роздратований спротивом Нідерландів, особисто вніс зміни до тексту уряду, зробивши його ще більш протекціоністським та антиатлантичним (план Фуше-II)³. З тексту було вилучено навіть згадки про повагу до інститутів Римського договору. Це відвернуло від Франції навіть Бельгію, де міністр закордонних справ Поль-Анрі Спаак нарешті усвідомив небезпеку голлістських планів і погодився з позицією Нідерландів.

Кульмінація дипломатичного трилера відбулася 17 квітня 1962 року в Брюсселі на засіданні міністрів закордонних справ країн-членів ЄЕС. Джозеф Лунс, спираючись на підтримку Спаака, офіційно оголосив, що Нідерланди не підпишуть жодного політичного договору доти, доки Велика Британія не стане повноправним членом Європейського економічного співтовариства. Французька делегація⁴ спробувала звинуватити Нідерланди в саботажі, проте Лунс спокійно відповів, що Франція сама руйнує Римські договори своїм міжурядовим

---

¹ The Fouchet Plans. URL: <https://www.cvce.eu/education/unit-content/-/unit/en/df06517b-babc-451d-baf6-a2d4b19c1c88/a70e642a-8531-494e-94b2-e459383192c9> (дата звернення: 01.06.2026).

² Vanke J. W. An Impossible Union: Dutch Objections to the Fouchet Plan, 1959–62 // Cold War History. 2001. Vol. 2. No. 1. P. 95–112. DOI: 10.1080/713999943.

³ The Fouchet Plans. URL: <https://www.cvce.eu/education/unit-content/-/unit/en/df06517b-babc-451d-baf6-a2d4b19c1c88/a70e642a-8531-494e-94b2-e459383192c9> (дата звернення: 01.06.2026).

⁴ Anceau É. De Gaulle and Europe // EHNE: Digital Encyclopedia of European History. 2016. URL: <https://ehne.fr/en/encyclopedia/themes/political-europe/arbiters-and-arbitration-in-europe-beginning-modern-times/de-gaulle-and-europe> (дата звернення: 01.05.2026).

диктатом.

Таким чином, початок 1960-х років ознаменувався першим глибоким концептуальним та геополітичним розколом всередині Європейського економічного співтовариства (ЄЕС). Цей розкол виник навколо ініціативи президента Французької Республіки генерала Шарля де Голля, спрямованої на радикальну трансформацію архітектури європейської інтеграції. Замість наднаціональних інститутів, передбачених Римськими договорами 1957 року, де Голль запропонував концепцію «Європи Вітчизн» (*l'Europe des Patries*)¹ - міжурядового політичного союзу суверенних держав під явним французьким лідерством.

У цій драматичній дипломатичній битві, яка тривала з 1960 по 1962 рік і під назвою «переговори щодо плану Фуше», найзапеклішим, безкомпромісним та послідовним опонентом французького генерала виступило Королівство Нідерланди. Дипломатія на чолі з міністром закордонних справ Джозефом Лунсом розгорнула масштабну контрстратегію, яка не лише заблокувала наміри Парижа підпорядкувати собі Співтовариство, а й назавжди змінила баланс сил між великими та малими націями в Європі. Переговори щодо плану Фуше було остаточно і незворотно припинено. Концепція «Європи Вітчизн» генерала де Голля зазнала повної катастрофи.²

Провал плану Фуше став історичною перемогою нідерландської дипломатії. Мала країна на Північному морі зуміла заблокувати геополітичні амбіції найвпливовішого лідера континентальної Європи. Нідерландський спротив урятував наднаціональний характер Спільного ринку, захистив цілісність інститутів ЄЕС та запобіг розколу всередині НАТО. Проте, як продемонстрував подальший розвиток подій, де Голль не змирився з цією поразкою. Не маючи змоги створити Політичний союз шести держав, він уклав

---

¹ De Gaulle, C. *Mémoires d'espoir, suivi d'un choix d'allocutions et messages sur la IVe et la Ve Républiques*, 1946-1969 (Paris, Plon 1994), pp. 792-793

² Ludlow N. P. *Challenging French Leadership in Europe: Germany, Italy, the Netherlands and the Outbreak of the Empty Chair Crisis of 1965–1966 // Contemporary European History*. 1999. Vol. 8. No. 2. P. 231–248..

у січні 1963 року двосторонній Єлисейський договір із Конрадом Аденауером¹, фактично створивши франко-німецький директорат, проти якого так запекло боролася Гаага. Крім того, у тому ж місяці де Голль демонстративно наклав вето на вступ Великої Британії до ЄЕС, перекресливши головну стратегічну мету нідерландської зовнішньої політики.

У підсумку, боротьба нідерландської дипломатії проти голлістської «Європи Вітчизн» заклала фундаментальні основи європейської доктрини Нідерландів на наступні десятиліття. Гаага чітко продемонструвала своїм партнерам: інтеграція на континенті можлива лише за умови суворого дотримання наднаціонального права, юридичної рівності великих і малих країн та збереження непорушного трансатлантичного зв'язку зі Сполученими Штатами та Великою Британією.

3.2. «Криза порожнього крісла» та Люксембурзький компроміс 1966 р.

Середина 1960-х років стала періодом випробувань для інституційної структури та засад Європейського економічного співтовариства (ЄЕС). Екзистенційна загроза для Співтовариства виникла не через технічні розбіжності в економічних показниках, а через глибинне концептуальне протистояння навколо самого вектора розвитку європейських інституцій. Найбільш драматичним проявом цього інституційного розколу стала «криза порожнього крісла» (1965–1966 рр.)², яка була спровокована небажанням президента Французької Республіки генерала Шарля де Голля миритися з посиленням наднаціональних елементів у Брюсселі та Страсбурзі.

Безпосереднім тригером, що запусив маховик європейської кризи, стала необхідність врегулювання фінансових та організаційних параметрів Спільної аграрної політики (САП). САП була наріжним каменем економічної угоди між

¹ Treaty between the French Republic and the Federal Republic of Germany on French-German Cooperation, Paris, 22 January 1963 // German History in Documents and Images. URL: <https://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/Chapter2Doc4.pdf> (дата звернення: 01.06.2026).

² Ziller, J. Defiance for European Influence—the Empty Chair and France, in András Jakab, and Dimitry Kochenov (eds), *The Enforcement of EU Law and Values: Ensuring Member States' Compliance* (Oxford, 2017; online edn, Oxford Academic, 20 Apr. 2017).

державами ЄЕС. Для Франції вона відкривала ринки збуту ФРН та Нідерландів, а для Нідерландів, які володіли найбільш модернізованим та інтенсивним аграрним комплексом, гарантувала стабільне поглинання сільськогосподарських надлишків. Становлення Спільної аграрної політики (САП) з моменту підписання Римських договорів 1957 року було фундаментальним інтересом Франції. Французький уряд за де Голля розглядав САП як обов'язкову економічну компенсацію за відкриття своїх кордонів для німецької промисловості. Проте станом на 1965 рік правила остаточного фінансування аграрного сектору залишалися неузгодженими, що викликало гострі міжурядові розбіжності під час засідання Ради міністрів ЄЕС 30 червня 1965 року¹. Суть фінансового конфлікту зводилася до суперечностей між національними інтересами держав: Франція (представлена М. Кув де Мюрвілем) вимагала негайного й безповоротного затвердження постійного фінансового регламенту САП до кінця перехідного періоду. Французька сторона наголошувала на юридичній та економічній неможливості функціонування єдиного ринку цін без чіткого знання джерел його довгострокового фінансування. Італія та Нідерланди виступали категорично проти постійного врегулювання, наполягаючи на тимчасовому (дворічному) фінансовому плані. Італія прагнула захистити свій ринок до моменту, поки САП не охопить усі види продукції, а нідерландський міністр Й. Лунс вимагав часу для макроекономічного аналізу пропозицій. Німеччина підтримувала фінансування САП лише за умови паралельного просування вільного руху промислових товарів та врахування вимог Бундестагу.

Криза загострилася через тактичну помилку Голови Європейської Комісії Вальтера Гальштейна. Комісія спробувала пов'язати фінансування САП із радикальним поглибленням інтеграції. Гальштейн запропонував передати аграрні мита безпосередньо у власні ресурси Комісії, одночасно розширивши бюджетні повноваження Європейського Парламенту. У цьому протистоянні Королівство Нідерланди зайняло безкомпромісну позицію, виступивши в ролі

---

¹ Ludlow N. P. Challenging French Leadership in Europe: Germany, Italy, the Netherlands and the Outbreak of the Empty Chair Crisis of 1965–1966 // Contemporary European History. 1999. Vol. 8. No. 2. P. 231–248..

головного захисника наднаціонального права, авторитету Європейської Комісії та політико-правових гарантій для малих держав.

Навесні 1965 року віце-президент Європейської комісії Сікко Мансгольт, у тісній координації з Президентом Комісії Вальтером Гальштейном представив на розгляд Ради міністрів пакет пропозицій¹, який мав завершити формування єдиного аграрного ринку. Проте Комісія, натхненна першими успіхами економічної інтеграції, вирішила використати цей фінансовий момент для якісного наднаціонального стрибка, що повністю змінював баланс сил між Брюсселем та національними столицями. Пакет «Гальштейна – Мансгольта» містив три взаємопов'язані революційні пропозиції²:

По-перше, пропонувалося, щоб усі митні збори на промислові товари з третіх країн, а також компенсаційні збори на імпорту сільськогосподарську продукцію, які стягувалися на кордонах державами ЄЕС, напряду надходили до бюджету Співтовариства, формуючи його власні наднаціональні фінансові ресурси.

По-друге, оскільки ці кошти більше не підлягали б розподілу національними урядами та виводилися з-під контролю національних парламентів, Комісія висунула вимогу суттєво розширити повноваження Європейського Парламенту, надавши йому реальне право затверджувати та вносити зміни до бюджету ЄЕС.

По-третє, згідно з планом Римських договорів, з 1 січня 1966 року Співтовариство мало перейти до третього етапу інтеграції, який передбачав автоматичне впровадження ухвалення рішень у Раді міністрів кваліфікованою більшістю голосів замість одностайності у багатьох ключових сферах, включаючи сільське господарство.

Ці пропозиції означали трансформацію ЄЕС з інструменту суто економічної кооперації на зародок європейської наднаціональної федерації.

---

¹ Там само.

² Ziller, J. Defiance for European Influence—the Empty Chair and France, in András Jakab, and Dimitry Kochenov (eds), *The Enforcement of EU Law and Values: Ensuring Member States' Compliance* (Oxford, 2017; online edn, Oxford Academic, 20 Apr. 2017). . (дата звернення: 01.05.2026).

Вальтер Гальштейн відверто порівнював Комісію з майбутнім урядом Європи¹, а Мансгольт вважав, що автоматизм митних надходжень назавжди позбавить національні столиці можливості шантажувати Брюссель.

Така перспектива викликала жорстку реакцію в Парижі. Генерал де Голль розцінив дії Брюсселя як пряме зазіхання на французький суверенітет та спробу підірвати його концепцію «Європи Вітчизн» (*l'Europe des Patries*)², яка передбачала міждержавну координацію суверенних держав без будь-яких наднаціональних надбудов. Для де Голля ідея, що безпартійні євробюрократи у Брюсселі чи парламентарі у Страсбурзі будуть розпоряджатися фінансовими ресурсами Франції або голосувати більшістю проти її волі, була неприйнятною³. Французький президент прагнув зберегти всі фінансові преференції САП для своїх фермерів, але хотів повністю ліквідувати політичну автономію Комісії та заблокувати перехід до мажоритарного голосування в Раді міністрів.

Нідерландська дипломатія на чолі з міністром закордонних справ Джозефом Лунсом опинилася в авангарді протидії французькому диктату⁴. Для Гааги захист наднаціонального принципу та голосування більшістю був питанням національної безпеки й економічного виживання. Лунс послідовно відстоював доктрину, згідно з якою малі європейські нації мають рівні права з великими державами лише тоді, коли інтеграційний процес керується жорсткими наднаціональними правилами та процедурами, а не залаштунковими міждержавними змовами Парижа та Бонна.

Крім того, нідерландський парламент (*States-General*) зайняв солідарну позицію з урядом, ухваливши резолюцію, яка забороняла їх представникам голосувати за фінансовий план САП без запровадження реального демократичного парламентського контролю за бюджетом на європейському

¹ Moravcsik A. De Gaulle Between Grain and Grandeur: The Political Economy of French EC Policy, 1958–1970 // *Journal of Cold War Studies*. 2000. Vol. 2. No. 2. P. 3–43.

² De Gaulle, C. *Mémoires d'espoir, suivi d'un choix d'allocutions et messages sur la IVe et la Ve Républiques*, 1946–1969 (Paris, Plon 1994), pp. 792–793

³ Moravcsik A. De Gaulle Between Grain and Grandeur: The Political Economy of French EC Policy, 1958–1970 // *Journal of Cold War Studies*. 2000. Vol. 2. No. 2. P. 3–43.

⁴ Ludlow N. P. Challenging French Leadership in Europe: Germany, Italy, the Netherlands and the Outbreak of the Empty Chair Crisis of 1965–1966 // *Contemporary European History*. 1999. Vol. 8. No. 2. P. 231–248..

рівні.

30 червня 1965 року в Брюсселі засідання Ради міністрів ЄЕС¹, присвячене фінансовому врегулюванню САП, перетворилося на жорсткий дипломатичний трилер. Французький міністр закордонних справ Кув де Мюрвіль, який головував на зустрічі, висунув ультимативну вимогу: ухвалити фінансовий план САП негайно, відкинувши пропозиції щодо повноважень Європарламенту та зафіксувавши відмову від переходу до голосування більшістю. Джозеф Лунс, спираючись на підтримку представників Італії та колег по Бенілюксу, рішуче відкинув цей ультиматум. Лунс заявив, що Нідерланди не відступлять від зобов'язань, закріплених у Римських договорах, і що фінансова відповідальність не може існувати без демократичного контролю. Кув де Мюрвіль, виконуючи пряму інструкцію де Голля, відмовився продовжувати засідання після опівночі і оголосив переговори закритими.

Окрім фінансових суперечностей навколо САП, на кону стояло набагато фундаментальніше питання – перехід ЄЕС до третього етапу інтеграції, запланованого на 1 січня 1966 року. Згідно з Римським договором, цей етап передбачав автоматичне скасування принципу одностайності (права вето) у Раді міністрів для значної кількості економічних питань та впровадження системи голосування кваліфікованою більшістю². Для малих держав Співтовариства (Бельгії, Нідерландів, Люксембургу) цей перехід мав екзистенційне значення, оскільки торкався самого характеру врядування в ЄЕС. Малі країни сформували дві чіткі інституційні позиції.

Суверенно-прагматичний захист (позиція Бельгії)³. Міністр закордонних справ Бельгії Поль-Анрі Спаак у своїй знаменитій промові на червневому засіданні виступив із жорсткою критикою Комісії. Спаак заявив, що прагнення

---

¹ Commission proposals concerning the financing of the CAP, own resources and the powers of the European Parliament (31 March 1965) (Дата звернення 01.05.2026)

² Council Agreement of 29 January 1966 on majority votes within the Council / Luxembourg Compromise (дата звернення: 01.05.2026).

³ Ludlow N. P. Challenging French Leadership in Europe: Germany, Italy, the Netherlands and the Outbreak of the Empty Chair Crisis of 1965–1966 // Contemporary European History. 1999. Vol. 8. No. 2. P. 231–248. (дата звернення: 01.05.2026).

Гальштейна передчасно наділити «Європейський Парламент» реальними повноваженнями є безвідповідальним політичним експромтом, оскільки ця асамблея на той час не обиралася напряму громадянами і не несла перед ними прямої відповідальності. Бельгійський парламент, за словами Спаака, ніколи б не погодився передати свої конституційні прерогативи віртуальному органу. Спаак закликав відокремити технічне фінансування САП від недоречних спроб федералізації.

Наднаціональний захист через Комісію (позиція Нідерландів)¹. Нідерланди (в особі Й. Лунса), попри свій традиційний торговельний прагматизм, послідовно вимагали збереження наднаціональної моделі Римського договору. Голландці усвідомлювали, що єдиним надійним захистом для малих країн проти домінування франко-німецької осі є незалежна Комісія, яка володіє виключним правом законодавчої ініціативи та діє в рамках, змушуючи великі держави грати за єдиними правилами. Малі держави солідарно вимагали відмовитися від зміни тексту Римських договорів та проводити переговори виключно у колективному форматі «П'ятірка проти Франції».

1 липня 1965 року, Шарль де Голль оголосив про початок «політики порожнього крісла»². Французький представник при Співтоваристві був відкликаний до Парижа, а французькі дипломати припинили участь у засіданнях Ради міністрів та робочих груп ЄЕС. Цей безпрецедентний бойкот мав на меті повністю паралізувати повсякденну діяльність інституцій, залякати малі країни та змусити їх капітулювати перед вимогами Франції. Де Голль висунув відкриту вимогу ревізії Римських договорів: повної ліквідації наднаціонального принципу голосування кваліфікованою більшістю та відставки Вальтера Гальштейна.

У Гаазі та Брюсселі виникла ситуація інституційного шоку, проте нідерландська дипломатія продемонструвала психологічну стійкість та

---

¹ Huygens ING. The Netherlands and European Integration, 1950–1986. URL:

https://resources.huygens.knaw.nl/europeseintegratie/index_html_en/ (дата звернення: 01.06.2026).

² De Gaulle and Europe. URL: <https://www.cvce.eu/education/unit-content/-/unit/en/df06517b-babc-451d-baf6-a2d4b19c1c88/c1ed0bc8-e8f2-4c77-b77a-c18cf59fe08c> (дата звернення: 01.06.2026).

гнучкість. За активної участі державного секретаря з європейських справ Ернста ван дер Бейгела та генерального секретаря уряду К.Л.В. Фока, Нідерланди виступили ініціатором створення єдиного фронту п'яти держав ЄЕС¹, що залишилися в Брюсселі. Стратегія базувалася на трьох засадах:

- продовження роботи інституцій ЄЕС - Нідерланди наполягали, що Рада міністрів та робочі органи мають продовжувати засідання навіть за відсутності французького представника. Це демонструвало де Голлю, що Співтовариство здатне вижити і без Франції, а тривала ізоляція завдасть удару по французькому бізнесу, який почне втрачати переваги Спільного ринку.

- апеляція до британського чинника - Лунс та його прибічники знову активізували контакти з Лондоном, натякаючи, що якщо Франція вирішить остаточно зруйнувати ЄЕС, Нідерланди ініціюють створення нової західноєвропейської структури за участю Великої Британії. Це був серйозний геополітичний контраргумент, який пробивав протекціоністські плани Парижа.

- уряд Нідерландів категорично відмовився обговорювати питання відставки Гальштейна чи Мансгольта під тиском Парижа, заявляючи, що незалежність Комісії не може бути предметом політичного торгу.

Економічна ізоляція Франції та тверда позиція інших членів ЄЕС змусили де Голля змінити тактику. Французький аграрний сектор почав зазнавати збитків через заморожування фінансових рішень САП. Крім того, на президентських виборах у грудні 1965 року французький електорат продемонстрував невдоволення політикою де Голля, змусивши його піти на другий тур, де європейська інтеграція була головною темою опозиції. У січні 1966 року Франція погодилася повернутися до переговорів, але вимагала провести їх на нейтральній території поза Брюсселем – у Люксембурзі.

Переговори в Люксембурзі у другій половині січня 1966 року стали ареною дипломатичного протистояння². Французька делегація намагалася юридично

---

¹ Van Middelaar L. Spanning the River: The Constitutional Crisis of 1965–1966 as the Genesis of Europe's Political Order // *European Constitutional Law Review* 4.1 (2008): p. 98-126.

² Teasdale A. L. The Life and Death of the Luxembourg Compromise // *Journal of Common Market Studies*. 1993. Vol. 31. No. 4. P. 567–579. (дата звернення: 01.05.2026).

закріпити абсолютне право вето, тоді як Джозеф Лунс та представники Італії захищали кожному Римських договорів. Результатом цих запеклих дискусій став так званий Люксембурзький компроміс від 29 січня 1966 року, який увійшов до історії міжнародного права як приклад класичної «узгодженої незгоди» (accord sur у повному обсязі незгоди). Юридичний текст Люксембурзького компромісу¹ складався з двох суперечливих частин.

- у першій частині зазначалося, що у випадках, коли рішення Ради міністрів має ухвалюватися кваліфікованою більшістю голосів за пропозицією Комісії, але один або кілька партнерів вважають, що під загрозою опинилися їхні «дуже важливі національні інтереси», члени Ради мають докласти всіх зусиль, щоб протягом розумного строку знайти рішення, яке може бути ухвалене консенсусом, поважаючи при цьому взаємні інтереси та інтереси Співтовариства.

- друга частина містила окрему заяву французької делегації, у якій стверджувалося, що у таких випадках французький уряд вважає, що дискусія має тривати доти, доки не буде досягнуто повної однотайності між усіма членами Ради. Фінальний абзац зафіксував, що між країнами-членами ЄЕС залишається глибока розбіжність щодо того, що має відбутися у разі, якщо консенсусу так і не буде досягнуто.

З точки зору теорії європейського права, Люксембурзький компроміс² не мав сили закону, оскільки він являв собою міжурядову політичну декларацію, яка не могла змінити чи скасувати чинні норми Римських договорів. Проте у практичній політичній реальності Співтовариства Люксембурзький компроміс став негласним конституційним звичаєм, який на два десятиліття паралізував реальне застосування голосування більшістю в Раді міністрів. Жоден міністр не наважувався поставити питання на голосування, якщо інший член Ради заявляв про наявність «важливого національного інтересу».

---

¹ Council Agreement of 29 January 1966 on majority votes within the Council / Luxembourg Compromise // EUR-Lex. CELEX: 41966X0129. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:41966X0129> (дата звернення: 01.05.2026).

² Там само

Цей документ мав глибоко амбівалентний характер¹, оскільки його наслідки для європейської інтеграції виявилися подвійними. Позитивний результат компромісу полягав у порятунку ЄЕС від розпаду. З одного боку, компроміс врятував Європейське економічне співтовариство від неминучого інституційного паралічу та потенційного краху. Франція повернулася за стіл переговорів, що дозволило негайно розблокувати роботу Ради та ухвалити фінансові регламенти САП, а також завершити формування ринкових організацій для цукру, фруктів та овочів. Важливо, що п'яти країнам вдалося відстояти недоторканність самого тексту Римського договору – жодних формальних змін до первинного права внесено не було. Більше того, Люксембурзький компроміс ніколи не був оформлений як обов'язкова юридична декларація чи норма міжнародного права; він залишився інструментом «м'якого права» (soft law) у формі звичайного пресрелізу Ради міністрів.

Негативний вимір полягав у легітимізації права вето та паралічу голосування кваліфікованою більшістю. З іншого боку, документ зафіксував глибокий розкол та «угоду про незгоду» щодо процедури голосування. Перший розділ компромісу встановив джентльменську угоду: якщо рішення юридично може бути ухвалене більшістю голосів, але зачіпає «надзвичайно важливі інтереси» одного або кількох партнерів, члени Ради зобов'язуються продовжувати дискусію протягом «розумного часу» до досягнення консенсусу. Французька делегація внесла окремий пункт (Параграф II), наполягаючи, що у таких випадках дискусія має тривати доти, доки однасторонність не буде досягнута за будь-яких умов.

Ця формула фактично легітимізувала неофіційне право великих держав блокувати будь-які рішення ЄЕС, посилаючись на розмите поняття «національного інтересу»². Протягом наступних двадцяти років (до ухвалення

---

¹ Teasdale A. L. The Life and Death of the Luxembourg Compromise // Journal of Common Market Studies. 1993. Vol. 31. No. 4. P. 567–579.

² Deschamps É. More than “Honest Brokers”? Belgium, Luxembourg and the “Empty Chair Crisis” (1965–1966) // Visions, Votes and Vetoes: The Empty Chair Crisis and the Luxembourg Compromise Forty Years On / ed. by J.-M. Palayret, H. Wallace, P. Winand. Brussels; New York: Peter Lang, 2006. P. 153–180.

Єдиного європейського акта у 1986 р.) Рада міністрів майже ніколи не вдавалася до голосування кваліфікованою більшістю, оскільки кожна держава тримала над партнерами «дамоклів меч» вето. Компроміс також суттєво послабив Комісію, зобов'язавши її попередньо узгоджувати всі важливі проекти з постійними представниками урядів (Coreper) та заборонивши публікувати тексти пропозицій до їх офіційного отримання Радою. Таким чином, Люксембурзький компроміс на десятиліття вповільнив розвиток наднаціональних інститутів, легітимізувавши міжурядовий характер управління Співтовариством

Нідерландська дипломатія та Джозеф Лунс сприйняли результати Люксембурзького компромісу з розчаруванням. Лунс відкрито називав угоду «інституційним відкатом», який підриває автоматизм інтеграції та створює небезпечний прецедент легалізації національного егоїзму. Політичне право вето суттєво уповільнило процес ухвалення рішень у Брюсселі, перетворивши засідання Ради міністрів на нескінченні нічні марафони в пошуках компромісу. Вальтер Гальштейн через рік був змушений піти у відставку через неможливість реалізувати наднаціональний курс.

Амбівалентність Люксембурзького компромісу найкраще проявилася у сфері, яка була життєво важливою для Нідерландів – фінансуванні та розвитку Спільної аграрної політики. Хоча формально пресреліз від 29 січня 1966 року дозволив відновити роботу ЄЕС та ухвалити фінансові регламенти для цукру, фруктів, яловичини та молочної продукції, стратегічні позиції голландців були підірвані.

Легітимізація неформального права вето призвела до таких негативних наслідків для Нідерландів:

- уповільнення інтеграції, коли будь-яка подальша лібералізація аграрних або промислових ринків тепер могла тривати роками, оскільки кожна країна отримала можливість шантажувати Раду міністрів своєю «особливою незгодою»;
- послаблення захисної ролі Комісії, оскільки втратила статус незалежного лідера, перетворившись на інституцію, яка була змушена

попередньо узгоджувати кожен крок із Комітетом постійних представників (Coreper) великих держав.

- тривалий інституційний параліч, перехід до реального голосування більшістю було заморожено майже на двадцять років. Лише у 1982 році, під час головування Бельгії, Рада міністрів вперше наважилася подолати вето Маргарет Тетчер щодо аграрних цін більшістю голосів, повернувшись до норм Римського договору.

Проте, аналізуючи кризу з історичної дистанції, стратегія Нідерландів мала і важливі позитивні результати. По-перше, ЄЕС було врятовано від повного колапсу, а Франція повернулася до інституційного поля. По-друге, Римські договори залишилися юридично недоторканими, і Нідерландам вдалося запобігти формальному внесенню змін де Голля до тексту угод. По-третє, Спільна аграрна політика була збережена на вигідних для Нідерландів фінансових умовах.

Для Нідерландів Люксембурзький компроміс став класичним прикладом «поганого миру». Попри те, що він врятував ЄЕС від негайного розпаду та забезпечив поточне фінансування аграрного сектору, стратегічно він підірвав інтереси малих держав. Досвід цієї кризи довів, що мала країна завжди програє в системі, яка керується неформальним правом вето великих держав, оскільки вона критично потребує формальних, наднаціональних і прозорих правил гри, де закон і більшість важать більше, ніж груба сила.

У той же час, «Криза порожнього крісла» довела Гаазі, що європейська інтеграція є процесом, який має величезний внутрішній імунітет, і з яким змушений рахуватися Шарль де Голль. Цей досвід жорсткого захисту національних інтересів підготував нідерландську дипломатичну машину до наступних великих трансформацій кінця 1960-х років.

3.3. Нідерланди та реалізація рішень Гаазького саміту після 1969 року

Протягом усіх 1960-х років процес європейської інтеграції перебував у стані хронічного інституційного паралічу. Головним джерелом напруги була

непохитна позиція французького президента Шарля де Голля, який послідовно блокував наднаціональний розвиток інституцій та двічі (у 1963¹ та 1967 роках) накладав одноосібне вето на вступ Великої Британії до Європейського економічного співтовариства (ЄЕС). Радикальний поворот у континентальній дипломатії став можливим лише після відставки генерала де Голля у квітні 1969 року через внутрішньополітичну кризу у Франції. Його відхід миттєво зняв залізну інституційну блокаду, яка паралізувала розвиток Співтовариства протягом попереднього десятиліття. Новим господарем Єлисейського палацу став Жорж Помпідю, який продемонстрував значно більш прагматичний, гнучкий та менш догматичний підхід до європейських справ.

Крім того, стрімке зростання економічної могутності Федеративної Республіки Німеччини (ФРН) та запуск нової східної політики (*Ostpolitik*) канцлера Віллі Брандта викликали у Парижі побоювання щодо можливого німецького домінування. За цих обставин французький уряд у червні-липні 1969 року виступив з ініціативою скликання надзвичайного саміту шести країн-членів ЄЕС. Метою зустрічі було відновлення довіри між партнерами та розробка нової стратегії, яка б задовольнила комерційні інтереси Франції² в аграрній сфері та одночасно відкрила двері для релансу європейського проекту.

У цих нових історичних обставинах Королівство Нідерланди виступило головним ініціатором проведення надзвичайного саміту голів держав та урядів країн-членів з метою виведення ЄЕС із тривалого стану інституційного застою, що отримав назву євросклероз (*Eurosclerosis*). Саміт відбувся 1–2 грудня 1969 року в Гаазі, в історичному залі Лицарів, під головуванням нідерландського прем'єр-міністра Піта де Йонга та за безпосередньої участі міністра закордонних справ Джозефа Лунса³.

---

¹ De Gaulle and Europe (дата звернення: 01.05.2026).

² Financial arrangements before The Hague Summit: towards the European Summit. 3. Financial arrangements without dogmatism, from Europe. (дата звернення: 01.05.2026).

³ Final communiqué of The Hague Summit, 2 December 1969. URL: https://www.cvce.eu/en/obj/final_communique_of_the_hague_summit_2_december_1969-en-33078789-8030-49c8-b4e0-15d053834507.html (дата звернення: 01.06.2026).

Нідерланди відіграли особливу роль в організації та проведенні саміту¹:

По-перше, з 1 липня 1969 року Нідерланди на шість місяців перейняли ротаційне головування в Раді міністрів ЄЕС, що автоматично зробило Гаагу головним дипломатичним майданчиком для узгодження позицій. По-друге, нідерландський уряд на чолі з прем'єр-міністром Пітом де Йонгом та міністром закордонних справ Джозефом Лунсом діяв як безкомпромісний захисник інтересів малих держав та британського вступу. Нідерландська дипломатія тривалий час перебувала в стані жорсткої конфронтації з Парижем, оскільки Гаага палко боялася залишитися «замкненою» в суто континентальному блоці під франко-німецькою гегемонією, яку де Йонг вважав загрозою для демократичних принципів Європи. Нідерланди намагалися використати своє головування, щоб нав'язати Франції жорсткі часові рамки. Лунс навіть підготував радикальну «декларацію про наміри», вимагаючи офіційно відкрити переговори з Лондоном уже 1 січня 1970 року. Хоча під тиском Франції голландцям довелося пом'якшити свої ультимативні вимоги, саме прем'єр-міністр Нідерландів як господар і голова саміту врятував фінальне комюніке від розмитих формулювань. Під час запеклих дискусій другого дня де Йонг домігся від Жоржа Помпіду² публічної усної заяви про те, що всі підготовчі роботи шести країн щодо розширення мають бути завершені до 30 червня 1970 року, після чого переговори з британцями розпочнуться негайно.

Гаазький саміт став справжнім поворотним моментом, «весною Співтовариства», яка визначила вектори розвитку європейської інтеграції на десятиліття вперед через знамениту тріаду, запропоновану Жоржем Помпіду³: «Завершення, Поглиблення, Розширення», на якому базувався порядок денний та вся політична філософія Гаазького саміту.

---

¹ Там само.

² Harryvan A. G., Van der Harst J. The Netherlands and the Hague Summit of 1969 // Journal of European Integration History. 2003. Vol. 9. No. 2. P. 27–46

³ Final communiqué of The Hague Summit, 2 December 1969. URL:

https://www.cvce.eu/en/obj/final_communique_of_the_hague_summit_2_december_1969-en-33078789-8030-49c8-b4e0-15d053834507.html (дата звернення: 01.06.2026).

«*Achèvement*» (*Achieve* / Повне завершення)¹ - ця формула була головною та безкомпромісною вимогою Франції. Вона передбачала остаточне закінчення 12-річного перехідного періоду Спільного ринку до 31 грудня 1969 року та ухвалення постійного фінансового регламенту для Спільної аграрної політики (САП). Франція прагнула зробити САП та систему субсидування своїх фермерів юридично незворотними, закріпивши перехід ЄЕС на фінансування за рахунок власних ресурсів (мита та відсоток від національного ПДВ).

«*Approfondissement*» (*Deepening* / Поглиблення)² -цей пункт передбачав розширення сфер діяльності ЄЕС на нові галузі, які до цього залишалися суто в межах національного суверенітету. Головним елементом тут виступила ініціатива щодо створення Економічного та валютного союзу (ЕВС). За пропозицією Бельгії (план Сноя) та ФРН (Віллі Брандт), саміт погодився розробити поетапний план побудови валютного союзу, який би зафіксував курси валют, обмежив фінансові маніпуляції та ліквідував загрози для стабільності аграрного ринку, що виникли через нещодавні коливання франка та німецької марки. Сюди ж належали плани реформи Euratom та технологічного співробітництва.

«*Élargissement*» (*Widening* / Розширення)³, яка була політичним компромісом і поступкою Франції своїм партнерам (передусім Нідерландам та ФРН). Вона відкривала шлях до офіційного розгляду заявок на вступ від чотирьох держав-кандидатів: Великої Британії, Ірландії, Данії та Норвегії. Помпідю погодився зняти французьке вето, але висунув умову, що розширення може розпочатися лише після того, як «Шістка» закінчить «завершення» (аграрне фінансування) та узгодить єдину спільну позицію щодо умов прийому нових членів.

Нідерландська дипломатія готувалася до Гаазького саміту з особливою

---

¹ Там само.

² Там само.

³ Final communiqué of The Hague Summit, 2 December 1969. URL:

https://www.cvce.eu/en/obj/final_communique_of_the_hague_summit_2_december_1969-en-33078789-8030-49c8-b4e0-15d053834507.html (дата звернення: 01.06.2026).

ретельністю, намагаючись подолати давні внутрішні інституційні протиріччя між Міністерством закордонних справ та офісом прем'єр-міністра. Секретар уряду Роберт Гукстра та керівник департаменту європейських справ міністерства Яп Кіммель розробили наступальну стратегічну лінію. Головна мета Гааги¹ полягала в тому, щоб перетворити французьку потребу в «завершенні» фінансового плану САП на інструмент політичного тиску. Нідерланди хотіли зв'язати згоду на остаточне фінансування аграрного ринку, якого так прагнув Париж, із залізобетонними зобов'язаннями Франції відкрити двері для приєднання Великої Британії та посилити наднаціональний характер інститутів Співтовариства.

Британське питання було невидимим, але головним фокусом усіх кулуарних засідань у Гаазі². По суті, саміт перетворився на масштабну пакетну угоду: ФРН та Нідерланди пообіцяли Франції гарантувати постійне фінансування САП, а натомість вимагали від Помпіду чітких зобов'язань щодо британського вступу. Зв'язок між фінансовим завершенням САП та вступом Великої Британії мав глибокий і довгостроковий економічний характер. Специфіка британської економіки полягала в тому, що країна імпортувала величезну кількість дешевого продовольства з країн Британської Співдружності. Вступ до ЄЕС змушував Лондон купувати дорожчі європейські (французькі та голландські) аграрні товари, а всі мита від імпорту з третіх країн віддавати до спільного бюджету ЄЕС як «власні ресурси».

Нідерландський та німецький уряди намагалися попередити Лондон, що узгоджений у Гаазі фінансовий регламент САП стане «фінансовою міною уповільненої дії» для британського бюджету, оскільки перетворював Британію на головного нетто-платника Співтовариства. Проте для британського прем'єра Едварда Гіта бажання увійти до політичного ядра Європи було настільки високим, що Лондон погодився прийняти цей важкий фінансовий тягар.

---

¹ Harryvan A. G., Van der Harst J. The Netherlands and the Hague Summit of 1969 // *Journal of European Integration History*. 2003. Vol. 9. No. 2. P. 27–46. (дата звернення: 01.05.2026).

² Там само.

На засіданні кабінету міністрів Нідерландів прем'єр-міністр Піт де Йонг, відомий своєю розсудливістю та тверезим підходом, наголошував, що Гаазький саміт не повинен перетворитися на чергову закриту кімнату для змовницьких маніпуляцій великих держав¹. Нідерланди виступили з жорсткою вимогою забезпечити повноцінну участь президента Європейської комісії Жана Рея у роботі саміту². Це було важливо для підтвердження легітимності наднаціональних інститутів Співтовариства після років приниження з боку голлістів.

Попри початковий спротив Франції, Гаазі вдалося домогтися участі Рея в офіційних засіданнях. Саміт розпочався 1 грудня 1969 року в холодній атмосфері. Президент Франції Жорж Помпиду спробував одразу висунути на перший план питання «завершення» САП, вимагаючи створення постійної, незворотної системи фінансування аграрного ринку за рахунок власних ресурсів Співтовариства. Франція прагнула зафіксувати ці фінансові преференції до того, як розпочнуться реальні перемовини з англійцями.

Проте новий канцлер ФРН Віллі Брандт зайняв тверду позицію. Здійснюючи свій перший великий дипломатичний вихід, Брандт дав чітко зрозуміти, що Західна Німеччина більше не фінансуватиме французькі аграрні надлишки, якщо Париж не погодиться на реальне просування у сфері політичного та валютного «поглиблення» та негайного «розширення» за рахунок Великої Британії.

У цьому гострому протистоянні між французьким фінансовим прагматизмом та німецькими геополітичними амбіціями нідерландський прем'єр-міністр Піт де Йонг відіграв роль ефективного медіатора. Використовуючи традиційну тактику компромісу, де Йонг та Лунс запропонували збалансовану формулу, яка дозволила вивести саміт із глухого кута. Нідерланди погодилися підтримати французький план остаточного

---

¹ Segers M. The Netherlands and European Integration, 1950 to Present. Amsterdam : Amsterdam University Press, 2023.

² Huygens ING. The Netherlands and European Integration, 1950–1986. URL: https://resources.huygens.knaw.nl/europeseintegratie/index_html_en/ (дата звернення: 01.06.2026).

фінансування САП, але висунули пакет жорстких зустрічних умов, які повністю увійшли до фінального Гаазького комюніке.

Фінальна декларація Гаазького саміту зафіксувала згоду усіх країн-членів щодо реалізації трьох стратегічних напрямків¹. Було ухвалено рішення про перехід ЄЕС до системи власних фінансових ресурсів, що базувалися на митах та відрахуваннях від ПДВ, що завершило формування САП. Голландський аграрний експорт отримав довгострокові фінансові гарантії.

За ініціативи Брандта та за повної підтримки міністра фінансів Нідерландів Йозефа Зійлстри, саміт доручив Раді міністрів розробити поетапний план створення Економічного та Валютного союзу (ЕВС). Це рішення поклало початок роботі комітету П'єра Вернера і заклало перші концептуальні засади майбутньої єврозони, хоча фінансова еліта Нідерландів попереджала про ризики фіксування курсів без реальної конвергенції економік. Крім того, Гаазький саміт започаткував механізм Європейського політичного співробітництва (ЄПС), що стало предтечею сучасної спільної зовнішньої політики ЄС.

Саміт ухвалив історичне рішення про те, що переговори з Великою Британією, Данією, Ірландією та Норвегією мають розпочатися не пізніше літа 1970 року на основі єдиної спільної позиції шести країн-членів. Французьке вето де Голля було остаточно знято. Нідерланди також домоглися включення пункту про посилення бюджетних повноважень Європейського Парламенту, що було зафіксовано у Брюссельському договорі 1970 року.

Окрім фінансових та валютних питань, Гаазький саміт заклав підвалини для створення координаційного механізму у сфері зовнішньої політики. Параграф 15 фінального комюніке (який на перший погляд здавався другорядним і розмитим) офіційно доручив міністрам закордонних справ країн-членів ЄЕС вивчити найкращі методи досягнення прогресу у сфері політичного об'єднання у контексті майбутнього розширення.

---

¹ Final communiqué of The Hague Summit, 2 December 1969. URL: https://www.cvce.eu/en/obj/final_communique_of_the_hague_summit_2_december_1969-en-33078789-8030-49c8-b4e0-15d053834507.html (дата звернення: 01.06.2026).

Завдяки наполяганню уряду Нідерландів у текст було внесено застереження «у контексті розширення», щоб гарантувати, що майбутня політична Європа не перетвориться на закрите континентальне управління Франції та ФРН, а обов'язково включатиме Велику Британію¹. Цей імпульс призвів до створення спеціального міжурядового комітету під керівництвом директора політичного департаменту МЗС Бельгії Етьєна Давіньйона². Результатом роботи став знаменитий Доповідь Давіньйона (жовтень 1970 року)³, яка офіційно започаткувала Європейську політичну співпрацю (ЄПС). Хоча ЄПС була створена як суто міжурядовий форум поза рамками Римських договорів (де рішення приймалися консенсусом, а Комісія мала лише дорадчий статус), вона стала першим успішним кроком до гармонізації зовнішньої політики європейських держав після краху Плану Фуше у 1960-х роках і послужила прямим прообразом сучасної Спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗБП) Європейського Союзу.

Для Нідерландів Гаазький саміт 1969 року став моментом найвищого дипломатичного тріумфу та історичного реваншу над спадщиною голлізму. Джозеф Лунс повернувся з саміту у піднесеному настрої, заявляючи в парламенті, що «дух Гааги» повернув Співтовариству його динамізм та відкрив дорогу до створення справжньої великої Європи. Проте цей саміт мав і глибокі інституційні наслідки для самої влади Нідерландів. Успішне головування Піта де Йонга та очевидна ефективність прямих особистих переговорів лідерів держав продемонстрували, що європейська політика остаточно переросла вузькі межі традиційного міністерства закордонних справ.

Гаазький саміт заклав основи для майбутньої неминучої трансформації ролі прем'єр-міністра Нідерландів, який після створення Європейської Ради у

---

¹ Final communiqué of The Hague Summit, 2 December 1969. URL: https://www.cvce.eu/en/obj/final_communique_of_the_hague_summit_2_december_1969-en-33078789-8030-49c8-b4e0-15d053834507.html (дата звернення: 01.06.2026).

² Report by the Foreign Ministers of the Member States on the Problems of Political Unification. Adopted by the Foreign Ministers, Luxembourg, 27 October 1970 // Bulletin of the European Communities. 1970. No. 11. P. 9–14. URL: <http://aei.pitt.edu/4543/> (дата звернення: 01.05.2026).

³ Там само

1974 році, перетворився на де-факто керівника європейської стратегії Нідерландів, назавжди змінивши класичний національний конституційний статус-кво *primus inter pares*.

Надалі процес розширення Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) на початку 1970-х років став поворотним моментом, що радикально змінив геополітичну та економічну карту Західної Європи. Вступ до Співтовариства Великої Британії, Данії та Ірландії 1 січня 1973 року не лише розширив межі внутрішнього ринку, а й ознаменував собою завершення так званої «ранньої епохи» або епохи заснування європейських співтовариств¹. Цей процес супроводжувався запеклими дипломатичними баталіями, у центрі яких перебувало протистояння між французьким протекціоністським баченням континенту та прагненням інших держав-членів, насамперед Нідерландів, створити відкриту і збалансовану Європу.

Для Королівства Нідерланди цей момент став довгоочікуваним втіленням головної стратегічної мети її зовнішньої політики, за яку голландська дипломатія запекло та послідовно боролася протягом двох десятиліть. Приєднання Великої Британії до Спільного ринку розглядалося в Гаазі не просто як розширення торговельних можливостей, а як фундаментальне відновлення порушеного балансу сил усередині континентальної Європи. Нідерландська еліта традиційно вбачала в англосаксонській присутності надійну протизагу протекціоністським намірам Франції та дедалі більшій економічній могутності Західної Німеччини.

З моменту проголошення Декларації Шумана у 1950 році та підписання Римських договорів у 1957 році Королівство Нідерланди послідовно виступало найпалкішим та найбезкомпроміснішим адвокатом приєднання Великої Британії до Спільного ринку². Така позиція Гааги була продиктована двома основними чинниками:

---

¹ The first enlargement. URL: <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/df06517b-babc-451d-baf6-a2d4b19c1c88/c515e96e-fe86-49b7-b338-944551e05e75/Resources> (дата звернення: 01.06.2026).

² Ludlow, N. Piers. Constancy and Flirtation Germany, Britain, and the EEC, 1956-1972 in: Npakes J., Wende P., and Wright J. (eds.), *Britain and Germany in Europe 1949-1990* (Oxford: Oxford University Press, 2002) pp. 95-112)

- економічний прагматизм: Як мала, відкрита, морська та тотально залежна від міжнародної торгівлі держава, Нідерланди гостро потребували лібералізації європейських ринків. Велика Британія традиційно була одним із найбільших торговельних партнерів Нідерландів, і її штучне відсторонення від європейських митних угод завдавало відчутних збитків голландському капіталу.

- геополітичний баланс сил: Нідерландська політична еліта (зокрема прем'єр-міністр Піт де Йонг та багаторічний міністр закордонних справ Джозеф Лунс) відчувала глибоке екзистенційне занепокоєння через перспективу залишитися «замкненою» всередині континентального блоку «Шістьох», де беззастережно домінував франко-німецький директорат.

Лідери Нідерландів відверто заявляли всередині уряду, що вважають небезпечним і безвідповідальним перетворення Нідерландів на «державу-сателіта» під французькою або німецькою гегемонією, оскільки історичний досвід свідчив, що без британської противаги демократичні принципи на континенті опиняться під загрозою. Саме тому Гаага зробила концепцію розширення за участю Великої Британії та скандинавських країн (так звану «британську умову» або *préalable anglais*) головною віссю своєї європейської дипломатії.

Головною перешкодою для реалізації нідерландських та британських прагнень протягом 1960-х років залишався президент Франції Шарль де Голль¹. Керуючись концепцією «національної величч» (*grandeur*) та прагнучи зберегти за Парижем безумовне політичне лідерство в Західній Європі, де Голль двічі наклав одноосібне вето на відкриття переговорів про вступ із Лондоном.

Перше вето сталося у січні 1963 року². Де Голль несподівано перервав тривалі переговори з кабінетом Гарольда Макміллана під час знаменитої прес-конференції. Французький лідер звинуватив Велику Британію в «острівній

¹ Segers M. De Gaulle's Race to the Bottom: The Netherlands, France and the Interwoven Problems of British EEC Membership and European Political Union, 1958–1963 // Contemporary European History. 2010. Vol. 19. No. 2. P. 111–132

² De Gaulle and Europe. URL: <https://www.cvce.eu/education/unit-content/-/unit/en/df06517b-babc-451d-baf6-a2d4b19c1c88/c1ed0bc8-e8f2-4c77-b77a-c18cf59fe08c> (дата звернення: 01.06.2026).

ментальності», глибоких зв'язках із країнами Британської Співдружності (Commonwealth) та надмірній прив'язаності до США у сфері оборони (що підтверджувалося англо-американською ядерною угодою на Багамах). Де Голль стверджував, що вступ Великої Британії розміє Спільний ринок і перетворить його на атлантичну зону під проводом Вашингтона.

Друге вето мало місце у листопаді 1967 року¹. Уряд Гарольда Вільсона повторно подав заявку на членство, де Голль знову заблокував процес. Цього разу Франція апелювала до слабкості британської економіки, хронічного дефіциту платіжного балансу та особливого міжнародного статусу фунта стерлінгів. Ці кроки викликали глибоке обурення серед інших п'яти держав-членів. Нідерланди у відповідь неодноразово намагалися саботувати французькі ініціативи (наприклад, повністю заблокувавши План Фуше щодо створення суто міжурядового Політичного союзу «Шістьох» без Британії), проте змінити непохитну позицію Парижа в межах чинних наднаціональних інститутів було неможливо.

Радикальний перелом у європейській політиці відбувся у квітні 1969 року після відставки генерала де Голля, спричиненої внутрішньою кризою у Франції². Його наступник, Жорж Помпиду, обрав значно реалістичніший та прагматичніший курс. Він усвідомлював, що продовження політики вето веде до повної ізоляції Франції та загрожує існуванню самого ЄЕС. Одночасно стрімке посилення економіки ФРН та запуск «східної політики» Віллі Брандта змусили Париж шукати у Великій Британії потенційного політичного союзника для утримання балансу сил. Ця зміна позицій трьох великих гравців увінчалася скликанням Гаазького саміту 1–2 грудня 1969 року, господарем якого виступив уряд Нідерландів. Нідерландська дипломатія на чолі з П. де Йонгом та Й. Лунсом вела жорсткі дискусії, вимагаючи від Помпиду зафіксувати точну дату початку переговорів із британцями. Зрештою, Брандту та де Йонгу вдалося

---

¹ Там само.

² Haas E. B. *The Uniting of Europe: Political, Social, and Economic Forces, 1950–1957*. Stanford : Stanford University Press, 1958.

отримати від французького президента «слово честі». У фінальному комюніке було проголошено, що підготовчі роботи шести країн щодо узгодження єдиної позиції мають завершитися до середини 1970 року, після чого офіційні переговори з кандидатами розпочнуться негайно¹.

Переговори про вступ нових членів, які офіційно стартували влітку 1970² року після історичних рішень Гаазького саміту 1969 року, вимагали від нідерландського уряду максимальної концентрації для захисту власних економічних інтересів. Основна лінія дипломатичного напруження пролягала навколо вимоги, щоб Велика Британія повністю і беззастережно прийняла накопичений правовий доробок Співтовариства (*acquis communautaire*), і насамперед механізми Спільної аграрної політики (САП). Для Нідерландів це питання мало двоякий характер. З одного боку, відкриття місткого британського ринку для високоінтенсивного голландського аграрного експорту обіцяло фермерам королівства колосальні прибутки. З іншого боку, Велика Британія наполегливо вимагала перегляду системи фінансових внесків до спільного бюджету. Лондон історично імпортував величезну кількість продовольства з країн Співдружності (зокрема новозеландське масло та карибський цукор). Прийняття правил САП означало, що британський уряд мав обкладати цей імпорт високими митами і передавати їх до аграрного фонду, фактично стаючи найбільшим нетто-платником до бюджету Співтовариства, що викликало запеклий спротив британського парламенту.

Нідерландська делегація на переговорному процесі в Брюсселі під керівництвом міністра закордонних справ Норберта Шмельцера (який замінив на цій посаді Джозефа Лунса в 1971 році після переходу останнього на посаду генерального секретаря НАТО) зайняла позицію, яку сучасники

---

¹ Final communiqué of The Hague Summit, 2 December 1969. URL: https://www.cvce.eu/en/obj/final_communique_of_the_hague_summit_2_december_1969-en-33078789-8030-49c8-b4e0-15d053834507.html (дата звернення: 01.06.2026).

² Treaty concerning the accession of the Kingdom of Denmark, Ireland, the Kingdom of Norway and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the European Economic Community and to the European Atomic Energy Community, Brussels, 22 January 1972 // EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/acc_1972/sign/eng (дата звернення: 01.05.2026).

схарактеризували як «конструктивний реалізм». Шмельцер та переговорники активно виступали за надання Лондону тривалого п'ятирічного перехідного періоду для поступової адаптації британської економіки до високих європейських цін на продовольство.

Нідерланди прагнули полегшити фінансову інтеграцію Великої Британії, але водночас рішуче захищали автоматизм наповнення фонду, з якого нідерландській фермери отримували мільярдні субсидії. У питаннях інституційного устрою Гаага залишалася непохитною: розширення шести до дев'яти країн в жодному разі не повинно призвести до розмивання політичної структури Співтовариства чи його перетворення на просту зону вільної торгівлі, яку свого часу пропагував міністр економіки ФРН Людвіг Ергард. Нідерландський уряд наполягав на збереженні всіх наднаціональних повноважень Комісії та Суду ЄЕС¹. Після довгих дискусій було погоджено нову систему зважування голосів у Раді міністрів, де Нідерланди отримали 5 голосів із загальних 58, що забезпечувало малим країнам Бенілюксу можливість блокування рішень у разі їхньої солідарної позиції.

У жовтні 1972 року, напередодні офіційного юридичного оформлення розширення, у Парижі відбувся саміт глав держав та уряду за участі майбутніх членів. Ця зустріч мала історичне значення, оскільки її метою було визначення стратегічних орієнтирів розширеного ЄЕС в умовах глобальних економічних потрясінь. На цьому форумі новий прем'єр-міністр Нідерландів Берт Бісгевель зіткнувся з новою інституційною реальністю, яка суттєво відрізнялася від традиційних очікувань². Британський прем'єр-міністр Едвард Гіт у своїй програмній промові на саміті неочікувано для Гааги виступив солідарно з позицією французького президента Жоржа Помпіду. Гіт підкреслив, що європейська інтеграція має розвиватися при суворому збереженні національної ідентичності, суверенітету та історичних традицій держав-членів, що де-факто

---

¹ Huygens ING. The Netherlands and European Integration, 1950–1986. URL: https://resources.huygens.knaw.nl/europeseintegratie/index_html_en/ (дата звернення: 01.05.2026).

² Там само.

було завуальованим поверненням до голлістської концепції міжурядової координації та запереченням класичного наднаціоналізму.

Більше того, Велика Британія висловила глибокий скептицизм щодо планів розширення повноважень Європейського Парламенту та переходу до ухвалення рішень більшістю голосів, оскільки британський уряд не бажав ділитися своїм суверенітетом із Брюсселем¹. Цей англо-французький міжурядовий альянс став серйозним ударом по ілюзіях нідерландської дипломатії. В урядових колах Гааги з великим занепокоєнням констатували, що в політичних питаннях Лондон виявився не менш протекціоністським та міжурядовим, ніж Париж. Сподівання на те, що Велика Британія стане надійним союзником у боротьбі за зміцнення «спільного методу» Жана Моне, повністю розвіялися. Попри це, Бісгевель підтримав фінальну декларацію Паризького саміту, яка поставила амбітну мету перетворити весь комплекс відносин країн-членів на справжній «Європейський Союз» до 1980 року. Проте Гаага дала свою згоду лише в обмін на чітке фіксування зобов'язань держав щодо поетапного створення Економічного та Валютного союзу (ЕВС), що розглядалося монетаристами Нідерландів як єдиний спосіб утримати стабільність Спільного ринку в умовах світового фінансового хаосу.

Завершення епохи формування ЄЕС у 1973 році продемонструвало, що Королівство Нідерланди повністю реалізувало свої прагматичні економічні інтереси. Завдяки відкриттю нових митних кордонів національний капітал отримав безпрецедентні можливості для розширення торгівлі, а порт Роттердама остаточно утвердився як «головні ворота» та центральний логістичний хаб для всієї Західної Європи. Проте з політичного та конституційного поглядів завершення цього періоду поставило перед Гаагою виклики, які вимагали радикальної перебудови всієї національної системи управління європейськими справами. Поява трьох нових членів Співтовариства призвела до значного

---

¹ Treaty concerning the accession of the Kingdom of Denmark, Ireland, the Kingdom of Norway and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the European Economic Community and to the European Atomic Energy Community, Brussels, 22 January 1972 // EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/acc_1972/sign/eng (дата звернення: 01.05.2026).

ускладнення та уповільнення процесу ухвалення рішень у Брюсселі. Рада міністрів ЄЕС, яка й раніше страждала від бюрократичної обтяжливості та відомчої розпорошеності, після розширення стала остаточно неефективною. Численні галузеві конфігурації Ради міністрів загрузли в нескінченних технічних узгодженнях, втрачаючи загальне політичне бачення розвитку інтеграції. Навіть Рада міністрів закордонних справ втратила свій ексклюзивний статус координатора європейської стратегії, оскільки європейське законодавство дедалі глибше проникало в національні сфери фінансів, транспорту та соціальної політики.

Усе це вимагало перенесення центру ухвалення рішень на найвищий рівень – рівень глав держав та урядів. Протягом 1973–1974 років, під впливом світової нафтової кризи, лідери «Дев'ятки» почали проводити регулярні ad hoc саміти, які продемонстрували, що лише прямий особистий контакт вищих керівників здатний забезпечити вихід із політичних глухих кутів. Для Нідерландів ця тенденція була вкрай болючою через особливості її конституційного ладу¹. Прем'єр-міністр традиційно мав статус лише *primus inter pares* (першого серед рівних) всередині кабінету і займався суто внутрішньою координацією.

Зовнішня політика та європейські справи залишалися прерогативою міністра закордонних справ, який захищав свої повноваження від втручання офісу прем'єра. Проте логіка розвитку розширеного європейського простору не залишала вибору. Повсякденна участь у європейських самітах вимагала від голландського прем'єра діяти як повноцінний глава уряду з широкими особистими повноваженнями, що де-факто ламало старий конституційний баланс сил в Гаазі. Цей еволюційний процес завершився в грудні 1974 року на Паризькому саміті, де за ініціативи Валері Жискар д'Естена та Гельмута Шмідта за повної згоди нового прем'єр-міністра Нідерландів Йопа ден Ойла було

---

¹ Huygens ING. The Netherlands and European Integration, 1950–1986. URL: https://resources.huygens.knaw.nl/europescintegratie/index_html_en/ (дата звернення: 01.06.2026).

ухвалено рішення про створення Європейської Ради¹ – постійного інституціоналізованого органу політичного керівництва Співтовариством.

Вступ Великої Британії та завершення епохи формування ЄЕС у 1973 році остаточно змусили Нідерланди відмовитися від залишків повоєнного трансатлантичного ізоляціонізму та ескапізму, перетворивши європейську континентальну інтеграцію на безальтернативну основу національного державного буття, а прем'єр-міністра Нідерландів – на повноцінного гравця на полі вищої європейської стратегії.

Аналіз кризових явищ у Європейському економічному співтоваристві у другій половині 1960-х – на початку 1970-х років та детальна реконструкція позиції Королівства Нідерланди дозволяють зробити кілька фундаментальних висновків щодо еволюції європейської інтеграції та ролі малих держав у цьому процесі.

«Криза порожнього крісла» (1965–1966 рр.) продемонструвала, що для Нідерландів збереження наднаціонального інституційного балансу та авторитету Європейської Комісії було не просто теоретичним ідеалом, а базовою умовою національної безпеки. Нідерландська дипломатія наочно довела, що суворе дотримання спільнотних процедур та мажоритарного голосування є єдиним дієвим правовим механізмом, здатним захистити малі країни від політичного диктату та протекціонізму великих європейських держав. Люксембурзький компроміс, попри його негативні наслідки у вигляді тимчасового сповільнення інтеграційного поступу, став свідченням здатності п'яти країн-членів на чолі з Нідерландами витримати жорсткий політичний шантаж з боку Франції та зберегти цілісність Римських договорів.

Проведення саміту в Гаазі під головуванням Піта де Йонга стало поворотним моментом, який вивів Співтовариство зі стану тривалого інституційного застою. Нідерландська дипломатія блискуче реалізувала

---

¹ Nederlof D. B. Membership of the European Council in a Constitutional and Historical Perspective : PhD thesis. Universiteit van Amsterdam. Groningen : Europa Law Publishing, 2020

стратегію взаємопов'язаного компромісу, зумівши трансформувати французькі вимоги щодо остаточного фінансування САП на інструмент для досягнення стратегічних цілей Гааги – офіційного розблокування вступу Великої Британії, початку розробки планів Економічного та Валютного союзу та розширення бюджетних прав Європейського Парламенту. «Дух Гааги» зафіксував перехід Співтовариства від епохи ізольованого німецько-французького протистояння до побудови розширеної, динамічної та багатовекторної Європи.

Офіційне приєднання Великої Британії, Данії та Ірландії ознаменувало завершення епохи формування первинної архітектури Спільного ринку. Для Нідерландів цей геополітичний крок приніс колосальні економічні дивіденди, перетворивши країну на головний індустріально-логістичний хаб ЄЕС. Водночас розширення Співтовариства та виклики світової кризи остаточно зруйнували ілюзії щодо можливості збереження чистої атлантичної відокремленості. Необхідність постійного та оперативного управління складною європейською стратегією призвела до неминучого інституційного зламу всередині самих Нідерландів. Потреба у прямій координації на найвищому рівні підготувала ґрунт для створення Європейської Ради, назавжди перетворивши голландського прем'єр-міністра з обмеженого внутрішнього модератора кабінету на повноцінного європейського лідера, відповідального за долю континентальної інтеграції.

ВИСНОВКИ

Історичний аналіз участі Королівства Нідерланди у процесах європейської інтеграції у період з 1950 по 1973 рік дозволяє сформулювати низку самостійних висновків, які повністю підтверджують висунуту у вступі гіпотезу дослідження. Досліджуваний період продемонстрував, що європейська політика Гааги не була продуктом абстрактного федералістського ідеалізму, а являла собою гнучкий, глибоко прагматичний і раціональний курс, у якому Нідерланди послідовно виступали «європейцями за економічним примусом», «атлантистами за безпековою культурою» та «наднаціоналістами за інституційним інтересом малої держави».

«Європейці за економічним примусом», Нідерланди радикально трансформували господарську модель повоєнного відновлення. Історична ретроспектива кінця 1940-х років доводить, що первісна відмова Нідерландів від традиційного суверенного нейтралітету була продиктована суворим економічним імперативом. Людські та матеріальні втрати Другої світової війни, а головне – болісний для національного самосприйняття розпад колоніальної імперії та втрата ресурсів Голландської Ост-Індії (Індонезії) позбавили Гаагу колишньої фінансової незалежності. Глобальний морський меркантилізм, де «центр тяжіння знаходився у віртуальній точці в морі», став неможливим. Нідерландська економіка була змушена «фізично» повернутися на континент. Ключовими факторами цього примусу стали американська допомога за Планом Маршалла, девальвація гульдена у 1949 році та, найважливіше, примусова лібералізація імпорту до Західної Німеччини. Протягом лічених місяців Федеративна Республіка Німеччина перебрала на себе колишню роль Великої Британії, ставши найбільшим споживачем нідерландського експорту та забезпечивши вибухове зростання порту Роттердама і Рурського промислового вузла. Утворення ЄСВС (1951 р.), а згодом і ЄЕС (1957 р.) через «План Байєна» було для Нідерландів актом виживання: країна, яка володіла колосальними аграрними надлишками, була приречена інтегруватися в континентальний

ринок, оскільки жодна інша економічна зона (включаючи зону фунта стерлінгів) не могла поглинути продукцію її модернізованого сільського господарства. САП стала для Гааги як фінансовим тягарем, так і головним джерелом профіциту платіжного балансу.

«Атлантисти за безпековою культурою», роль Нідерландів полягала у ментальному опорі континенталізму. Попри те, що економічно Нідерланди стали невід'ємною частиною континентальної Європи (своєрідний прояв «магічного реалізму»), ментально, політично та культурно голландська еліта залишалася глибоко пробританською та проамериканською. Вступ до НАТО у 1949 році поклав край нейтралітету й сформував стійку безпекову культуру, де єдиним легітимним гарантом миру в Європі та захисту від потенційного радянського комунізму або відродження німецького реваншизму розглядалися виключно США та інструменти Північноатлантичного альянсу. Цей «атлантизм» зумовив послідовну та запеклу протидію Нідерландів будь-яким спробам Франції надати Співтовариству політичного чи оборонного виміру, незалежного від англосаксонського світу. Протягом 1961–1962 років нідерландська дипломатія успішно торпедувала «План Фуше» Шарля де Голля, вбачаючи у французькому проєкті міжурядової «Європи Вітчизн» спробу підірвати монолітність НАТО та встановити гегемонію Парижа на континенті.

Гаага послідовно висувала «британську умову» (*préalable anglais*), блокуючи французькі політичні ініціативи й заявляючи, що жоден крок до політичної інтеграції шести країн-членів ЄЕС не є можливим без повноправного членства Великої Британії – традиційного союзника, що мав збалансувати франко-німецький тандем. Лише після відставки де Голля у 1969 році та проведення Гаазького саміту, під час якого уряд Піта де Йонга виборів чіткі часові рамки для Лондона, Нідерланди погодилися на запуск Європейської політичної співпраці та перше розширення 1973 року. Зрештою це привело Велику Британію, Данію та Ірландію до Співтовариства, завершивши ранню епоху його формування.

«Наднаціоналісти за інституційним інтересом малої держави», Нідерланди

добилися створення своєрідного юридичного щиту проти диктату великих країн. Найбільш парадоксальним, але глибоко раціональним висвітлюється інституційний вибір Нідерландів. Будучи за своєю суттю прихильниками мінімального державного втручання та вільної торгівлі, нідерландці, проте, стали найрадикальнішими захисниками наднаціонального принципу управління в Європі. Для малої держави сильна, незалежна Європейська Комісія (яка володіла монопольним правом законодавчої ініціативи) та перехід до голосування кваліфікованою більшістю в Раді міністрів ЄЕС розглядалися як єдиний надійний юридичний щит проти міждержавного свавілля, кулуарних змов та диктату великих держав.

Цей інтерес яскраво проявився під час «кризи порожнього крісла» (1965–1966 рр.), де Нідерланди жорстко засудили французький бойкот і наднаціональний шантаж де Голля. Ухвалений у результаті Люксембурзький компроміс, який легітимізував неформальне право вето великих держав, став для Гааги стратегічним програвшем, оскільки паралізував голосування кваліфікованою більшістю на двадцять років і змусив малі країни знову діяти в несприятливих умовах дипломатії сили.

Таким чином, Королівство Нідерланди у 1950–1973 роках продемонструвало унікальну модель євроінтеграційної політики. Постійно балансує між економічною неминучістю континентального ринку, ментальною відданістю трансатлантичному безпековому простору та інституційною потребою в наднаціональних юридичних правилах, Гаага змогла не лише успішно захистити інтереси малої держави, а й суттєво вплинула на архітектуру сучасного Європейського Союзу, зробивши його Перше розширення фактором завершення установчої епохи європейського будівництва.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. “A Dark Day for Europe” from De Volkskrant. 31 August 1954 // CVCE. URL: https://www.cvce.eu/obj/a_dark_day_for_europe_from_de_volkskrant_31_august_1954-en-d7e7c551-68ee-4a03-a9db-cc19d1c858c9.html (дата звернення: 02.05.2026).
2. Composition of the delegations of the Six at the Messina Conference. URL: https://www.cvce.eu/obj/composition_of_the_delegations_of_the_six_at_the_messina_conference-en-ad83140d-ea5f-454d-99c7-8324e33ed217.html (дата звернення: 01.05.2026).
3. Convention for European Economic Co-operation, with annex and Supplementary Protocol No. I, Paris, 16 April 1948 // United Nations Treaty Collection. URL: <https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=0800000280110b3f> (дата звернення: 01.05.2026).
4. Council Agreement of 29 January 1966 on majority votes within the Council / Luxembourg Compromise // EUR-Lex. CELEX: 41966X0129. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:41966X0129> (дата звернення: 01.05.2026).
5. Das Hertensteiner Programm. 21 September 1946 // CVCE. URL: https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d056-4c08-a58a-d4686a3e68ff/20ed505d-eedc-4aaf-aca3-d736efaa93e1/Resources#f39329ae-b25a-4b04-90ff-a25ea5c17051_en&overlay (дата звернення: 02.05.2026).
6. De Gaulle and Europe. URL: <https://www.cvce.eu/education/unit-content/-/unit/en/df05517b-babc-451d-baf6-a2d4b19c1c88/c1ed0bc8-e8f2-4c77-b77a-c18cf59fe08c> (дата звернення: 01.05.2026).
7. Declaration by Robert Schuman, Paris, 9 May 1950. URL: https://www.cvce.eu/en/obj/declaration_by_robert_schuman_paris_9_may_1950-en-9cc6ac38-32f5-4c0a-a337-9a8ae4d5740f.html (дата звернення: 01.05.2026).
8. Draft Treaty embodying the Statute of the European Community adopted by the Ad Hoc Assembly. Strasbourg, 10 March 1953 // CVCE. URL: <http://www.cvce.eu/education/unit-content/-/unit/en/02bb76df-d056-4c08-a58a->

[d4686a3e68ff/6550430e-98c0-4441-8a60-ec7c001c357b/Resources#807979a3-4147-427e-86b9-565a0b917d4f_en&overlay](https://www.cvce.eu/en/obj/d4686a3e68ff/6550430e-98c0-4441-8a60-ec7c001c357b/Resources#807979a3-4147-427e-86b9-565a0b917d4f_en&overlay) (дата звернення: 02.05.2026).

9. Final communiqué of The Hague Summit, 2 December 1969. URL: https://www.cvce.eu/en/obj/final_communique_of_the_hague_summit_2_december_1969-en-33078789-8030-49c8-b4e0-15d053834507.html (дата звернення: 01.05.2026).

10. Financement de la politique agricole commune. Ressources propre de la Communauté. Renforcement des pouvoirs du Parlement européen. Propositions de la Commission au Conseil = Financing of the Common Agricultural Policy. Own resources of the Community. Strengthening the powers of the European Parliament. Proposals from the Commission to the Council. COM (65) 150 final, 31 March 1965 // Archive of European Integration. URL: <https://aei.pitt.edu/5082/> (дата звернення: 01.05.2026).

11. Financial arrangements before The Hague Summit: towards the European Summit. 3. Financial arrangements without dogmatism, from Europe. URL: https://www.cvce.eu/obj/towards_the_european_summit_3_financial_arrangements_without_dogmatism_from_europe-en-41a610f9-4870-4d42-babf-e9678dbf18ab.html (дата звернення: 01.05.2026).

12. Intergovernmental Committee on European Integration. The Brussels Report on the General Common Market (Spaak Report). Brussels, 21 April 1956 // Archive of European Integration. URL: https://aei.pitt.edu/995/1/Spaak_report.pdf (дата звернення: 01.05.2026).

13. Johan Willem Beyen: a plan for a common market // European Union. EU Pioneers. URL: https://european-union.europa.eu/document/download/3db3c52b-8022-4119-b179-5bd945dbbfa7_en?filename=eu-pioneers-johan-willem-beyen_en_0.pdf (дата звернення: 01.05.2026).

14. Mémoire des pays Benelux aux six pays de la CECA. 18 mai 1955. URL: https://www.cvce.eu/obj/memorandum_des_pays_benelux_aux_six_pays_de_la_ceca

[18_mai_1955-fr-69a6f717-1c7b-4491-a820-54540fa93ec7.html](http://www.cvce.eu/obj/note_of_the_netherlands_government_concerning_the_european_army_august_1951-en-0ec1a2a8-d579-481a-9566-90402805aa92.html) (дата звернення: 01.05.2026).

15. National Archives, The Hague (NA), 2.05.117, 22481-2, Memorandum on the policy of the allies and the Netherlands on West Germany, 28 April 1949.

16. Note of the Netherlands Government concerning the European army. August 1951. URL:

http://www.cvce.eu/obj/note_of_the_netherlands_government_concerning_the_european_army_august_1951-en-0ec1a2a8-d579-481a-9566-90402805aa92.html (дата звернення: 02.05.2026).

17. Report by the Foreign Ministers of the Member States on the Problems of Political Unification (Davignon Report). Adopted by the Foreign Ministers, Luxembourg, 27 October 1970 // Bulletin of the European Communities. 1970. No. 11. P. 9–14. URL: <http://aei.pitt.edu/4543/> (дата звернення: 01.05.2026).

18. Resolution adopted by the Foreign Ministers of the ECSC Member States, Messina, 1–3 June 1955. URL:

https://www.cvce.eu/en/obj/resolution_adopted_by_the_foreign_ministers_of_the_ecsc_member_states_messina_1_to_3_june_1955-en-d1086bae-0c13-4a00-8608-73c75ce54fad.html (дата звернення: 01.05.2026).

19. Statement by René Pleven on the establishment of a European army. 24 October 1950 // CVCE. URL: http://www.cvce.eu/content/publication/1997/10/13/4a3f4499-daf1-44c1-b313-212b31cad878/publishable_en.pdf (дата звернення: 02.05.2026).

20. The creation of the European Investment Bank // European Investment Bank. URL: <https://www.eib.org/files/documents/creation-of-eib-book-50-en.pdf> (дата звернення: 01.05.2026).

21. The Davignon proposals. URL: <https://www.cvce.eu/education/unit-content/-/unit/en/df05517b-babc-451d-baf6-a2d4b19c1c88/56b69a5e-3f16-4775-ba38-b4ef440fdccb/Resources> (дата звернення: 01.05.2026).

22. The first enlargement. URL: <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/df05517b-babc-451d-baf6-a2d4b19c1c88/c515e96e-fe86-49b7-b338-944551e05e75/Resources> (дата звернення: 01.05.2026).
23. The Fouchet Plans. URL: <https://www.cvce.eu/education/unit-content/-/unit/en/df05517b-babc-451d-baf6-a2d4b19c1c88/a70e642a-8531-494e-94b2-e459383192c9> (дата звернення: 01.05.2026).
24. The Green Pool. URL: <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d056-4c08-a58a-d4686a3e68ff/38e82bbc-a741-45bb-9284-a6f12a278380> (дата звернення: 01.05.2026).
25. The idea of the European Defence Community. URL: <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d056-4c08-a58a-d4686a3e68ff/a13b1ccf-6614-453f-b730-e0900c3a7f46> (дата звернення: 01.05.2026).
26. The National Archives, Kew, Foreign Office Records, FO 371, Memorandum, 1950.
27. The North Atlantic Treaty, Washington, 4 April 1949 // NATO. URL: <https://www.nato.int/en/about-us/organization/founding-treaty> (дата звернення: 01.05.2026).
28. The refusal to ratify the EDC Treaty. URL: <https://www.cvce.eu/education/unit-content/-/unit/en/df05517b-babc-451d-baf6-a2d4b19c1c88/aa0211ce-bf4d-48ba-9af7-86a30aec64b3> (дата звернення: 01.05.2026).
29. The Venice Conference, 29–30 May 1956. URL: <https://www.cvce.eu/education/unit-content/-/unit/en/df05517b-babc-451d-baf6-a2d4b19c1c88/f643ce4c-8211-4bf9-a3ee-345dafa3893d> (дата звернення: 01.05.2026).
30. Treaty between the French Republic and the Federal Republic of Germany on French-German Cooperation, Paris, 22 January 1963 // German History in Documents and Images. URL: <https://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/Chapter2Doc4.pdf> (дата звернення: 01.05.2026).

31. Treaty concerning the accession of the Kingdom of Denmark, Ireland, the Kingdom of Norway and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the European Economic Community and to the European Atomic Energy Community, Brussels, 22 January 1972 // EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/acc_1972/sign/eng (дата звернення: 01.05.2026).
32. Treaty Constituting the European Defence Community. Paris, 27 May 1952 // CVCE. URL: https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/803b2430-7d1c-4e7b-9101-47415702fc8e/29a4e81c-c7b6-4622-915e-3b09649747b8/Resources#2af9ea94-7798-4434-867a-36c4a256d0af_en&overlay (дата звернення: 02.05.2026).
33. Treaty establishing a Single Council and a Single Commission of the European Communities, Brussels, 8 April 1965 // EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11965F/TXT> (дата звернення: 01.05.2026).
34. Treaty establishing the European Atomic Energy Community, Rome, 25 March 1957 // EUR-Lex. CELEX: 11957A/TXT. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11957A/TXT> (дата звернення: 01.05.2026).
35. Treaty establishing the European Coal and Steel Community, Paris, 18 April 1951 // EUR-Lex. CELEX: 11951K/TXT. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11951K/TXT> (дата звернення: 01.05.2026).
36. Treaty establishing the European Economic Community, Rome, 25 March 1957 // EUR-Lex. CELEX: 11957E/TXT. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11957E/TXT> (дата звернення: 01.05.2026).
37. Treaty of Economic, Social and Cultural Collaboration and Collective Self-Defence, Brussels, 17 March 1948. URL: <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/1948/03/17/the-brussels-treaty> (дата звернення: 01.05.2026).

1. Abbenhuis M. M. The Art of Staying Neutral: The Netherlands in the First World War, 1914–1918. Amsterdam : Amsterdam University Press, 2005. 420 p. URL: https://www.jstor.org/content/pdf/oa_book_monograph/j.ctt46mvp2.pdf (дата звернення: 01.05.2026).
2. Anceau É. De Gaulle and Europe // EHNE: Digital Encyclopedia of European History. 2016. URL: <https://ehne.fr/en/encyclopedia/themes/political-europe/arbiters-and-arbitration-in-europe-beginning-modern-times/de-gaulle-and-europe> (дата звернення: 01.05.2026).
3. Belgium, Luxembourg, and the Netherlands / ed. by N. Tesch. New York : Britannica Educational Publishing, 2013. 248 p. ISBN 9781615309733. URL: <https://www.abebooks.com/9781615309733/Belgium-Luxembourg-Netherlands-Britannica-Guide-161530973X/plp> (дата звернення: 01.05.2026).
4. Bernard H. Terre commune : histoire des pays de Benelux, microcosme de l'Europe. Aartselaar : Brepols, 1961. 699 p. URL: https://books.google.com/books/about/Terre_commune.html?id=WjIaAAAAMAAJ (дата звернення: 01.05.2026).
5. Beyers J., Kerremans B., Bursens P. Belgium, the Netherlands, and Luxembourg: Diversity among the Benelux Countries. 2001. URL: https://www.researchgate.net/publication/237291348_Belgium_the_Netherlands_and_Luxemburg_Diversity_Among_the_Benelux_Countries (дата звернення: 01.05.2026).
6. De Gaulle, C. Mémoires d'espoir, suivi d'un choix d'allocutions et messages sur la IVe et la Ve Républiques, 1946-1969 (Paris, Plon 1994), pp. 792-793. URL: https://www.abebooks.fr/rechercher-livre/titre/memoires-d'espoir-le-renouveau-1958-1962-l'effort-1962/auteur/de-gaulle-charles/?ref=ps_ggl_23882369726&cm_mmc=ggl_-FR_Shopp_TradeStandard_-naa_-naa&gad_source=1&gad_campaignid=23888332030&gbraid=0AAAAAD3Y6gukNLJ3z92U8thizyOb70uwE&gclid=Cj0KCQjw_vnQBhCxAARIsADcZyxLGkVXgQ-

[KaSFbhx0oBwp9EtpNxMhkmy2Uz8pB4yMAk3PXloLymU5IaAtxeEALw_wcB](#)

(дата звернення: 01.05.2026).

7. Deschamps É. More than “Honest Brokers”? Belgium, Luxembourg and the “Empty Chair Crisis” (1965–1966) // Visions, Votes and Vetoes: The Empty Chair Crisis and the Luxembourg Compromise Forty Years On / ed. by J.-M. Palayret, H. Wallace, P. Winand. Brussels; New York: Peter Lang, 2005. P. 153–180. URL: https://www.cvce.eu/en/obj/etienne_deschamps_more_than_honest_brokers_belgium_luxembourg_and_the_empty_chair_crisis_1965_1966-en-9f95a4a0-a355-4b1a-ae66-a0f6af6339cc.html (дата звернення: 01.05.2026).

8. Frey M. Der Erste Weltkrieg und die Niederlande: Ein neutrales Land im politischen und wirtschaftlichen Kalkül der Kriegsgegner. Berlin : Akademie Verlag, 1998. 411 S.

9. Haas E. B. The Uniting of Europe: Political, Social, and Economic Forces, 1950–1957. Stanford : Stanford University Press, 1958. URL: <https://www.europarl.europa.eu/100books/file/EN-H-BW-0038-The-uniting-of-Europe.pdf> (дата звернення: 01.05.2026).

10. Harryvan A. G., Van der Harst J. The Netherlands and the Hague Summit of 1969 // Journal of European Integration History. 2003. Vol. 9. No. 2. P. 27–46. URL: https://eu-historians.org/wp-content/uploads/2017/03/jeih-18-2003_2.pdf (дата звернення: 01.05.2026).

11. Huygens ING. The Netherlands and European Integration, 1950–1986. URL: https://resources.huygens.knaw.nl/europeseintegratie/index_html_en/ (дата звернення: 01.05.2026).

12. Klinkert V. In the interest of peace and quiet in Europe: The military and strategic role of Dutch neutrality, 1890–1940 // Journal of Modern European History. 2019. Vol. 17. No. 1. P. 48–63. DOI: 10.1177/1611894418820254. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1611894418820254> (дата звернення: 01.05.2026).

13. Knudsen A.-C. L. *Farmers on Welfare: The Making of Europe's Common Agricultural Policy*. Ithaca : Cornell University Press, 2009. URL: <https://cadmus.eui.eu/entities/publication/42d4ec6a-f6b7-5ea6-ba11-f0b596c55979> (дата звернення: 01.05.2026).
14. Knudsen A.-C. L. *Shaping the Common Agricultural Policy: Danish Farmers and the European Community, 1955–1973 // The European Rescue of the Nation-State?* London : Palgrave Macmillan, 2009. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1057/9780230283268_7 (дата звернення: 01.05.2026).
15. Lipgens W., Loth W. (eds.). *Transnational Organizations of Political Parties and Pressure Groups in the Struggle for European Union, 1945–1950*. Berlin; New York : De Gruyter, 1990.
16. Ludlow N. P. *Challenging French Leadership in Europe: Germany, Italy, the Netherlands and the Outbreak of the Empty Chair Crisis of 1965–1966 // Contemporary European History*. 1999. Vol. 8. No. 2. P. 231–248. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/contemporary-european-history/article/abs/challenging-french-leadership-in-europe-germany-italy-the-netherlands-and-the-outbreak-of-the-empty-chair-crisis-of-19651966/0EADE25A92AAC624228879CC73F2E053> (дата звернення: 01.05.2026).
17. Ludlow N. P. *Constancy and Flirtation Germany, Britain, and the EEC, 1956-1972* in: Npakes J., Wende P., and Wright J. (eds.), *Britain and Germany in Europe 1949-1990* (Oxford: Oxford University Press, 2002) pp. 95-112. URL: https://perspectivia.net/servlets/MCRFileNodeServlet/pnet_derivate_00004974/ludlow_constancy.pdf (дата звернення: 01.05.2026)
18. Ludlow N. P. *The European Community and the Crises of the 1960s: Negotiating the Gaullist Challenge // European Parliament. 100 Books on Europe to Remember*. URL: <https://www.europarl.europa.eu/100books/en/detail/125/the-european->

[community-and-the-crises-of-the-1960s-negotiating-the-gaullist-chal?info=](#) (дата звернення: 01.05.2026).

19. Ludlow N. P. The European Community and the Crises of the 1960s: Negotiating the Gaullist Challenge. London : Routledge, 2005. URL: <https://www.routledge.com/The-European-Community-and-the-Crises-of-the-1960s-Negotiating-the-Gaullist-Challenge/Ludlow/p/book/9780415459570> (дата звернення: 01.05.2026).

20. Mallinson W. D. E. Dutch Foreign Policy, 1948–1954: From Neutrality to Commitment : PhD thesis. London School of Economics and Political Science, University of London, 1990. URL: <https://www.proquest.com/openview/7a1b97111427865399a1ba22f7a566c1/1?pq-origsite=gscholar&cbl=51922&diss=y> (дата звернення: 01.05.2026).

21. Milward A. S. The Reconstruction of Western Europe, 1945–1951. London; New York : Routledge, 1984.

22. Moravcsik A. De Gaulle Between Grain and Grandeur: The Political Economy of French EC Policy, 1958–1970 // Journal of Cold War Studies. 2000. Vol. 2. No. 2. P. 3–43. URL: <https://direct.mit.edu/jews/article-abstract/2/2/3/12398/De-Gaulle-Between-Grain-and-Grandeur-The-Political> (дата звернення: 01.05.2026).

23. Nederlof D. B. Membership of the European Council in a Constitutional and Historical Perspective : PhD thesis. Universiteit van Amsterdam. Groningen : Europa Law Publishing, 2020. URL: https://pure.uva.nl/ws/files/50365961/Thesis_complete_.pdf (дата звернення: 01.05.2026).

24. O'Rourke W. Dutch Neutrality: Greedy, Easy or Just a Lack of 'Dutch Courage'? An Examination of the Opinion Held by British Newspapers on Dutch Neutrality during the First World War : thesis. Rotterdam : Erasmus School of History, Culture and Communication, 2017. 75 p. URL: <https://thesis.eur.nl/pub/39274/O-Rourke-William.pdf> (дата звернення: 01.05.2026).

25. Roos M. Far Beyond the Treaties' Clauses: The European Parliament's Gain in Power, 1952–1979 // *Journal of Contemporary European Research*. 2017. Vol. 13. No. 2. P. 1055–1075. URL: <https://jcer.net/index.php/jcer/article/download/770/619/4459> (дата звернення: 01.05.2026).
26. Rye L. The Origins of the European Economic Community // *European Papers*. 2020. Vol. 5. No. 1. P. 281–305. URL: https://www.europeanpapers.eu/system/files/pdf_version/EP_eJ_2020_1_11_SS2_Articles_Articles_Lise_Rye_00377.pdf (дата звернення: 01.05.2026).
27. Segers M. De Gaulle's Race to the Bottom: The Netherlands, France and the Interwoven Problems of British EEC Membership and European Political Union, 1958–1963 // *Contemporary European History*. 2010. Vol. 19. No. 2. P. 111–132. DOI: 10.1017/S0960777310000044. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/contemporary-european-history/article/abs/de-gaulles-race-to-the-bottom-the-netherlands-france-and-the-interwoven-problems-of-british-eeec-membership-and-european-political-union-19581963/18F692471DBB71E289DC43A385427EEF> (дата звернення: 01.05.2026).
28. Segers M. *The Netherlands and European Integration, 1950 to Present*. Amsterdam : Amsterdam University Press, 2023.
29. Simón L., Figiaconi F. Better safe than sorry: Why great powers accommodate high-value hedgers // *Review of International Studies*. 2024. P. 1–19. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/review-of-international-studies/article/better-safe-than-sorry-why-great-powers-accommodate-highvalue-hedgers/FE4550A8910E862B2BD03CF3C88B3791> (дата звернення: 01.05.2026).
30. Spierenburg D., Poidevin R. *The History of the High Authority of the European Coal and Steel Community: Supranationality in Operation*. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 1994. 663 p. URL:

<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/417bfe56-aa52-4313-ba94-befdea9dd004> (дата звернення: 01.05.2026).

31. Sterenborg P. Neutrality in Belgium and the Netherlands, 1899–1914 : doctoral dissertation. University of Cambridge, 2024. URL:

<https://www.repository.cam.ac.uk/items/82ee677d-6041-4d91-a95d-8d315374b511>

(дата звернення: 01.05.2026).

32. Teasdale A. L. The Life and Death of the Luxembourg Compromise // Journal of Common Market Studies. 1993. Vol. 31. No. 4. P. 567–579. DOI: 10.1111/j.1468-

5965.1993.tb00481.x. URL: [https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1468-](https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1468-5965.1993.tb00481.x)

[5965.1993.tb00481.x](https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1468-5965.1993.tb00481.x) (дата звернення: 01.05.2026).

33. Van der Lee C. The Contribution of the Fouchet Commission to the Fouchet Negotiations: European Diplomacy in the 1960s and the Battle Between Supranationalism and Intergovernmentalism // Student Undergraduate Research E-Journal. 2017. Vol. 3. P. 29–32. DOI: 10.25609/sure.v3.2518. URL:

<https://journals.open.tudelft.nl/sure/article/view/2518> (дата звернення: 01.05.2026).

34. Van Middelaar L. Spanning the River: The Constitutional Crisis of 1965–1966 as the Genesis of Europe's Political Order // European Constitutional Law Review 4.1 (2008): p. 98-126. URL: [https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-](https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/864371439726A9113288D51217830A76/S1574019608000989a.pdf/spanning_the_river.pdf)

[core/content/view/864371439726A9113288D51217830A76/S1574019608000989a.pdf/spanning_the_river.pdf](https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/864371439726A9113288D51217830A76/S1574019608000989a.pdf/spanning_the_river.pdf) (дата звернення: 01.05.2026).

35. Van Staden A. Een trouwe bondgenoot: Nederland en het Atlantisch Bondgenootschap 1960–1971. Vaarn : In den Toren, 1974. 308 p. URL:

<https://catalogue.nla.gov.au/catalog/2799096> (дата звернення: 01.05.2026).

36. Vanke J. W. An Impossible Union: Dutch Objections to the Fouchet Plan, 1959–62 // Cold War History. 2001. Vol. 2. No. 1. P. 95–112. DOI: 10.1080/713999943.

URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/713999943> (дата звернення: 01.05.2026).

37. Vayssière B. Federalists and the Beginnings of the Council of Europe: Converting Institutions and Opinion to Supranationality (1949–1951) // Histories. 2022. Vol. 2.

No. 1. P. 1–14. DOI: 10.3390/histories2010001. URL: <https://www.mdpi.com/2409-9252/2/1/1> (дата звернення: 01.05.2026).

38. Ziller, J. Defiance for European Influence—the Empty Chair and France, in András Jakab, and Dimitry Kochenov (eds), *The Enforcement of EU Law and Values: Ensuring Member States' Compliance* (Oxford, 2017; online edn, Oxford Academic, 20 Apr. 2017). URL: <https://academic.oup.com/book/26766/chapter-abstract/195683789?redirectedFrom=fulltext> (дата звернення: 01.05.2026).

39. Манаєнко І. М. Динамізм розвитку країн Бенілюксу в умовах європейських трансформацій // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2016. Вип. 8 (2). С. 9–12.

40. Манаєнко І. М., Гук О. В. Країни Бенілюкс: єдність економічного розвитку та місце у європейській спільноті // Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». 2019. С. 16.

41. Резніков В. В. Зовнішньоекономічне співробітництво України з країнами Бенілюксу: економіко-дипломатичний аспект // Ефективна економіка. 2015. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_5_40 (дата звернення: 01.05.2026).

42. Соловійова О. Європейська політика країн Бенілюксу (1944–2014): до історіографії питання // *International Relations of Ukraine: Scientific Searches and Findings*. 2019. Вип. 28. С. 383–397. URL: <https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/ede51da9-043f-4945-b951-c57eef9fcb3b/content> (дата звернення: 01.05.2026).

43. Ченчик Д. До витоків європейської інтеграції: Гаазький конгрес 1948 року і утворення Ради Європи // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2005. Вип. 38. Т. 728. С. 186–195.

АНОТАЦІЯ

Дипломна робота присвячена дослідженню еволюції зовнішньополітичного та економічного курсу Королівства Нідерланди від початкових етапів наднаціональної інтеграції в Європі до Першого розширення ЄЕС у 1973 році. Повоєнна європейська політика Гааги не була продуктом абстрактного федералістського ідеалізму, а уявляла собою глибоко прагматичний, раціональний і національно-центрований курс. У ньому Нідерланди послідовно поєднували три засадничі вектори поведінки: вони виступали «європейцями за економічним примусом», «атлантистами за безпековою культурою» та «наднаціоналістами за інституційним інтересом малої держави».

У першому розділі здійснено аналіз повоєнної трансформації зовнішньополітичного курсу Нідерландів. Визначено економічні та безпекові фактори, які змусили Гаагу відмовитися від нейтралітету. Гіпотеза про Нідерланди як «європейців за економічним примусом» знаходить своє повне підтвердження під час аналізу руйнації довоєнної господарської моделі країни. Позбавлена фінансової незалежності країна була буквально примушена об'єктивними обставинами повернутися на континент. Попри глибоку економічну інтеграцію з континентом, політична еліта Нідерландів ментально та стратегічно розглядала лише НАТО, США та Велику Британію як єдиних легітимних гарантів безпеки і вільної торгівлі у світі.

У другому розділі висвітлено роль Нідерландів у заснуванні ЄЕС (1957 р.). Досліджено внесок міністра Ян-Віллема Беєна, чий «План Беєна» щодо створення горизонтального Спільного ринку став основою Римських договорів. Автор продемонстрував, як під керівництвом Сікко Мансгольта голландська дипломатія забезпечила експортні інтереси свого високоефективного аграрного сектору у Спільній аграрній політиці, а також розкрито механізми нідерландського спротиву «Плану Фуше» у 1960–1962 роках.

У третьому розділі досліджено роль Нідерландів під час кризових явищ

другої половини 1960-х років та розширення Співтовариства. Доведено, що Люксембурзький компроміс 1966 року послабив позиції Гааги, повернувши ЄЕС до міждержавного диктату великих держав. Розглянуто Перше розширення 1973 року (вступ Великої Британії, Данії та Ірландії) як логічне завершення ранньої епохи формування Європейських Співтовариств.

Робота продемонструвала унікальний феномен нідерландського наднаціоналізму, який базувався на інституційному інтересі малої держави. За своєю природою прихильники вільного ринку, Нідерланди, проте, стали найжорсткішими захисниками наднаціонального принципу управління.

Ключові слова: Королівство Нідерланди, атлантизм, Бенілюкс, Європейське економічне співтовариство, горизонтальна інтеграція, наднаціоналізм.

SUMMARY

The thesis is devoted to the study of the evolution of the foreign policy and economic course of the Kingdom of the Netherlands from the initial stages of supranational integration in Europe to the First Enlargement of the EEC in 1973. The post-war European policy of The Hague was not a product of abstract federalist idealism – it represented a deeply pragmatic, rational, and nation-centered course. In it, the Netherlands consistently combined three fundamental vectors of behavior: they acted as «Europeans by economic compulsion», «Atlanticists by security culture», and «supranationalists by the institutional interest of a small state».

The first chapter analyzes the post-war break in the foreign policy course of the Netherlands. Economic and security factors that forced The Hague to abandon neutrality have been determined. The hypothesis of the Netherlands as «Europeans by economic compulsion» finds its full confirmation during the analysis of the destruction of the country's pre-war economic model. Deprived of financial independence, the country was literally forced by objective circumstances to return to the continent.

Despite deep economic integration with the continent, the political elite of the Netherlands mentally and strategically viewed only NATO, the US, and Great Britain as the sole legitimate guarantors of security and free trade in the world.

The second chapter highlights the role of the Netherlands in the founding of the EEC (1957). The contribution of Minister Johan Willem Beyen, whose «Beyen Plan» to create a horizontal Common Market became the basis of the Treaties of Rome, is explored. The author demonstrated how, under the leadership of Sicco Mansholt, Dutch diplomacy secured the export interests of its highly efficient agricultural sector in the Common Agricultural Policy, and also revealed the mechanisms of Dutch resistance to the «Fouchet Plan» in 1960–1962.

The third chapter examines the behavior of the Netherlands during the crisis phenomena of the second half of the 1960s and the expansion of the Community. It is proved that the Luxembourg Compromise of 1966 weakened the position of The Hague, returning the EEC to the intergovernmental dictate of large states. The First Enlargement of 1973 (the accession of Great Britain, Denmark, and Ireland) is studied as a logical conclusion of the early era of the formation of the European Communities.

The work demonstrated a unique phenomenon of Dutch supranationalism, which was based on the institutional interest of a small state. Proponents of a free market by their nature, the Netherlands, however, became the toughest defenders of the supranational principle of governance.

Keywords: Kingdom of the Netherlands, Atlanticism, Benelux, European Economic Community, horizontal integration, supranationalism.